

## Úvod

Freetekno party nebo obecněji freeparty je společenská a hudební událost, pro jejíž uskutečnění není potřeba žádných organizátorů a vše probíhá spontánně, každý účastník ze svobodné vůle přispívá k fungování festivalu (hudební produkce, bary, úklid). Koná se buď na nelegálně obsazeném nebo pronajatém pozemku, což sebou ale často přináší nevoli okolních obyvatel a jejich zastupitelů, kteří se snaží akci zabránit nebo přerušit. Je to alternativní forma zábavy, která existuje na nekomerčním a neziskovém principu a provází ji specifická atmosféra svobody. Tato volnost se týká i drog a jejich konzumace. Bylo dokázáno, že konzumace drog na taneční scéně je vyšší než u běžné populace. Taneční scéna je však široký pojem a dosud se žádný z oficiálních výzkumů v ČR nezabýval specifickými vzorci užívání drog na freetekno scéně. Na území ČR byly provedeny tři na sebe navazující výzkumné studie přinášející údaje o prevalenčních hodnotách drog, postoji k drogám (tolerance, preference, odmítání,...) a z nich vyplývajících optaření do budoucna. Subkulturou freetekno se zabývalo také několik studenstských prací, ať už diplomových, bakalářských nebo absolventských. Freetekno fenomén je zpracováván např. ze sociologicko-politického hlediska (Wimmer, 2006), z antropologického (Kočandrle, 2008), psychologického (Haase, 2008) hlediska a dalších specifických oblastí této subkultury. Tyto práce pro mě byly v počátku přehledem o situaci výzkumu na toto téma a následně zrojem rešerše obtížně dostupné literatury.

Pokud se mluví o freeteknu, teknařích nebo CzechTeku aj. vždy se toto téma dotkne drog. *Díky massmédiím a bulváru je freetek publikován jako sraz „feťáků“ na louce doplňující hlasitá nemelodická hudba* (Freetek kultura, 2008). Na druhou stranu existuje mnoho článků o tom, které se tomuto pojetí brání. Cílem této práce je popsat specifika užívání drog na freetekno parties z pohledu několika členů této subkultury, jejich zkušenosti a zážitky s drogami a zda je tato zkušenost ve spojení s rytmickou hudbou připomínající rituály primitivních kmenů obohacuje, co jim účast na freetekno party přináší a jaký mají názor na vývoj subkultury. Vzhledem k tomu, že se jedná o kvalitativní výzkum s použitím metody polostrukturovaného interview zahrnující pouze malý vzorek výzkumného souboru, neklade si tato práce nárok na objektivitu a generalizaci jejích výsledků. Přesto doufám, že přínos této diplomové práce bude v poskytnutí lepšího vhledu do uvažování typických představitelů této scény a tím k překonání možných předsudků široké veřejnosti.

V teoretické části výzkumu se věnuji popisu základních pojmů spojených s freeteknem, dále je nastíněna historie vzniku freetekna, s čímž souvisí i znaky a symbolika, ideály a principy, na kterých je subkultura vybudována. Předkládám také dva teoretické konstrukty, které provází filosofii freetekno party a chápou freeparty jako „dočasnou autonomní zónu“ nebo jako rituál. Typický je také způsob komunikace mezi členy a specifické výrazové prostředky, jež jsem se pokusila doplnit o vlastní poznatky z prostudování jednoho internetového komunikačního serveru. Velkou část pak věnuji přehledu výzkumů (ne jenom) drog na taneční scéně a to převážně ze zahraničních zdrojů, jež mi poskytly podněty pro obsah výzkumných otázek v praktické části.

# 1. Základní pojmy

## 1.1 Freetekno

Freetekno je název pro hudební styl a s ním spojenou subkulturu. Hudebně je freetekno undergroundová odnož techna, má velký "zkreslený" basový rytmus, který se pohybuje v rozmezí 170 a 200bpm (beats per minute). Obsahuje nejrůznější syntetické zvuky a samply. Za techno se pak označuje žánr taneční elektronické hudby, vzniklý v sedmdesátých letech v Detroitu, jehož základem je monotónní rytmus, rychlý sled úderů, doprovázený samply (zlomky jiných skladeb nebo nahrané zvuky, které se používají v elektronické hudbě, podobně jako výstřižky jiných děl v kolážích), ruchy a jinými syntetickými zvuky; jeho rychlost se nejčastěji pohybuje kolem 140 až 200 i více bpm. Samotné techno má mnoho odnoží. Jeho takt se zřídka kdy zastaví a pokud se tak stane, tak jen na sekundu či dvě. Není příliš bohatý na tóny a zaměřuje se spíše na rytmus a "pohyb" (Hrouda, 2004).

Lévy (in Hrouda, 2004) považuje za nejpodstatnější rys taneční elektronické hudby novou dynamiku tvorby a kolektivního poslechu. Jednotlivé skladby už nejsou samostatnými uzavřenými celky, ale slouží jako stavební prvky kontinuálního hudebního proudu, tzv. setu. Ten vytváří DJ pomocí dvou a více gramofonů, CD přehrávačů atp., tak, že skladby za použití různých efektů napojuje či míchá dohromady.

V anglicky mluvích zemích se setkáváme také s pojmem rave, což je historické označení pro taneční party ale i pro taneční hudbu. Byly tak také původně ozančovány ilegální parties, do chvíle než se taneční scéna rozdělila na klubovou komerční scénu a freetekno akcentující volný přístup. Termín freetekno je tedy složenina dvou slov: „free“, což lze z angličtiny přeložit jako svoboda, nezávislost a „tekno“, ve smyslu preferovaného hudebního stylu.

Freetekno hudba i scéna bývají v ČR označovány také obecnějším názvem „techno“, který je ovšem matoucí a přesně nevystihuje správný význam. Freetekno je ve srovnání s klasickým technem znatelně rychlejší (většinou se pohybuje v rozmezí 160 - 240 BPM) a používá drsnější zvuky. Dá se říci, že freetekno je pro běžného posluchače ještě méně stravitelné než techno. Nálepkou „techno“ bývá někdy označována podbízivá komerční hudba, orientovaná na klasické diskotéky (tzv. eurodance či dancefloor). Tato hudba sice využívá některé prvky techna, nicméně s technem (ani s dalšími výše uvedenými směry

elektronické taneční hudby) nemá prakticky nic společného (Techno, 2009). Přesto je označení „technař“ používáno obecně i samotnými freetekno insidery, i když se s ním nemusí plně ztotožňovat. I v této práci bude používán termín teknař i technař zaměnitelně.

## 1.2 Hudební styly

Chicagští a detroitští DJs jako Derrick May, Juan Atkins nebo Kevin Saunderson začali mixovat svou taneční hudbu se syntezátorem bicích a vznikl house. House dále stvořil acid house, což sebou přineslo zapojení syntezátoru Roland T-303, který byl schopen vytvářet různé hladiny a nasadit různé výšky tónu. Potom hudba pokračovala v evoluci do techna, a to jak do "detroitského" stylu tak do hardcore. Detroitské techno bylo spíše vláčnější, pomalejší, duch housové hudby byl elimonován. HC (hardcore) je obecně tvrdá a rychlá verze detroitského techna.

Od té toby vzniklo mnoho kombinací. Breakbeat užívá hiphopových samplů a reggae melodií. Jungle množství bongo perkusí a bubnových rytmů, také přišlo s monotónními nápěvy. Darkside používá mollové akordové postupy k vytvoření "pocitu zla". Velmi melodická a hypnotická hudba, která je spíše na té pomalejší straně dala vzniknout Trance. Potom samozřejmě vznikly acidtrance, hardtrance a trance house. Nejnovější permutací techno hudby je gabba neboli gabber. Je to extrémější hardcore. Nejsou zde žádné vokály, „žádná duše“ - pouze velmi tvrdá, extrémně rychlá hudba. Podstatou techno hudby je neustálý stav změny. Každý den je vytvořen nový styl, staré věci jsou kombinovány novými způsoby a nové jsou vynalézány. DJs mixují dva různé tracky a nová píseň je na světě. Toto je podstatou rave hudby. (Techno, 2009; Steins, E., 1997) Velmi podrobně jsou všechny styly s geografického i historického vývoje popsány v Ishkurově průvodci elektronickou hudbou (Ishkur's guide to electronic music).

## 1.3 Soundsystém

*„Pojízdné soundsystémy tvoří skupinky nadšenců, kteří přes zimu obvykle někde pracují, aby od jara do podzimu mohli kočovat. Za vlastní peníze si nakoupí a zařídí auta, dieselové agregáty na výrobu elektřiny i hudební aparatury, z nichž pak návštěvníkům zadarmo hrají. Občas - když před jejich soundsystém nikdo nepřijde tancovat - hrají pouze sami pro sebe, ale i to stačí. Někteří prodávají desky, oblečení a občas i drogy, jiní ne. Mnozí jsou na cestě tak dlouho, že už si ani nepamatují, kdy vyjeli.“ (Holec, 2004)*

Freetekno soundsystém (známý také jako Tribes - kmen/y) je uskupení lidí, společně vlastníci techniku a další instrumenty, potřebné k pořádání freetekno parties.

Technikou se rozumí zejména:

- Nákladní automobil, autobus, nebo dodávka pro převoz materiálu a zásob.
- Naftový agregát potřebný k výrobě elektřiny, jelikož drtivá většina parties se koná mimo dosah jakékoliv infrastruktury.
- Výkonné reproduktory, jejich celkový příkon často přesahuje 10 kW.
- Železné konstrukce na zavěšení log systému, různých obrazců, projekčních pláten a stroboskopů.
- Gramofony, zesilovače, mixážní pulty, ekvalizéry, PC sestavy, kabeláž, nářadí pro montáž.
- K sound systému patří i bar, kde se podávají alkoholické nápoje. Zisky z jejich prodeje většinou pokryjí náklady na party, neslouží k obohacení členů soundsystému

Každý soundsystém má „svého“ DJ, který má sbírku gramofonových desek s různými zvuky a rytmy. Z těchto desek na několika gramofonech (obvykle 2-3) vytváří výsledný mix. DJ je většinou účastníků skrytý za hradbou reproduktorů, většinou v autobusu či v nákladáku. Dalšími členy jsou pak řidiči vlastníci auta, VJové (Video Jockey) tvořící pohyblivé vizualizace promítané na plátna jako doprovod hudby. (Freetekno soundsystém, 2009)

Wimmer (2006) pak v souvislosti označením soundsystémů jako tribes (kmeny) srovnává klubovou scénu, která staví na produkci individuálních DJ's, jejich jménu a prestiži a na druhé straně freetekno scéna, kde je většina DJ's anonymních a podstatu tvoří aktivní společenství více lidí, kteří se podílejí na konání celé freeparty. Zároveň toto společenství lidí přináší jejím členům pocit sounáležitosti, společnou identitu a jistý pocit sebeuplatnění. Honza Kokotek z Cirkusu Alien popisoval soundsystém takto (Pavleček, 2005): „*Být součástí nějakýho sound systému znamená především být členem týmu a naučit se vzájemné komunikaci a spolupráci. Pokud jsi ještě k tomu se svým "kmenem" na cestě, jsou tví přátelé tvou rodinou a je to už víc než jen pouhý koníček, kterým se bavíš o víkendech. Opustit zázemí a pohodlí a zvolit kočovnický život, to vyžaduje jistou dávku bláznovství a dobrodružnou povahu.*“

Tím se dostáváme k pojmu travellers.,,Soundsystémy převzaly od travellerů přesvědčení, že parties by měly být zdarma a že vybírání vstupného je nejen

*materialistické, exkluzivní a rozděluje lidi, ale také zničilo část kouzla komunitní slavnosti.*“ (Collin,1998 s. 197)

Termín *travellers*, jehož ekvivalentem je označení *new age travellers*, případně „novodobí nomádi“ či *technomádi*, se ve svém novém významu rychle rozšířil do celého světa. Transport a domov těchto lidí zajišťuje ve valné většině případů obytná dodávka. Tento fenomén sahá původem k hippie travellerům z 60. a 70. let a také k odpůrcům společenského systému z řad anarchistických punkerů a squaterů. Někteří si pořídili aparaturu a tvoří tak soundsystem, jež pořádá freeparty a to se stává také zdrojem jeho obživy. (Kočandrle, 2008) Některé soundsystemy se opravdu vydávají na delší cesty, ať už po Evropě, po celém světě nebo po ČR.

Větší parties se tvoří „spojením“ několika soundsystemů dohromady, kdy aparatury vytvoří mohutné hradby reproduktorů a jejich zvuk je slyšet mnoho kilometrů po okolí, což vyvolává nevoli obyvatel dané oblasti. Takové uskupení se většinou pojmenovává po iniciálech jednotlivých systémů. Např. StraTekk (*Strahov soundsystem*, *Oktekk soundsystem*) nebo místa konání (CzechTek, SlovTek, BulgariaTek) nebo podle události, k jejíž příležitosti je akce konána (Např. CzaroTek)

V České republice se v současnosti nachází kolem 170 soundV ČR je v dnešní době zhruba 150 soundsystemů. Nejstarší soundsystemy jsou Cirkus Alien, Technical Support (již neexistuje), NSK, Metro, Strahov...(Freetekno soundsystem, 2009)

#### **1.4 Free party**

*„České, anglické, francouzské i holandské, často bláznivě upravené a mnohdy i rodinami zabydlené karavany, autobusy, nákladáky i dodávky se sem sjížděly už od rána, kdy se na webu objevilo dlouho utajované místo konání party. Před nimi mocné valy reproboden, na které dorážely hloučky střízlivých i sjetých tanečníků. Největší frajeři na nich občas doslova visí. Některé soundsystemy vrhaly na jasně svítící měsíc laserové paprsky, jiné jen vibrovaly a barevně blikaly.*“ (Holec, 2004)

Freeparty jsou menší akce, omezené zpravidla na jednotlivé soundsystemy. Vlna těchto akcí po celé ČR se koná pravidelně od jara do pozdního léta a to většinou pod širým nebem tedy „open air“, ale i v zimě pořádají soundsystemy parties v klubech, hospodách a různých opuštěných budovách a továrních halách, kde může být vybíráno vstupné.

Jak už bylo zmíněno freeparty jsou pořádány soundsystemy, neexistuje tedy žádné zastřešující organizační středisko. Podstatou freeparty by měla být skutečnost, že daná

party je zpravidla prosta restrikcí a fenoménů běžných na scéně komerčního či klubového techna, tedy stanoveného času ukončení, vstupního poplatku, ochranky u vstupu, apod. Freeparty je možné dělit několika způsoby. Haase (2008) rozlišuje mezi letními a zimními freeparty, legálními a ilegálními akcemi a mezi akcemi pořádanými jedním nebo několika málo systémy a velkými festivaly, tzv. teknivaly.

Letní party by měla být bezplatná pro všechny účastníky, není zde přítomna ochranka, začátek ani konec není nijak přesně časově ohraničen, party je ukončena ve chvíli, kdy se soudnsystémy rozhodnou, což bývá zpravidla ke konci víkendu. Zároveň zde platí určitá nepsaná pravidla, jež mají základ v DIY ideálech, mezi něž patří například zákaz prodeje alkoholu, potravin či jiných komodit někým jiným, než členy sound systému nebo jejich přáteli.

Haase (2008, s. 8) také vystihuje rozdíl mezi freeparty a komerční akcí : *“Návštěvník zde nenalezne VIP zóny běžné na komerčních party, nesympatické ochranky střežící vstup, billboardy a jiné reklamní předměty, ploty ohraničující hranice vstupu, žetony jako platidlo na barech, většinou také žádné přenosné toalety, apod. “*

Pro dokreslení přikládám názor jednoho insidera „...*Techno akce jsou velké akce, které stojí moc peněz a pořádat je není pro každého člověka. Mají většinou sponzory a velkou reklamu v dnešním multimediálním světě. Taková party má pronajatou profesionální aparaturu a osvětlení neboli laser show. Hrají tam profesionální DJs, kteří jsou za jedno hraní placení mnohonásobně víc, než obyčejný smrtelník v České republice za celý měsíc práce. Na takové akce chodí většinou mladí upravení lidé z domu nabalení od maminky peněženkou, protože na takovou akci se nevyplácí jít bez peněz. Už jen vstup stojí pár stovek. Co se týče hudby, tak se mi zdá moc stereotypní a málo barevná a promyšlená. A bez taneční drogy vlastně ztrácí kouzlo. Techno je velký showbussines. Free Tekno party pořádají většinou sound systémy, každý má svůj název jako kapela. To je parta lidí, kteří to mají jako koníčka a každý dá ruku k dílu a je z toho Do It Yourself, neboli udělej si sám. (www.reporty.cz, n.d.)*

Freetekno parties se odehrávají většinou dále od civilizace, což s sebou přináší i možné komplikace v souvislosti s povolením ke vstupu na daný pozemek. Nejoblíbenějšími a nejčastějšími místy konání jsou louky, vojenské prostory, opuštěné lomy, pole či vyhlídky a v případě legálních akcí i kempy.

## 1.5 Organizace

*„Místo konání party znají jen tři nebo čtyři lidi ze soundsystémů,“ vysvětluje mi Franta systém přípravy CzechTeku. "Zahraniční soundsystémy proto přijedou už několik dnů předtím do Prahy, kde čekají, až se ho dozvědí. Mezitím se schválně vypouštějí mylné informace, aby se zmátla policie a média. Pak se většina soundsystémů sjede na nějakém parkovišti, odkud vyrazí na dané místo. Jede se hromadně, aby policie nemohla zakročit. Pár aut by totiž dokázali vyhnat. Pak si každý najde místo, jaké chce. Zadarmo.“ (Holec, 2004)*

Jedna z možností, jakým způsobem organizátoři upozorní na připravovanou akci, je prostřednictvím internetu. Přibližně se 14denním předstihem se na vybraných internetových stránkách objeví zpráva, která obsahuje sdělení o připravované akci ve formě letáku, na němž se nachází pouze datum akce a popřípadě telefonní číslo, na kterém bude možné získat bližší informace. Přesné místo konání ještě známo není, ale organizátoři již mají zpravidla vytipováno vhodné místo. V den konání se zprovozní telefonní linka, jejíž číslo bylo již zveřejněno. Zde se však účastníci dozví jen přibližné místo konání. V pozdějších hodinách se tento údaj upřesní, popřípadě se již podají naprosto přesné informace o místě konání. To už je v okolí velký počet lidí, převážně z řad soundsystémů, kteří se ihned vydají směrem na místo určení. V době, kdy se policie dostane na místo konání, některé soundsystémy již skládají své aparatury a v okolí jsou již stovky účastníků. V této době je pro policii těžké jakkoliv zasahovat. Zpravidla pouze zatarasí příjezdové cesty, což mladé lidi neodradí od účasti na party (Houdková, 2008).

Z dostupných zdrojů se autoři zhruba shodují na postupných změnách týkajících se konání ilegálních parties, které jsou pro tuto kulturu ideálem (chybí souhlas vlastníka pozemku i místních úřadů).

Na počátku byly v podstatě všechny akce ilegální, ale postupnou medializací, ať už technivalu CzechTek, tak dalších menších akcí, se začali podmínky zpříšňovat a dá se říct, že díky mediím jsou také pod drobnohledem širší veřejnosti, která má na konání takovýchto nepovolených událostí většinou negativní názor.

Wimmer (2006) tak rozlišuje ještě poloilegální a legální party. Pořadatelé se tak domluví s majitelem pozemku, který jim areál půjčí nebo pronajme a na místním úřadě ji nahlásí ovšem jako mnohem menší a „nevinnější“ akci.

Vzhledem k tomu, že je potřeba jen tohoto ohlášení a nikoliv povolení, posílají organizátoři toto ohlášení na úřad často až v den konání akce, aby zabránili případnému opatření ze strany úřadu (Veselý, 2008 in Haase, 2008, s.9).



Tak se často stává, že je stejně nakonec přivolána policie a organizátoři jsou nuceni akci ukončit z důvodů překročení norem hygienických (hlukových) a přesunou se někam jinam.

Legální freeparty pak na legálně zajištěném pozemku se díky vysokým nákladům neobejde bez vybírání vstupného či zajištění sponzora, proto ji vlastně ani nelze považovat v pravém slova smyslu za „free“ a ideály freetekna mizí.

### 1.6 Teknivaly

Během jara a léta se mimo běžné party pořádané jedním či pár spřátelenými systémy konají také tzv. teknivaly. Na nich se sjede dohromady i několik desítek sound systémů, a to nejen z České republiky, ale i z Francie, Velké Británie, Itálie, Německa, Rakouska, Nizozemí, případně i z dalších zemí. V ČR byl každoročně pořádán festival CzechTek, o němž se v českých i zahraničních médiích naposledy psalo hodně v souvislosti s neadekvátním policejním zásahem, což s sebou přineslo řadu protestních akcí. Na serveru freetekno.cz bylo vydáno prohlášení u ukončení tohoto festivalu z důvodů *„postupné likvidace původních myšlenek freetekna, parazitismu subjektů nesouvisejících se scénou včetně valné většiny samotných účastníků a neschopnosti a neochotě respektovat elementární principy chování ve svobodném prostoru“* (www.freetekno.cz).

Českou freetekno scénu ale čekal stejný osud jako tu v Anglii 90. let a později i ve Francii. Parties se staly masovou záležitostí, při které původní myšlenka svobodné atmosféry a souznění s přírodou vzala za své. Návštěvníci CzechTeku se od roku 2003 daly počítat v desetitisících a většina je zažívala s heslem „vzít-užít-zahodit“. Proto se poslední CzechTek konal v roce 2006, kdy se naplno rozvinuly negativní vlivy posledních let. *„Státem zapůjčený tankodrom dávající celé akci punc legality, blyštivé zánovní Mercedesy parkující vedle starých francouzských dodávek, stánky prodávající grilovaná kuřata, koktejl bary, mojito, árenbičko, povalené přetékající mobilní toalety, odpadky. Tekno byznys v plné špíně“* (Trafka, 2007).

Proto se v následujících letech konalo několik menších freeparty a travelleři se přesouvají na východ, kde se koná např. BulgariaTek nebo UkrainaTek. V létě roku 2009 proběhla médii zpráva, že se chystá na jihu Moravy tzv. MoraviaTek, jako náhrada CzTeku.

Zimní party se pořádají v kulturních domech, klubech, bývalých továrních a jiných halách, squatech a zhruba v polovině případů je na ně zpoplatněný vstup. Pro soundsystémy znamenají zimní akce zásadní zdroj financí, které plynou hlavně z vybírání vstupného a z tržeb baru. Někdy zde také soundsystém prodává své desky, oblečení

potisknuté techno motivy a logy daného soundsystému. Na větších akcích si pořadatelé najímají ochranku, nachází se zde i „backstage“ nebo VIP zóna. Díky vybírání vstupného, a z toho plynoucích větších prostředků, zvou některé sound systémy známé zahraniční DJe. Z těchto důvodů a z celkového ladění těchto party je mnoho technařů nepovažuje za freetekno party v pravém smyslu, a tak se toto označení ani v propagaci akce většinou neobjevuje. (Haase, 2008)

Freetekno party však funguje na nevýdělečném základě. Akce jsou organizovány dobrovolně a pokud je vybíráno vstupné, slouží pouze na pokrytí nákladů. Kromě toho, že „free“ znamená zdarma, další význam tohoto spojení se týká naprosté volnosti chování a jednání účastníků, nejsou zde dána žádná vnější pravidla, což přitahuje nejenom technaře ale i pankáče, squattery a všeobecně lidi, kteří se chtějí nějak odlišovat nebo tímto způsobem demonstrovat originalitu a vymezení vůči majoritní společnosti.

## 2. Historie

Do Evropy přijíždí myšlenka soundsystému podle většiny zdrojů z indického ostrova Goa, kam uprchli někteří inspirátoři britského hnutí hippies poté, co šedesátá léta definitivně opustila Evropu. Když se na konci sedmdesátých a začátkách osmdesátých let vraceli ovlivnění acid housem do rodné Británie, začali se postupně budovat základy nové scény. A protože ve svých vozech žili a cestovali po celém světě, kde si pořádáním parties vydělávali podobně jako jiní hraním na ulici, začalo se také současně objevovat pojem travelleř. (Fish, 2009)

První party na evropském kontinentu se konaly v průběhu roku 1988 ve Velké Británii (v opuštěných skladištích). Tyto party byly pořádány ilegálně nebo na pololegální bázi. Pro vyhledávání a zabraňování takovýmto akcím, byla proto záhy vytvořena policejní jednotka „Pay Party Unit“. Počátkem 90. let 20. století se původně celistvá raveová taneční scéna začala rozčleňovat na jednotlivé podžánry - techno, trance, drum'n'bass, progressive house, psytrance, hardcore či freetekno. Rovněž se objevilo štěpení (přetrvávající až do současnosti) na „clubbery“ a vyznavače „free parties“.

Freetekno scéna má tak kořeny v první polovině 90. let v Anglii, u jejího zrodu stál zřejmě nejstarší a nejvlivnější soundsystém Spiral Tribe. Ten uspořádal řadu ilegálních free parties v opuštěných budovách Londýna. Členové Spiral Tribe byli velmi vlivnou komunitou lidí. Měli svůj specifický vzhled – stejně oholené hlavy, vojenské oblečení

tmavých barev. Jejich hudba zněla také jinak, byla mnohem rychlejší a tvrdší než hudba jiných systémů. Ve filosofii členů Spiral Tribe byl i dost patrný duchovní podtext akce ve volné přírodě - freeparty. Věřili, že jejich činnost je nějakým způsobem spojena s prehistorickými kmeny nomádů, kteří na těch samých místech oslavovali život tisíce let před nimi. Na freeparties se dívali jako na šamanské obřady, kdy s použitím nových technologií, halucinogenů, dlouhého tance a určitého spirituálního nádechu by mohlo dojít k opětovnému spojení lidí se zemí, a proto odvracení ekologické krize.

Důležitou událostí byl Common Free festival v Castlemortonu z roku 1992. Akce se podle odhadů účastnilo 25 - 40 tisíc osob a je označována jako největší free festival od Stonehenge Free Festivalu, který probíhal v letech 1972 - 1984. Castlemorton byl přímou příčinou zavedení faktického zákazu free parties přísným zákonem Criminal Justice and Public Order Act 1994 a uvěznění 23 členů Spiral Tribe. Po propuštění na svobodu v roce 1994 se Spiral Tribe přesunuli do evropských zemí, kde uspořádali řadu free parties a technivalů. (Ministerstvo vnitra ČR, 2005)

Travellerská komunita našla první posluchače mezi pankáči a squattery, především z tehdejšího nejslavnějšího pražského squattu Ladronka. Jeden z jeho obyvatel – výtvarník české tekno scény, který později svoje obrázky spojil s pražským soundsystémem Cirkus Alien – Honza Kokotek, popisoval první free tekno párty v Čechách v rozhovoru pro časopis Blok takto: *„Přišel jsem tehdy s přáteli na Libeňák, kde tábořili a chystali akci. Fascinovaly mě tam industriální skulptury, vojenské nákladáky s vyčnívajícimi kly zpod kapoty a další bizarní vozidla, jejichž posádky připomínaly postavičky z kyberpunkového komiksu. Minimalistická elektronika, bzučící všude kolem z reproduktorů, byla totálně něco jinýho, než se toho času hrálo v Praze na house parties, které mě nebavily a nevyhledával jsem je. Celé to na mě působilo jako zjevení z jiné planety, jako ufoňi, kteří znenadání přistáli uprostřed města a začali žít svým vlastním životem. Ten zážitek byl tak silný, že se stal i impulsem k naší vlastní aktivitě v podobném duchu. V druhé polovině devadesátých let se v Čechách uskutečnily kultovní technivaly v Hostomicích a tahle subkultura začala nabírat na rozměrech. Spousta lidí začala nacházet v soundsystémech seberealizaci.“* (Pavleček, 2005)

V červenci 1994 uspořádali Spiral Tribe první Technival Hostomice, který se od té doby koná každoročně a od roku 1999 je znám pod názvem CzechTek. Soundsystém Spiral Tribe se těchto akcí účastnil zřejmě až do roku 1997, tedy přibližně do doby, kdy se rozpadl. Nyní je ve freetekno scéně téměř legendou.

V druhé polovině devadesátých let vznikla řada českých soundsystémů, mezi prvními byli Cirkus Alien, Mayapur a Technical Support. Po roce 2000 začala freetekno scéna rychle růst a soundsystémy se brzo počítaly na desítky. V této době se také freetekno scéna výrazně oddělila od komerční scény elektronické taneční hudby, se kterou byla zpočátku propojená. Některé z prvních soundsystémů byly podle anglického vzoru kočovné (travellers), většina ostatních jsou však „městské systémy“ - jsou složeny z usedle žijících lidí, kteří si užívají svou oblíbenou hudbu a životní styl o víkendech.

V posledních letech se některé české soundsystémy podílely na akcích v Bulharsku (BulgariaTek), Slovensku (SlovTek), Černé Hoře a dalších.

### 3. Znaky a symbolika freetekno scény

Kajanová a Pešek (2009) zkoumali jaké symboly jsou pro technaře nejdůležitější a co pro ně znamenají. Metodou sněhové koule oslovili 25 zástupců české freetekno komunity a získali tak obraz o třech nejčastěji se opakovaných symbolech.

#### 3.1 Spirála

Prvním z nich je spirála, jako jeden z nejstarších motivů. Spirála je často používaný keltský symbol a vyskytuje se v mnoha variacích. Její pravý význam není jistě znám, ale mnoho takových symbolů se našlo také v Irsku a ve Francii. Předpokládá se, že symbolizuje cestu z vnitřního světa k vnější duši nebo do vyšších duševních úrovních; představuje růst, rozšíření a vesmírnou energii, to závisí na kultuře, která ji použila. Ve starověkém Irsku se používala jako symbol slunce. (www. undergroundcity.cz, 2009) Spirála může značit ženskou dělohu, plodnost, ženskou sílu obecně. Spirála se objevovala také v tisíce let starých výřezech ve skalách spolu s dalšími symboly jako byli lodě či sáně. Archeologové pak počítačovou metodou srovnávání těchto útvarů s postavením planet a hvězd v průběhu tisíců let formulovali ideu, že tyto spirály dokumentovaly postavení planet a jasnost hvězd při zatmění slunce a mohou tedy symbolizovat zatmění slunce. Pravotočivá spirála také symbolizuje vodu, sílu, nezávislý pohyb a migraci kmenů (www.symbols.com). Lze ji najít také v mnoha objektech: spirální galaxie, DNA, šnečí ulita, rostliny.

Autoři studie tvrdí, že pro neaktivnější členy subkultury (soundsystémy) spirála představuje nekončící cestu. Do značné míry spirála symbolizuje filozofii kmene Spiral tribe. Pro druhou část technařů, obyčejné účastníky párty, může spirála zastávat místo

prostředníka mezi realitou a změněným stavem vědomí. Otáčení spirály působí do jisté míry hypnoticky jak na jednotlivce samotného, tak na dav tančící před masivní stěnou reproduktorů. „*Tento fenomén koreluje s pojetím party jakožto archetypálním splynutím s masou v kolektivním abreaktivním šamanském tanci.*“ (Kajanová, Pešek, 2009)

### 3.2 Číslo 23

Číslici 23 lze rozložit na 2 a 3, kdy dvojka je mateřská číslovka, symbol protikladu, konfliktu, ale zároveň rovnováhy, vyházející z dualistického principu světa. Trojka je číslo mužského principu, hraje zjevnou určující roli v řadě nábožensství. 32 je číslo štěstí v učení buddhismu a kabaly. (Becker, 2002 in Kajanová, Pešek, 2009)

Každý účastník freeparty ví, že číslice 23 symbolizuje právě příslušnost k freetekno subkultuře, minimum z nich ale zná pravý význam a cestu, která předcházela přijetí tohoto symbolu. Nejrozšířenějším výkladem, zejména mezi nepřilíš zasvěcenou částí účastníků, je modifikace při anglické vyslovování číslic 2 (two – to) + 3 (three – free) = to free – ve volném překladu může znamenat svobodné jednání, rozhodování, čili naplnění protestní myšlenky freetekna – proti konzumu a společnosti. (Kajanová, Pešek, 2009)

Číslo 23 proslavili R. Shea a R. A. Wilson v trilogii "Illuminatus", kterou napsali v letech 1969 až 1971. Knihy mají konspirační námět, plný tajných organizací a mystických náboženských kultů, odehrávající se v 80. letech v USA. V ději se číslo 23 objevuje běžně a je jím označován bůh chaosu.

Spojení čísla 23 s chaosem se objevuje i v podání hudebníka Genesis P-Orridge, zakladatele kapely Throbbing Gristle. Tato kapela se dá považovat za stvořitele industriálu a průkopníky šumu a chaosu v hudbě. Později se stává Genesis P-Orridge kapelníkem uskupení známého jako Psychik TV, „*avantgardní pionýři*“ acid parties konce 80.ých let.

Určitý význam čísla 23 přijal i hudební projekt KLF, který nejprve dobyt první příčky hitparád a vzápětí šokovali tím, že absolutně vystoupili proti komerčnímu a konzumnímu průmyslu. Jejich výstupy měly především provokovat a vše bylo doprovázeno a symbolizováno číslem 23 (23.8.1994 svůj vydělaný milion liber spálil před televizní kamerou, pak podepisují dokument v němž se zavazují 23 let nepromluvit o projektu spálených peněz) „*The KLF předvedli hudební chaos, provokaci, ale i svobodu, která nemá v historii obdoby. Avšak zapsali se do historie stylem definovaným jako New Beat a položili tím základy raveu a později i hardcoru*“ (www.undergroundcity.cz).

Číslo 23 je také silně spojeno se Spiral Tribe, jejich členů bylo 23 a první freeparty pořádané Spiral Tribe v Anglii se konaly u silnice s označením M23 a tento symbol zasvěcení přejali i české soundsystémy.

Spirály, číslice 23 a jiné motivy bývají také vyobrazovány na tzv. flyerech neboli letáčcích, sloužící jako pozvánka. (Houdková, 2008)

### 3.3 Černá a bílá

Bílá a černá barva mají mezi ostatními barvami význačné postavení. Bílá je charakteristická jako symbol čistoty, světla a dokonalosti, je blízka začátku a konci, používá se jako barva svatební a v mnoha kulturách pohřební. Černá barva je kontrastem bílé a jedná se o univerzální symbol temnoty, smrti a chaosu. (Becker, 2002 in Kajanová, Pešek, 2009)

Černá a bílá je s freeteknem neodmyslitelně spjata. Plachty, plakáty, loga soundsystémů a veškeré výtvarné či grafické objekty jsou černo bílé. Černobílá barva se může vysvětlit např. nižšími náklady na tisk nebo proto, že stojí v opozici k mainstreamu či komerčních party, které obecně kladou důraz na velkou pestrost barev a může také vyjadřovat odlišení se od majoritní společnosti. (Houdková, 2008)

Podle Kajanové a Peška (2009) mezi další symboly, které jejich respondenti uváděli, patří piercing, tetování, vlasy zapletené do dredů či copánků i punková číra a specifický styl oblékání, kterým se technoři vymezují navenek (mikiny s kapucí, kalhoty tzv. „kapsáče“, vojenské oblečení, sportovní obuv).

Thibault (2005) si v této souvislosti ve své studii s názvem *Free party: Negativní záře symbolů* položil otázku „Proč všichni raveři na freeparty nosí vojenské nebo „pracovní“ šaty? A jaký je význam takového znaku a co tím chtějí vyjádřit?“ Domnívá se, že tím technoři vytvářejí zneužití či zpronevěru v jakési "agonistické" hře nebo symbolické partyzánské, ve kterém napodobují vládu, autoritu, jednotnost, automatizaci, odcizení... a síla "hardcore" zvuku undergroundového techna napodobuje "stroj" a vyúsťuje do jeho vlastní symbolické destrukce. Někteří mladí lidé se chovají jako semiotičtí (komunikující prostřednictvím znaků) teroristé zpronevřující běžné významy, které přijímali po celou dobu z medií, ze všech obrazovek a reproduktorů „připojených k jejich tělům“, ve kterém je „Moc“ hypnotizuje.

Značná část uváděla i drogy (zejména LSD), které jsou s touto scénou spojeny a pro určitou část komunity se stávají součástí životního stylu a tato část se stala předmětem mého výzkumu.

Několik respondentů uvedlo roboty a jiná „cyber“ stvoření, která se sporadicky objevují na freeparties jako performance či jakési industriální sochařské umění nebo jsou zobrazovány na plachtách a letácích informujících o konání dalších party. Ovšem počáteční význam zobrazování těchto motivů se výzkumníkům nepodařilo vypátrat.

## 4. Ideály a principy freetekna

### 4.1 Do It Yourself

Převládajícím znakem freetekno subkultury je její vymezení se vůči majoritní společnosti. Freetekno je pro stoupence scény především životním stylem a jejich životní postoje se dají vyjádřit větou „Udělej si sám“ (DIY, Do it yourself). Proto i akce pořádají a zajišťují zcela ve své vlastní režii, bez zasahování okolí.

Příznivci freetekna tvrdí, že hudební vydavatelství existují především proto, aby vytvářela zisk. Příznivci se snaží vytvořit protiváhu tzv. zábavního průmyslu. Vycházejí z přesvědčení, že každý konzument kultury může být i jejím tvůrcem. DIY kultura se vzájemně podporuje v tvorbě a vydávání různých děl vyrobených „na koleně“. (Do it yourself, 2010)

V širším slova smyslu znamenala tato kultura v západní Evropě a severní Americe formu politického protestu proti konzumnímu způsobu života a proti praktikám některých mezinárodních korporací a ve východní Evropě díky panujícím totalitním společenským režimům měl tento jev dosti odlišnou podobu v tom smyslu, že :

a) napomáhal zvyšovat relativně nízkou životní úroveň obyvatelstva vlastní výrobou některých druhů nedostatkového zboží, které nebylo na trhu běžně dostupné

b) byl i jistou formou relaxace a úniku od všední reality, což se projevovalo zejména v oblasti chataření, chalupaření, zahrádkářství, trampingu, turistiky apod.

c) v oblasti kultury se projevovat zejména v samizdatovém vydávání tiskovin, amatérském nahrávání audiovizuálních děl, v amatérském muzicírování atd. (DIY, 2010)wikipedia.org)

V užším slova smyslu potom "Do-It-Yourself Culture", neboli "DIY kultura", vystupuje jako protiklad proti masové kultuře veřejných sdělovacích prostředků.

Zásadním rozdílem mezi těmito dvěma kulturami je aktivní nebo pasivní přístup těch, kteří na nich participují. Zatímco u masové kultury veřejných sdělovacích prostředků

("mediální kultura") je typický pasivní přístup konzumentů (např. televizní diváci) a striktní rozdělení realizátorů a konzumentů, v DIY kultuře je typické splývání těchto dvou skupin do jedné, kdy není možno rozlišit, kdo je "umělec" a kdo "konzument", protože se na realizaci dané myšlenky podílí všichni zúčastnění. Charakterizuje ji nekonvenčnost, kreativita, tvůrčí svoboda, která se neohlíží na „módní vlivy“ nebo „vkus většiny“. Tento jev je typický v případě organizování free party, kdy už bylo výše zmíněno, že na průběhu celé party se podílí jak organizátoři (sound systémy, DJs, VJs) tak samotní účastníci, kteří zde mohou předvést své „umění“ (fire show, žonglování, originální oblečení).

Co se týče vztahů k mediální kultuře, tu DIY kultura ostentativně ignoruje, na druhé straně média často nemají tušení o nových trendech a rozsahu DIY kultury, což je v podstatě žádoucí stav, protože medializací některé části DIY kultury se z ní stává masová záležitost a stává se součástí mediální "mainstreamové" kultury. Proto je důležité, aby DIY kultura stále zůstávala "ve stínu", sice tušená, ale nepoznaná pro oficiální média a zbytek společnosti. Tento aspekt DIY kultury se projevil na ukončení pravidelně konaného CzechTeku.

DIY kultura využívá nejnovějších technologií, především internetu a počítačů k tvorbě a prezentaci myšlenek. Tyto technologie slouží především ke komunikaci a kontaktu mezi tvůrci a skupinami, často je ale tvorba postavena z velké části právě na jejich použití.

DIY kultura je však logicky provázána nedostatkem finančních prostředků. Tento problém se dá řešit jediné vytvořením alternativní struktury financování, nezávislé na současných finančních strukturách. *„Vzhledem k tomu, že je trh v této oblasti velmi malý, je nutno překračovat hranice a působit v Evropě skutečně jako v jedné zemi. Laicky řečeno, získání prostředků pro tvorbu mladých autorů by se dalo provádět vytvořením evropské sítě nezávislých hudebních vydavatelství a distribučních společností, které by spolu navzájem spolupracovaly“* (Alef, 2003). Jedním z takových projektů je Svaz Nezávislých Autorů (n.d.), podporující nezávislou kulturu a snažící se o zrušení vyhlášky č. 488/2006 autorského zákona. (Haase, 2008)

*„Jde zřejmě o poslední skupinu lidí, kteří nepodlehli jako tolik ostatních, tlaku hudebního průmyslu. Svou muziku sami skládají, sami ji vydávají a sami ji pak také zdarma anonymně hrají. Nikoho k tomu nepotřebují, a jak vidno, stále více lidí potřebuje je.“* (Rychteský 2005)

Ve Velké Británii se utvořila DIY scéna z lidí, kteří nesouhlasili se způsobem života většiny společnosti a začali vznikat nezávislé festivaly, squaty, hnutí travellerů a později acid house parties. Lidé se tímto způsobem bránil také ignoraci ze strany politiků a začali



se spoléhat sami na sebe a to při boji za lidská práva minoritních společností nebo při boji za ochranu přírody. Hlavním důvodem sblížení DIY a techno scény je Criminal Justice Act, který zakázal konání ilegálních parties na území Velké Británie. (Saunders, 1996)

Propagací DIY kultury spojené s freeparties u nás je již několik let pražský „DIY karneval“, který probíhá jako průvod technařů a sympatizantů s touto kulturou vytyčenou cestou Prahou s alegorickými vozy, v převlecích a maskách, a bývá zakončen technoparty na Letné.

Na konci léta roku 2009 se uskutečnil 6. DIY karneval v rámci iniciativy Freedom not Frear, který se bouří proti „nálepce“ nepřizpůsobivý, jimiž podle nich stát označuje jak technaře, squatterry, Romy i chudé a chce tak bránit svou svobodu: *„Všichni jsme nepřizpůsobiví - do té míry, pokud jsme svobodní... Technařům společnost sebrala jejich nomádství, rozprášila nebo se pokusila kooptovat jejich svobodné technivaly. Zákaz maskování může představovat hrozbu pro jejich svobodné Do it yourself karnevaly. Squaterům stát sebral jejich domov - vyklizením posledního českého squatu Milada zanikl prostor pro alternativu v bydlení i v kultuře. To vše znamenalo ztráty nejen pro přímo postižené. Šlo zároveň o úder vůči všem, kterým byla drahá svoboda a různost ve společnosti.“* (www.neprizpusobivi.fnf.cz)

Z této iniciativy také vzešel DIY manuál, tedy soubor návodů, které dala dohromady komunita lidí soustředěných v této subkultuře. V obsahu jsou například rady první pomoci, rady k jednání s člověkem ocitnuvším se na badtripu, návod na linoryt, výrobu svíček, nebo informace o právním postavení účastníků demonstrací.(<http://diy.freetekno.cz>)

V zahraniční literatuře a internetových stránkách věnujících se tématu rave kultury, můžeme nalézt akronym PLUR, složený ze slov Peace, Love, Unity, Respect a může vyjadřovat způsob života, jaký by raveři chtěli žít a jak se mají chovat na ravech. Zkratka PLUR vznikla zřejmě v 80.letech s nástupem acid houseové scény, kde bylo vizuálně promítáno spojení slov „Peace, Love, Unity“, ale existuje mnoho verzí o původu této zkratky přidání slova „Respect“ k PLU. Existuje také několik modifikací, např. PLURR, kde poslední R je „Responsibility“ čili odpovědnost, a to kvůli negativním konotacím rave party a drog. (PLUR, 2009) Toto spojení slov se udrželo zřejmě hlavně v anglofonních zemích, protože u nás se s ním neseťkáme, i když může implicitně svou podstatu na party splňovat.

#### 4.1.1 Freetekno a anarchismus

Ačkoliv není tato subkultura automaticky spojována s určitým politickým názorem není ani apolitická, svým způsobem však bojuje za práva menšin, mezi něž se řadí (viz. kap. 4.1) a domáhá se práva na svůj svobodný projev a prostor a nesouhlasí s konzumním způsobem života a neuznává autoritu, což vyjadřuje právě návštěvou těchto akcí a nechutí navštěvovat klasické komerční party. Podle Wimmera (2006) se o anarchistickém radikalismu mluví v případě vyprovokované reakce na represi od státních autorit, zároveň však dodává, že freetekno scéna spíše naplňuje specifika autonomních proudů než anarchismu.

Ve své ostré polemice L. Rychetského a J. Kellera Rychetský (2005) zaujímá toto stanovisko: „*Technaři opravdu nejsou anarchisté, ale nelze zapomínat, že vyšli z prostředí britské autonomní a punkové scény a jak u nás, tak v zahraničí jsou s ní alespoň zčásti spjati. Není jistě náhoda, že první český soundsystem se zrodil na půdě dnes již zaniklého squatu Ladronka a že právě tento kmen několikrát formou benefičních party podpořil české anarchistické tiskoviny. V Británii existuje několik soundsystemů, které pravidelně doprovázejí pouliční party radikálně ekologické organizace Reclaim the Streets a travelleri již druhé desetiletí nalézají v zimních měsících azyl v anarchistických squatech.*“

Podstatou zakladatelů této subklutury byla snaha uniknout z dosahu a dohledu systému a snaha žít soběstačně třeba i na okraji společnosti, jakási „vnitřní emigrace“.

V letech 2004, a zejména pak v roce 2005, částečně aktivizovaly anarchistickou scénu události spojené s policejními zásahy proti technoparty CzechTek. „*Teknařská subkultura nevystupuje s žádnými politickými prohlášeními a cíly; u většiny lidí jde pouze o zábavu a jen pro některé je tekno životním stylem. Existuje zde tedy určitá spontaneita a nezávanost na společnost, vytváří se tu vlastní zákony, a právě proto je tato subkultura spojována s anarchismem.*“ (Mikolášová, 2009, s. 43) Anarchismus tak může v podání teknařů představovat i sociální a kulturní model chování, který ovšem v tomto případě stále více podléhá komerci a vytrácí se původní svobodomyšlnost a tekno zůstává spíše zdrojem zábavy pro masy lidí.

#### 4.2 Dočasná autonomní zóna

Kontroverzním konceptem TAZ (Temporary autonomous zone) proslul teoretik známý pod pseudonymem *Hakim Bey*. Odmítl anarchismus ve smyslu utopie nastolené natrvalo revolucí jako archaický a nerealizovatelný koncept. Cestou k revoltě proti globální neporazitelnosti států je podle něj vytvoření dočasé pospolitosti, která bude

„mikrokosmem“ svobodných vztahů, tady a teď. Jedná se zároveň často o pokus osvobodovat určitý prostor, vystoupit z mapy světa, již sestavila moc a která nikdy nemůže pokrýt celou skutečnost v měřítku jedna ku jedné, a na níž tedy stále existují místa, ze kterých lze alespoň načas vzdorovat tlakům moci. Přesněji řečeno místa, na něž se lze před mocí na čas skrýt a zároveň odtud svou osvobodivou aktivitou moc zasáhnout. Formou tohoto osvobození mělo být dočasné vymknutí se zpod kontroly mocenských institucí a vytvoření „autonomní zóny“, která bude mít charakter slavnosti a překonání každodenní rutiny. Tento přístup měl pozvedat svobodu člověka a zároveň jeho zakořenění ne v širší společnosti, ale v malé pospolitosti – tlupě – a být oslavou nomádství. (Slačálek, 2005 ) Dočasnou autonomní zónou můžou být právě freeparty, které alespoň po dobu jedné nebo několika dní a nocí vyjadřují odpor vůči většinové společnosti.

Brooks (2001) říká, že rave není opravdové fyzické místo, je to sociální koncept, kdy si lidé za pomoci hudby, světel a prostoru vytvoří dočasný svět, který existuje pouze po dobu trvání párty. Účinek drog na emoce (pocity euforie, štěstí) a smyslovou zkušenost (halucinace, změněné vnímání) vrhá lidi za hranice normality a pomáhá vytvořit něco, co nazývá syntetický (umělý, náhražkový) svět.

Maffesoli (1996 in Brooks, 2001, s. 8) pak popisuje toto chování jako ztrátu v kolektivním prostoru. Nabízí teorii novodobých kmenů a všímá si jak sdílené vědomí, vědomí rezistence, může vytvořit kmen, který na určitém stupni překračuje důležitost jednotlivce. Tyto kmeny nejsou nijak pevně formovány, jsou volně organizovány, ale stále kladou důraz na styl, který vyjadřuje sdílené etické ideály. Myšlenka sdílené sociální zkušenosti, která se vytváří na sdíleném teritoriu (reálném nebo imaginárním) pak může dát vznik jiné morálky, která je založená na silné empatii a vytváří se zde pocit solidarity. Jiná morálka zde může být chápána i ve spojení s drogami, např., že raveři neradi na svých akcích vidí opilé lidi, kteří mají sklon k násilí, ale raději preferují drogy jako speed či extáze a na druhou stranu neradi vidí nezletilé děti, kteří drogy na ravech nezodpovědně užívají. Maffesoli také tvrdí, že výdej energie skupiny zaručuje její další existenci a účast na rave upevňuje smysl sounáležitosti ke kmeni, prostřednictvím identifikace se skupinou.

### **4.3 Tekno jako rituál**

Kombinace drogy, hudby a tance může uvést účastníky párty do stavu transu podobného kmenovým rituálům. Tak došlo k jakémusi prolnutí primitivismu s technem. Vznikl směr, kterému se začalo říkat tribal techno a pozitivní primitivismus. Terence Mc Kenn, který se věnuje vlivu halucinogenních drog na vývoj lidského vědomí považuje křesťanství za

negativní náboženství, které lidstvu zabránilo v objevování vyšších stavů lidského vědomí. Vyzývá k návratu ke zkušenostem vyvolaným drogami, které prý zažívali lidé v mladší době kamenné. K jeho propojení s taneční scénou došlo skrze známost s hudebníky z britské skupiny Shamen, které zajímala hudba pomáhající lidem překonat úroveň jejich vědomí. Snažili se vyprodukovat takovou hudbu, která by mohla takový stav navodit. Psychedelika prý pomohou "okrájet" ego na jeho původní velikost. Ego je údajně jedno z největších omezení současného lidstva. (Vepřek, 2007)

Podobně se vyjadřuje i Šolc (1999), podle něhož samotný tanec pak neslouží k „zatančení si“ samotnému, ale k dosažení extatického vytržení a kontaktu s nevědomím. Tanečník je pohlcen archaičností a animálností tohoto stavu. Archaičností proto, že regreduje na úroveň nerozlišitelnosti jednoty a organizace tlupy. Pro Šolce znamená technokultura možnost takové emoční abreakce, která zmírňuje nátlak podvědomí do té míry, že vědomí už není nuceno hledat vnější identifikační objekty zabezpečující regresi ke kolektivitě, jakými jsou například náboženské sekty či zázračné filozofie slibující kolektivní řešení. Moderním chrámem je pak dle něho klub a úlohu šamana přejímá DJ. Šolc uzavírá, že největším nebezpečím pro mladé lidi není to, že to dělají, ale to, že nevědí, proč to dělají.

Techno rituály představují dočasný prostor pro extatickou a psychedelickou zkušenost vyvolanou technikami roztříštění a znovuoobnovení identity. *"Rave je více než hudba s drogami, je to matrix životního stylu, ritualizované chování a smýšlení. Pro účastníky je to pocíťováno jako náboženství, pro většinového pozorovatele to spíše vypadá jako hrozivý kult."* (Reynolds, 1998, s. 5 cit. in Graham, 2004 s. 237) Postavení mezi zábavou, náboženstvím a politikou vyvolává debatu o významu techna - jeho politickém obsahu, jeho důrazu na smyslovou hyper stimulaci, o intenzivním hedonismu a komunitní nespoutanosti. (Graham, 2004)

Brooks (2001) však hovoří o pseudospirituálním rituálu. Například si všiml, že kluby jsou rozděleny alespoň na hlavní místnost a prostor pro „chill-out“. V popředí hlavní místnosti je DJ a po obou stranách má reproduktory, kolem dokola jsou různá světla a lasery umístěné nad DJem a to směřuje pozornost tančících účastníků právě na DJe, a ti s nadšením oslavují, když hraje určité skladby. Dále také poukazuje na názvy tanečních party, které navozují nádech fantazie a naznačují aktivní zapojení návštěvníků při vytváření jiné reality. Rave jako takový, co se pořádá na odlehlých místech kvůli hudbě a bez vstupních poplatků podle něj působí jako vyjádření sdílené sociální a etické zkušenosti.

### 4.3.1 Rave: Duchovní léčba u moderních západních subkultur

Hutson (2000) ve své studii *Rave: Duchovní léčba u moderních západních subkultur* zkoumá tvrzení o změněných stavech vědomí a jejich terapeutických následcích – léčivých účincích – které tyto stavy údajně přináší. Zatímco fyziologické procesy (vyčerpávající tanec, poslechová dynamika) mohou být jednou z příčin změněného stavu vědomí, symbolické procesy vytváří příslušný rámec pro duchovní léčbu. Základní otázkou bylo: *Prožil jsi někdy takovou zkušenost, která tě přinutila zamyslet se a přehodnotit tvé představy, myšlenky a události v tvém životě?*

Hodně vědeckých pojednání hovoří o ravech jako o hedonistickém, dočasném úniku z reality a o bezvýznamnosti či nesmyslnosti moderní zábavy. Autor tohoto článku přijímá tyto argumenty, ale zároveň si myslí, že nejsou kompletní a ignorují smysluplnou a věcnou spirituální zkušenost, o které raveři hovoří. Na základě jejich výroků může být rave považován za formu duševní terapie srovnatelnou s šamanismem u kmenových mimozápadních společností a se spirituální zkušeností moderní západní kultury.

Primárním zdrojem materiálů byla svědectví poslaná na internet mezi lety 1993 a 1997, emaily, zúčastněná pozorování na ravech a v tanečních klubech v San Franciscu a na jihovýchodě USA a rozhovory s informátory.

#### 4.3.1.1. Význam, spiritualita a „léčení“

Z některých výpovědí může být patrná určitá propojenost s náboženstvím, ale spíše než o spojení s Bohem se spirituální zážitky pohybují kolem konceptu technošamanismu. Tento pojem vymyslel Fraser Clark (zakladatel dvou Londýnských tanečních klubů a vydavatel časopisu zaměřený na kulturu house music). Technošamanismus hovoří o roli DJ jako o harmonickém navigátorovi, zodpovědném za náladu/mysl skupiny. DJ cítí, kdy je potřeba pozvednout náladu či zklidnit, tak jako to dělal šaman ve prospěch kmene. (Rushkoff, 1994 in Hutson, 2000)

Ačkoliv dorgy jako extáze umožňují vsoupat do stavu změněného vědomí, nejsou nutnou podmínkou pro tento stav. (Reynolds, 1998 in Hutson, 2000, s. 39) Změněné stavy vědomí jsou stimulovány kombinací pozitivního rytmického bubnování a vyčerpávajícího celonočního tancování a blikajících světél. (Lee, 1967, Katz, 1982 in Hutson, 2000, s. 39) Jeden z raverů poznamenává, že techno hudba samotná (speciálně trance) dostačuje k tomu, aby způsobila extatickou zkušenost dokonce bez tancování. Jiný zase hovoří o tom, že techno hudba navrácí lidskou schopnost snít v bdělém stavu. Někdy bývají popisovány stavy létání a jeden z promotérů hovoří o prožitku smrti, přeměně v pumu a

pak v orla, což připomíná druh putování, které šamani po celém světě prožívají jako část iniciace (Eliade, 1964 in Hutson, 2000, s. ). Mnohem víc než fantazijní podobenství, změněné stavy jsou popisovány jako léčivé: *“ Náš význam léčení a růstu je v rituální oslavě, kdy se v jednu chvíli shromáždíme, abych rozšířili naše vědomí a oslavujeme život v rytmu a tanci“*. Raveři mnohem častěji potvrzují léčení v psychologickém slova smyslu. Technošamanistický výlet přináší klid: *„Po akci, kdy se vrátíme domů, vnitřní klid a spokojenost, po které jsme tak hluboce toužili vyrovnává náš neklid“*.

Rave obnovuje běžné pocity štěstí a rutiny.... *“rave mě dostává nahoru, když mi není nejlíp“*. Témata sebeposílení jsou také běžná při přemítání o jejich *„jízdech“*. Cílem *„techno jízdy“* je pro lidi vidět sebe sama bez drtícího se ega a poznat možnosti vlastního já.

#### **4.3.1.2 Fyziologické a symbolické porcesy léčení**

Blikající světla, tanec a opakující se bicí, což jsou dominantní rysy rave, mohou fyziologicky vytvářet změněné stavy vědomí. Walter and Walter (1949, in Hutson 2000 s.40) poznamenávají, že rytmické světlo může způsobit vizuální vjemy (barva, obrazce nebo pohyb) nevztahující se k podnětu, neviditelné pocity kinetické (kymáčení, otáčení, skákání, závratě) a kožní (píchání, brnění), emocionální a fyziologické zážitky (obava, hněv, odpor, zmatek, únava, potěšení), halucinace, epileptické záchvaty a "klinické psychopatické stavy." Světla, která září do rytmu hudby a dalších propracovaných vizuálních efektů, jako lasery a nástěnné projekce fraktálů, jsou častými komponentami na rave party v oblastech autorova zúčastněného pozorování.

Tanec je důležitý fyziologický faktor, protože je to motorická aktivita. Prodlužované rytmické tančení pohyby těla přinášejí fyzické vyčerpání, závratě, hyperventilaci a jiné fyz. podmínky, které mohou způsobit změněné vědomí. (Lee 1967, Rouget 1985 in Hutson 2000, s. 40).

Csikszentmihalyi (1975, in Hutson 2000, s. 40) argumentuje, že tančení a další formy volného pohybu jsou skutečně povzbuzující, protože produkují holistický pocit celkového pohlčení - pocit, který se nazývá *"proudění, splynutí"*. Tanec jako proudění spojuje jednání s vědomím aktu, způsobuje zapomínání na sebe sama, ztrátu rozpačitosti, transcendenci individuality a splynutí se světem.

Andrew Neher (1962 in Hutson, 2000, s. 41) argumentuje, že stavy transu a neobvyklého chování pozorovaného v etnografických obřadech zahrnujících bubny, plynou v první řadě z působení rytmického bubnování na centrální nervovou soustavu.

Neher věří, že stimulace je výsledkem poslechové dynamiky - bubny jsou nejúspěšnější jako sluchoví stimulátoři, protože zvuk bubnů obsahuje mnoho frekvencí. Protože *"různé zvukové frekvence jsou přenášeny podél různých nervových drah v mozku"*, zvuk bubnu by měl stimulovat rozsáhlejší oblast v mozku. A navíc, údery bubnu se základními rytmy doprovázenými mírně rozdílnými posilujícími rytmy vyvolávají nejsilnější odpovědi. Raveři sami dosvědčují, že hudba je klíčem k jejich zážitku.

Fyziologický výklad nevysvětluje rave jak sociální událost. Pokud je pozměněný stav vědomí jediným předpokladem pro "duchovní hojení," proč se mladé lidé obtěžují chodit na rave party, když by mohli dosáhnout extatického stavu snadněji pobytem doma a užitím drog. Abychom pochopili jak rave může léčit, je nutné zaměřit se více na symboly obklopující rave a přikrášlené popisy "cest" raverů. Velká část symbolismu má co dělat s idealizovanými verzemi málo početných "primitivních společností." Jedna webová stránka o rave je vyzdobena obrázky lidí nosící bederní pokrývky, ozdobné pokrývky hlavy, bodypainting a drží kopí. Oficiální Ibizský rave web je přeplněný obrázky masek amerických domorodců. Hudba je často popisovaná jak "kmenová" a jeden žánr hudby je nazývaný "jungle".

Druhé téma ravu je futurismus. Jedno vydavatelství tvrdí, že uvádí na trh "future beats for future." Celotýdenní drum'n'bassový klub v San Franciscu, titulující sám sebe jako "San Francisco Futurism" zdobí své letáčky tím, co jeho organizátoři nazývají "neo-Tokio" móda: ženy zvětšené pomocí graffiti „kosmického věku“. Jméno DJ/producenta/umělce zodpovědného za neo-Tokio styl je UFO! - to zdůrazňuje převládající motiv futurismu - vesmír. Mezi nejběžnějšími vesmírnými ikonami, od planet k fantasktním kosmickým lodím k družicím a satelitním parabolám, je přátelský mimozemšťan. Antropomorfní, s masivním čelem a protáhlýma, štíhlýma očima svírající úhel do „V“, tato přátelská mart'anská ikona se objevuje na řadě míst - trička, letáky, hudební videa, obaly alb - a je symbolem drum'n'bassové značky desek Liquid Sky. Rave scéna je také futuristická v tom, že využívá progresivní technologii. Produkce techno hudby je téměř zcela digitální věc, vyžadující tisíce dolarů na syntetizátory, samplery, mixážní pulty, a počítače. Není žádná náhoda, že široká škála rave hudby je souhrnně nazývána jako "techno" nebo "elektronika." Raveři jsou také chytrí internetoví uživatelé, kteří navrhují webové stránky, kteří zařizují webová vysílání živých událostí.

Autor tvrdí že, tyto dva typy symbolismu, vyjadřují určitý odstup a opovrhování současnou dobou a odhalují náklonnost k alternativním možnostem. Láska ke vzdáleným

společnostem je ve skutečnosti explicitní rys raveu. Asi skoro pro každého, se návrat ke kmenovým kořenům vyznačuje úplnou jednotou a harmonií, "atmosférou" kolektivizace.

Hutson dospívá k závěru, že pro některé mladé lidi je rave formou zábavy, která není brána tak vážně jako náboženská zkušenost. Nicméně toto nevyklučuje skutečnost, že pro mnoho lidí je rave duchovní a vysoce smysluplný (Reynolds 1998, in Hutson 2000, s. 46). Na základě výpovědí zde uvedených, ravy zvyšují sebeúctu, uvolňují obavy a úzkosti, přinášejí vnitřní klid a zlepšují sebevědomí. Raveři považují za svůj cíl nalézt svět harmonie, rovnosti a společenství, místo podobné lidskosti v období primitivních kmenů, podle raverů, však diametrálně odlišné od současného světa. Dále poukazuje na to, že mýtus jednoty je jen mýtus; ovšem raveři nemohou být kritizováni za to, že nedotahují do konce budování komunity.

Že tato monotónní hudba působí na člověka zcela specifickým způsobem, potvrdil ve svém výzkumu Szabó (2003, in Franěk, 2005). Osoby v pokusné skupině vystavil poslechu půlhodinového bubnování v tempu 210 bpm, přičemž tuto rychlost a typ bubnování zvolil dle starých šamanských praktik. Pokusné osoby si měly představovat cestu do podsvětí. Kontrolní skupina neposlouchala bubnování, ale byla hypnotizována. V instrukcích hypnotizéra byla obsažena instrukce k představování si cesty do podzemí. Osoby v obou skupinách dosáhly změněného stavu vědomí. V pokusné skupině dokonce některé osoby prožily transpersonální zážitky setkání se zemřelými osobami, které byly v jejich životě důležité. Dále byly v pokusné skupině popisovány zážitky rozšíření těla do prostoru, změny vnímání okolního světa i sebe samých, změny ve vnímání plynutí času, pocity méně zřetelného sebeuvědomění a neurčitých hranic mezi Já a okolním světem. Také byly popisovány změny ve vnímání věcí a událostí. Pokusné osoby najednou něco pochopily nebo přehodnotily.

Odlišné vnímání pravidelného a nepravidelného tempa může dle Fraňka (ibidem) vysvětlovat zkušenost z prenatalního vnímání jednotlivých pulsů. Pravidelná pulsace je spojena s matčinou chůzí a tepem srdce při jejím vyrovnaném emocionálním stavu. Naopak emocionální změny vyvolávají zrychlování a zpomalování tepu srdce. Díky tomu hudba založená na pravidelném rytmu evokuje fyzický pohyb a tanec a naopak změny tempa asociují změny emocionálního stavu.

Také další hudební postupy jsou spojeny s určitými emocionálními výrazy. Například vrstvení a kombinování jednotlivých samplů (částí cizí hudební skladby zakomponovaných do skladby vlastní) a rytmických schémat (patterns) přes sebe, a vytváření komplexnější harmonie, vyvolává vzrušení, agitaci a energii. Prvky s vysokou tónovou výškou,



objevující se jak v acid technu, tak v hardteku, evokují rovněž vzrušení, aktivitu, štěstí, radost, apod. Výrazná hlasitost techno sound systémů se také podílí na zážitcích veselosti, intenzity a excitace. K celkovému nabuzení díky hudebním postupům nakonec přispívá rychlé tempo a zároveň sled krátkých tónů za sebou, neboli staccato (Gabrielsson, Lindström, 2001, in Franěk, 2005).

Výše zmínění autoři se také věnovali výzkumu vrcholných hudebních zážitků. Na základě vyhodnocení testů od asi 800 osob zjistili, že při těchto zážitcích lidé zažívají zesílené vnímání a pozornost zaměřenou úzce na vnímanou hudbu. Respondenti dále uváděli pocit „otevřené hlavy“ a opuštění analytického myšlení, množství pozitivních emocí – radosti, štěstí a euforie a na druhé straně silné cítění harmonie a klidu. Dále existenciální a transcendentální prožitky a pocity posílení, pocit společenství s jinými a katarze.

Winkler (2006) uvažuje o freeteknu jako jedné z forem přechodových (iniciačních) rituálů, které umožňují přechod mezi dětstvím a dospělostí a poukazuje na iniciační rituály ve spojení s drogami u primitivních kmenů. Zároveň dodává, že jde o oslavu života, kdy psychedelické drogy představují pomyslný vrchol.

Grof (2004 in Wikler, 2006, s. 41) se domnívá, že přínos psychedelického zážitku může být v oblasti individuální na úrovni buď terapeutické, anebo na úrovni preventivní, tzn., že prožití mysl rozšiřujícího zážitku může nasycit jisté duchovní potřeby. A tím může přispět k rozvoji dnes opomíjené duchovní inteligence. I Jung se ostatně domnívá, že bychom měli své světské aktivity vyvažovat zkoumáním a poznáváním našeho nitra.

*„Lze říci, že freetekno rituály vytváří dočasnou autonomní zónu osvobozující čas a prostor od pravidel, které fungují mimo tento vymezený celek v profánní společnosti. Což ovšem neznamená nadvládu bezvládní, nýbrž vytváření pravidel na přirozeném základu osvobozeném od kulturně-sociálních nánosů. Toto prostředí plné hluku je pak zdánlivě paradoxně velmi příznivým místem pro poznání sebe sama jako tvora společenského. Může být velmi příznivým místem pro poznání sebe jako člověka za sociálními rolemi a zároveň pro setkávání se s ostatními lidmi, kteří jsou taktéž - přechodně a do určité míry - za sociálními rolemi.“* (Winkler, 2006, str. 43)

## 5. Komunikace

Komunikace mezi účastníky scény probíhá zejména pomocí internetových stránek, chatů a mobilních telefonů. Letáky a plakáty upozorňující na party jsou ve svém provedení velmi jednoduché, obvykle černobílé, často zde není uvedena přesná lokace party, místo bývá nahrazeno kontaktem na mobilní telefon. Samotné sound systémy si dávají záležet na vlastní medialní prezentaci, většina z nich má vytvořeny velmi kvalitní internetové stránky, kde se návštěvníci mohou dozvědět mj. i o dalších plánovaných akcích. Hlavní komunikační kanál představuje doména [www.freetekno.cz](http://www.freetekno.cz), obsahující odkazy na relevantní české sound systémy a jejich webové stránky. Důležitým zdrojem informací můž být i [www.network23.org](http://www.network23.org). (Ministerstvo vnitra ČR, 2005)

Specifiky komunikace subkultury freetekno se zabývala ve své bakalářské práci Houdková (2008). Ke svému výzkumu použila deskriptivní analýzu vycházející z kvalitativního přístupu. Na základě rozhovorů s členy subkultury došla k několika zajímavým závěrům. Popisuje komunikační kanály, jejich význam pro respondenty, specifický výrazový slovník a význam a obsah tzv. flyerů a plakátů.

Autorka předpokládala, že členové subklutury používají ke komunikaci mezi sebou převážně nová média jako internet, mobilní telefony, počítače atd., a to vzhledem k vývoji komunikačních kanálů od počátku vniku této subkultury, která se datuje k posledním dvěma dekádam 20. století. Došla však závěru, že komunikace se spíše vrací ke svým počátkům a že nová média jsou sice využívána, ale kultura na nich nestojí a obešla by se i bez nich. Jádrem komunikace je stále osobní kontakt face-to-face. Noví lidé jsou do komunity přijímáni na základě známosti a sama autorka výzkumu se přesvědčila o tom, že přístup výzkumníka do subkultury není jednoduchý, pokud nejste jeho členem a neznáte se s respondenty osobně.

Nová média jsou tedy využívána hlavně z časových a geografických důvodů. Na lokální akce se tedy sjíždí vesměs stále ti samí lidé, kteří jsou tak v kontaktu a na větších akcích, kde se sjede více soundsystémů, se kontakty dále rozšiřují. Podle jednoho respondenta výzkumu, jádro subkultury tvoří asi 50 lidí, kteří si informace předávají mezi sebou a od nich se dále šíří dále. Tento způsob komunikace naplňuje podstatu principu DIY a může se tak zachovat odstup od komerční zábavy. S tím souvisí i vyhýbání se masovým mediím jako noviny, televize, rozhlas.

## 5.1 Internet

Internet využívá subkultura masově, ale existují zde určitá omezení z hlediska uživatelů. Nejznámější je asi stránka freetekno.cz, kde můžeme nalézt seznam soundsystémů a odkazy na ně a jiná seskupení, texty a reportáže o konaných akcích, informační texty, prohlášení názorové příspěvky, odkazy na e-shopy a kluby a internetové rádio. Nenajdeme zde však žádné informace o místě či čase konaných party z již výše uvedených důvodů.

*„V tomto případě je třeba se zamyslet nad způsobem zveřejnění akce, jejího místa a dalších souvisejících informací. Informační technologie ovládáme nejen my, ale také státní aparát a média. Informace umístěné na weby a diskuzní fóra jsou v naprosté většině veřejně přístupné.“* (www.freetekno.cz)

*„Dnes již nepotřebujete informace z Shockravera, aby jste našli party, poradíte si jinak... ptejte se svých přátel a dívejte se kolem sebe...“* (www.freetekno.cz, 20.4.2008)

Houdková (ibidem) se domnívá, že za nezaplacením hostingu serveru tekway.cz (od května 2008), je záměr zabránit masové propagaci akcí této subkultury. Tato stránka přinášela partylist s informacemi o místě konání akce, vystupujících soundsystémech, popř. o výši vstupu a hlavně diskuzní fórum. Z odpovědí účastníků výzkumu však vyplývá, že diskuze na tomto serveru a dalších jsou spíše nadbytečné a sami respondenti se diskuzí neúčastní a zastávají názor, že tyto informace je možné probrat v osobním kontaktu s přáteli.

Další webovou stránkou je nyx.cz, přístup je povolen pouze po přihlášení a registraci schvaluje administrátor. Když jsem se chtěla zaregistrovat, nebyla mi registrace schválena. V průběhu výzkumu jsem pak díky účastnici získala přístup na tyto stránky. Funguje to i tak, že kdo je už zaregistrovaný, může někomu zaslat „pozvánku“ a ten má automaticky přístup povolen. Takto si udržuje komunita v pocit důvěry mezi jejími členy.

Z obsahu internetových stránek týkajících se rave kultury je zřejmé, že si členové subkultury velmi dobře uvědomují, že jde o masové médium. Informace jsou zde obecné, neúplné nebo chybějí. Rozhodně se zde neuvádí např. jména DJs jednotlivých soundsystémů, což by naprosto odporovalo principu, podle kterého je pořadatelem party každý, takže DJ je pouze jedním z mnoha performerů

## 5.2 Mobilní telefony, e-mail, internetové komunikační kanály (icq, skype)

Nejdůležitějším komunikačním kanálem zůstávají mobilní telefony a zvláště v případě pořádání open-air party. Soundsystémy tak mohou organizovat potřebné věci po příjezdu na místo a pro ostatní účastníky, jež se pomocí telefonu mohou dozvědět informace o místě

konání. Hlasové schránky také nahradily předem nahranou smyčku na pevnou telefonní linku, kde byl nahrán vzkaz s konkrétním místem konání. Pokud se místo konání pravidelně obměňuje, bývá také často těžko k nalezení a mobilní telefon je pro to pro navigaci nepostradatelný. Na druhou stranu ze své zkušenosti mohu říct, že některé techniky se odehrály v bývalých vojenských prostorech, kde nebyl signál nebo v odlehlých údolích, kde byl stejný problém a komunikace pomocí mobilů mezi účastníky se tak stala velmi obtížnou až nemožnou.

E-maily nebo internetové komunikační programy jako Icq nebo Skype podporují komunikaci one-to-one a lidé zde mohou vystupovat pod přezdívkami.

### 5.3 Flyery

Jako další prostředek komunikace označuje Houdková flyery a plakáty. Flyery jsou zmenšené plakáty, které neslouží ani tak jako komunikační kanály, ale jako prezentace jednotlivých soundsystémů. O výtvarné zpracování se starají odborní grafici, zřejmě také z řad členů.

Flyery se nechávají na stolech a barech hospod a klubů, ve kterých se členové subkultury schází. Lidé si je tak rozebírají a při setkání je dávají dalším známým. Najdou se i sběratelé flyerů, protože mnohdy jde o umělecká díla. Co se obsahu flyerů týče, je téměř jednotný. Informace spolu s obrázky jsou poskládány formou koláže. Dále následuje název akce, názvy účinkujících soundsystémů a liveactů, datum a místo konání akce, popř. číslo na telefonní linku, na které je nahrán popis cesty jak se na místo dostat.

### 5.4 Specifické výrazové prostředky

Každá skupina má svůj slang, nejinak tomu je u subkultury freetekno. Houdková (2008) dospěla ve svém výzkumu k závěru, že existuje zásadní jinakost specifického slovníku u Čechů a na Moravě, což podle ní plyne zřejmě z rotříštěnosti této subkultury. „*Jinakost je zásadní v tom, že na Moravě si na specifický slovník moc nepotrpí. Respondent si po dlouhé době přemýšlení vzpomněl jen na slovo centrála, které označuje srdce soundsystému – agregát.*“ (str.58)

Oproti tomu podle ní v Čechách jsou slangové výrazy velice rozšířené. Nejznámějším slovem je rychta, jehož význam je velice těžko popsateľný. Slovo rychta bylo popisováno jako stav uspokojeného těla i duše, jehož se člověku dostalo na freeparty. Termín vyjadřuje všeobecně povedenou party, na které se sešli příjemní lidé, hudba byla pěkná, lidé si skvěle

zatančili a jinak se dobře bavili. Rychta vyjadřuje i to, když člověk protancuje celou noc a druhý den ho bolí celé tělo. Rychta je slovo mající jen pozitivní konotace.

Autorka uvádí příklady některých slangových výrazů, jež doplňují dalšími z prostudování diskuzí na serveru nyx.cz a z rozhovorů:

- Jak je kdo moc (myšleno zřejmě aktuální stav při intoxikaci) – jsem hodně, jsem málo už, nemálo moc, vyndanej jak ...
- Hudba - hauzáci (lidé poslouchající styl hudby house a jemu podobné), kožíškáři, štajly (styly), dramec (styl hudby drum'n'bass), lajfko (liveact), vykrukuje (vyluzování zvuků z desek a mixážní aparatury), dávaj hrozně, bouchá to, diktát, krutopřísný, hrubý, přísný, „hobluj!“, nekázeň
- Typy lidí - diskant (označení člověka poslouchající styl hudby disco), vocas (člověk, který se chová neúměrně normám subkultury), ještěr (mladí lidi, typické jsou maskáče, bomber, kšiltovka, palestina kolem krku),
- Party – mejdan, mýdlan, rychta, šichta, nášup, kalba, akce, tek, halomrd (party pořádaná v hale)
- Drogy – smažka, zmárovanej, már, extáze (koule, koláč, éčko), LSD (trip, papír, čtverec), Heroin (herák, ejč), pervitin (piko,perník), kokain (koks, kokeš), ketamin (káčko), „candy-trip“ (kombinace několika drog součane) atd.

Nemohu potvrdit, že v Čechách jsou slangové výrazy rozmanitější, spíš si myslím, že se na ně neklade až takový důraz (tyto výrazy znali i na Moravě, ale neužívali je) a neologismy se stále tvoří paralelně s vývojem celé subkultury a vzniká tak nové výrazivo pro nové fenomény, ať se to týká technických záležitostí či jevů každodenní reality. Členové subkultury tak potvrzují nejen vymezení vůči masové společnosti, ale i své členství v subkultuře, což vychází z charakteristiky slangu – pro jeho pochopení je třeba specifické znalosti.

## 6. Typologie účastníků

Němec (2003) na otázku jaký typ lidí jezdí na CzechTek odpovídá v tom smyslu, že na tyto druhy akcí mají přístup v podstatě všichni lidé, podle hesla „Peace Love Unity Respect“, které vyjadřuje, že nic není nemožné a vše je akceptováno a můžeme tu tedy potkat širokou škálu lidí, které lze souhrnně označit za underground – lidé vyznávající

punk, éru hippies, rastamany i tzv. klubery, kteří hledají na freeparty to, co nemohou zažít na organizované komerční party, plné atrakcí a lákadel zábavního průmyslu, ale postrádají „prvky lidskosti“ - „*Na free parties je v podstatě jedno odkud přicházíte - důležité je cítit respekt k druhým, přesně v duchu hesla zakladatelů rave scény Spiral Tribe: "One Tribe, One Vibe".*“

Zároveň však Němec vyjadřuje pachuť nad tím, že posledních pár ročníků Czech Teku bylo poznamenáno mediálními reportážemi těchto party a přilákalo tak spoustu mladých raverů, které však než přesvědčení nebo identifikace se scénou zaujala atmosféra něčeho zakázaného a tím pádem vzrušujícího.

„*Přijíždí sem spousta -náctiletých, kteří pouze mezi sebou soutěží, kdo do sebe nacpe víc extázi nebo LSD tripů a kterým v podstatě akorát záleží na tom, že mají na sobě tu "správnou" kšiltovku a ty "správné" kapsáče.*“

Zároveň však dodává, že tato „techňata“ nebo také „kindeři“ mohou být jakýmsi důsledkem praktické neexistence kořenů této subkultury u nás a z ní vyplývající neznalosti ideálů této subkultury, která byla v podstatě importována, to vše spojené s mladickou nerozvážeností či nezralostí, jež s sebou v závěru přináší i problémy, ale i zábavu.

Dále se zmiňuje o něčem, co považuje za českou raritu a to o tzv. (cituji) "mrdačů beden" neboli nadšenců, kteří mají takovou potřebu se dostat ke zdroji zvuku, až se svými těly přímo otírají o okraje reprobeden a tím evokují kopulační pohyby. Nikde jinde v Evropě jsem takovéto paříče nezaznamenal. (Němec, 2003)

K tomu si neodpustím přidat jednu poznámku. Osobně jsem se zahraniční akce nezúčastnila, ale jinak můžu potvrdit, že tento „fenomén“ je velmi často vidět a i na pouhých záběrech z televize si jich můžeme povšimnout, ale byla jsem svědkem i jednoho nelichotivého nápisu na bednách jednoho soundsystému, který vyzýval tanečníky, aby se těmto kopulačním pohybům raději nevěnovali, jelikož jsou pro smích.

Feřtek (2004) na základně své reportáže z CzechTeku ve Staré Huti u Dobříše pro Reflex rozdělil technaře typologicky zhruba do tří skupin.

a) Příznivci, což je mládež víceméně středního proudu, která si jako příležitostnou ozdobu nechá obarvit vlasy, nebo si koupí barevně zrcadlově brýle.

b) Zasněnci, kteří tímhle stylem žijí. Jsou otrhanější, ocvokovaní spoustou náušnic v nose, na rtech, v uších, víc se v nich snoubí onen pravěký vzhled a moderní technologie. Žijí tak rok, dva, možná pět let. Ale jednou je to asi opustí.

c) Tvrdé jádro, v tomto případě většinou cizinci, kteří vypadají, že už ani jinak žít nemohou. Táhnou od jedné party ke druhé, neváhají jet kamsi do čech, aby si tam na louce mohli nahlas pustit gramofon. Žijí v obytných vozech i s rodinami. Posedávají u nich

opřeni o pneumatiky, jejich vzhled vzbuzuje u věci neznalých obavy, ale oni jen upírají na kolemjdoucí měkce zkouřený pohled.

Houdková (2008) nabízí rozdělení podle toho, jak jednotliví účastníci freetekno subkulturu konzumují:

A) Konzumenti subkultury – přijímají subkulturu s jejími principy, podle kterých se snaží žít. Po všech stránkách se aktivně podílí na chodu parties.

B) Konzumenti zábavy – s principy subkultury se neidentifikují, freetekno přijímají jen ve formě zábavy na parties.

C) Pozěří – principy subkultury jsou jim naprosto cizí, ani hudba je moc neoslovuje, ale parties se účastní pro jejich punc ilegality a jakési prestiže.

Haase (2008) na základě svého výzkumu protřednictvím narativní analýzy mohl rozdělit návštěvníky freeparty na 4 typy. Sekundárními sebeobrazy byli nejčastěji Dionýsos a tzv. Přeživší – Stojící na počátku. Na základě dichotomie mezi primárními a sekundárními sebeobrazy rozlišil základní 4 typy freetechnařů:

Pro první skupinu znamená freetekno kompenzační únik od reality, způsob odreagování a posílení. Tehdy je u nich Dionýský sebeobraz uvolňujícím a pozitivním prvkem.

Jedinci ve druhé skupině mají s první mnohé společného, ale u nich je sekundárním sebeobrazem Přeživší, který je zpodobněním jejich životních problémů, jejichž kompenzaci našli ve freetekno komunitě. Pro členy třetí skupiny souvisí freetekno úzce se sekundárním Dionýským sebeobrazem znamenajícím nadbytečný a nekonstruktivní únik z reality či problémů. Pro členy čtvrté skupiny je freetekno životním stylem a vědomou cestou k povznášení sebe samých i společnosti. Více než členové předešlých skupin se zajímají o ideologii s freeteknem spojenou.

## **6.1 TYPOLOGIE RAVERŮ NA STŘEDOZÁPADĚ USA**

McCaughan, Carlson, Falck a Siegal provedli mezi lety 2001 až 2003 studii zaměřenou na uživatele extáze, kteří byli zapojeni do subkultury rave.

### **6.1.1 Výzkumný plán**

Zdroji dat bylo celkem 45 etnograficky zaměřených individuálních semistrukturovaných interview a 4 fokusní skupiny. Zbytek dat byl sesbírán při 10 zúčastněných pozorováních na rave party a na akcích v tanečních klubech, kde se dle participantů výzkumu nacházeli jak členové, tak i nečlenové rave komunity. Data byla analyzována metodou zakotvené

teorie. Výsledky analýzy byly validovány vybranými respondenty v individuálních rozhovorech i ve fokusní skupině. Data byla získána ze 45 audionahrávek individuálních rozhovorů a ze 4 audionahrávek ohniskových skupin.

### **6.1.2 Vzorek**

Studie se zúčastnilo 36 osob, které byly vybrány metodou samovýběru a sněhovou koulí z participantů jiné studie, zkoumající užívání tanečních drog ve spojitosti se sexuálním rizikovým chováním. Věkové rozpětí bylo 19 – 31 let, s průměrem 21. Jeden Asiat, jeden Afro-američan, zbytek běloši. Jedna třetina vzorku byly ženy. Třetina sama sebe chápala jako ravery, na scéně se pohybovali 2 až 9 let, více než polovina byla vysokoškolských studentů, třetina dokončila střední školu, 3 vysokou školu.

### **6.1.3 Výsledky**

Ukázalo se, že rave scéna není homogenní skupinou, jakou jí ilustrují média. Autoři identifikovali několik podskupin: „Candy Kids“, „Junglists“, „Old School Ravers“ a nepřidružené „Party Kids“, kteří se sami necítili být součástí ani jedné ze skupin, ale preferovali kolování mezi nimi. Tyto specifické podskupiny se od sebe odlišovali v pěti vzájemně propojených směrech: 1) časem, po který byli jejich členové zapojeni do subkultury, 2) jejich hudebními preferencemi, 3) stylem oblečení a výběrem doplňků, 4) filozofií a 5) typickými vzorci užívání drog. Mimo tuto subkulturu se na party nacházeli také „Chemi-Kids“, kteří zde sice mohli být přítomni, ale ravery nebyli považováni za součást scény. Samotná přítomnost na party tedy nebyla určující pro zařazení mezi ravery. Ti museli splňovat určité vzorce chování a vyznávat určitý přístup, aby byli takto chápáni.

### **Typy raverů**

Pro zpovídání ravery se jejich kultura ideálně soustředovala kolem hudby, nikoliv kolem drog, které zde dle jejich slov byly, nicméně hrály podružnou roli. Obliba drog se nicméně postupem času zvýšila. Základním rozlišovacím znakem jednotlivých podskupin byla hudební preference.

#### **„CHEMI-KIDS“**

Jejich účast na ravech je pouze za účelem získání drog, nikoliv kvůli společnosti nebo hudbě. Ono „chemi“ v jejich označení odkazuje právě k psychoaktivním látkám, které



jsou pro ně příznačné. Někdy byli členové této podskupiny označováni také jako „college kids“ nebo „older“, protože byli většinou starší a vzdělanější než „Party Kids“.

Jedna z účastnic výzkumu je charakterizovala takto: „První slova, která od nich uslyšíte, když přijdou na party jsou: Kde můžu sehnat tuto drogu? Můžeš mi to sehnat?“

„Chemi-kids“ nejsou všeobecně přijímáni, avšak nejsou zde žádná striktní pravidla a může existovat přátelství mezi „chemi-kids“ a „party-kids“ a „chemi-kids“ se nakonec mohou stát součástí subkultury.

Pro mnoho raverů jsou „chemi-kids“ symbolem úpadku jejich subkultury a obviňují je z negativního vnímání raverů jak je uváděno v mediích. Zároveň raveři vnímají přítomnost „chemi-kids“ jako přímý výsledek negativních a senzačních mediálních zpráv, které charakterizují ravy jako divoké party a vhodné místo k získání drog.

#### „NONAFFILIATED PARTY KIDS“

Nezařaditelní, někteří raveři se vnímají jako přesahující všechny skupiny a odmítají se vymezovat pouze pro jednu určitou skupinu.

#### „CANDY KIDS“

Nováček (již mezi 13 – 16 lety) na rave scéně zpravidla zapadne nejprve mezi „Candy Kids“. Jejich název označuje jejich ozdoby – náramky a náhrdelníky, které jsou vyrobené z plastu a výrazně barevné, takže připomínají cukrovinky. V této skupině je velmi oblíbená extáze. Její podněcování smyslů je podporováno právě barevnými korálky nebo také světélkujícími tyčinkami, barevnými řasami a jinými výraznými doplňky. Díky této vizáži je tato podskupina raverů nejvíce známá a médií považovaná za „ty pravé“. Respondenti se shodovali, že „Candy Kids“ jsou novými hippie. Jejich šťastná a veselá náleda je spojována s užíváním extáze jako drogou první volby. Právě s nimi byl nejvíce spojován PLUR princip, pomáhání a pečování o ostatní a užívání si. Z tanečních hudebních stylů preferují happy hardcore, trance a house.

#### „JUNGLISTS“

Po určité době, zpravidla po pár letech, většina „Candy Kids“ dospěje do fáze, kdy cyničtí (*“Yeah, PLUR . . . ‘people look ugly rolling’... “*, s. 1515) odhodí své korálky a stanou se buď nezařazeným „Party Kid“ nebo častěji „Junglistem“, který se oproti předchozí skupině silně vymezuje. Někteří „Candy Kids“ je ve studii označovali jako starší bratry, kteří si zasedli na mladšího sourozence. Poslouchají „inteligentnější“ styly jako jungle, z

něhož přejali název, drum and bass a breakbeat. Hlavním jejich znakem je užívání metamfetaminu a ketaminu a zároveň méně už extáze, a chování které způsobují, včetně halucinací a paranoie. Zatím co metamfetamin jim podle nich způsobuje spíše zlost a vyčrpanost, keatmin je naopak popisován jako uklidňující a otupující. Byli popisováni, a sami sebe tak nazývali, jako „otupělí“, kteří všechny nesnáší a všichni nesnáší je. Jsou celkově více skrytí nebo nenápadní i co se týká drog. Někteří je dokonce našli z lhaní, krádeží, apod. Věkové rozpětí u nich bylo 18 až 25 let. Zařazení v této skupině je často vnímáno jako strop, poslední zastávka, protože lidi prohlédli tuto scénu, zažili i temnou stránku (prodej špatných drog, krádeže, lži...). Mají pocit, že došli k závěru, že tato subkultura je jen mikrokosmos v širším světě a ne pečující rodina, jak ji považují Candy Kids. Ti, kteří vytrvají a nevzdají se idálů scény se mohou pak řadit mezi Old Schoolers.

#### „OLD SCHOOL RAVERS“

Mezi tyto praotce a pramatky scény se řadí ti, kteří ze své vlastní zkušenosti pamatují stav tamní scény před jejím přeorientováním se na podporu sponzorů. Mnoho respondentů uvádělo, že na scéně je velmi málo „Old Schoolerů“, kteří tak nemohou předat své zkušenosti zástupům nováčků, poučit je o původních myšlenkách, a proto scéna upadá. Ti, kteří jsou druhými s respektem nazýváni „Old School Raver“, tak sami sebe nenazývají. Podobně jako „Candy Kids“ se starají o nezkušené nováčky, lidi na „bad tripu“ nebo během prvních zkušeností s drogami. Někteří z nich viděli před sebou konec svého působení na scéně. „Tito lidi znají všechny a všichni znají je. Mají také svůj typický styl oblékání, jejich filosofií je „já jsem tady už tak dlouho, že už mi nemusíš nic říkat“, zkrátka ví všechno a o všem.

## 7. Přehled výzkumů na taneční scéně

### 7.1 SOLIDARITA A UŽÍVÁNÍ DROG

Anderson s Kavanaughem (2008) se ve své studii soustředili na pojem solidarity na rave scéně a jejím vztahu s užíváním drog. Výzkum započali v roce 2003 v americké Philadelphii. Vývoj elektronické taneční scény v tomto městě byl podobný jako všude na světě. Nejprve se rave party konaly na opuštěných skladištích nebo v parku nebo na

volných prostranstvích v okolí. S postupnou popularizací se akce přesunovali do nočních klubů. Některé z těchto klubů pak byly zavřeny, kvůli drogám a jiným porušováním zákona. A díky schválení 2003 Illicit Drug and Anti-Proliferation Act došlo ke zpřísnění zákonných kontrol na rave scéně. Na této scéně začínaly dnes světoznámé DJ hvězdy elektronické taneční hudby, díky nimž se zachovává scéna života schopná. Autoři však konstatují, že je zde mezi mládeží rozšířenější hip-hop, především díky silné afroamerické komunitě a silné pracující třídě.

### **7.1.1 Výzkumný plán**

Zdroji dat byla semistrukturovaná interview a zúčastněná pozorování. Individuální rozhovory trvaly do dvou hodin. Autoři se zúčastnili 33 rave party ve městě Philadelphia. Zaměřili se na to, jakým způsobem organizační struktura party ovlivňuje solidaritu, a jak se tato mění na různých akcích. Průměrný čas strávený zúčastněným pozorováním byl 3,6 hodiny. Navštívily všechny možné settingy akcí, od továrních prostor, přes kluby až po open-airy.

### **7.1.2 Vzorek**

49 participantů bylo kontaktováno během zúčastněných pozorování na party nebo na doporučení jiných členů komunity. Věkové rozpětí bylo 22 až 40 let s průměrem 26,5 roku. Raveři pozdních osmdesátých až poloviny devadesátých let byly údajně na tamní scéně mladší a to z důvodu pozdějšího přesunu parties do klubů, kde je požadován minimální věk pro vstup od 21 let . To také způsobilo změnu typu návštěvníků, od finančně závislých teenagerů k dospělým nad 21 let s mnohem více penězi na útratu. Početně byli nejvíce zastoupeni bílí muži pocházející ze střední třídy, následováni bílými ženami ze stejné třídy, méně byli zastoupeni Asiaté a Afro-američané s podobným socioekonomickým pozadím. 95% mělo středoškolské vzdělání, 63% určitou úroveň vysokoškolského. Účastníci byli zaměstnání ve službách, v dělnických i úřednických profesích. Většina vydělávala 20 až 30 000 dolarů ročně. Většina byla heterosexuálně zaměřena, kromě pěti gayů.

### **7.1.3 Výsledky**

Autoři identifikovali 2 dimenze solidarity na scéně: sociálně-emoční a behaviorálně - organizační. Mimo rozličné důkazy solidarity však objevili také předem nepředpokládaný a předchozími výzkumy nezmiňovaný pojem odloučení se ze scény, a to jednak díky užívání drog, a jednak díky komercializaci a fragmentaci scény.

#### **a) Sociálně-emoční solidarita**

Participantů se soustředovali na popisování silných interpersonálních pocitů a zážitků, které vztahovali k PLUR étosu. Souvisejícím faktorem zde byla „investice“ jedince do scény nebo úroveň jeho zapojení. Ti, kteří byli více osobně či profesionálně (DJové, pořadatelé, atd.) zapojeni, zmiňovali vyšší úroveň sociálně-emoční solidarity.

V drtivé většině případů se uživatelé shodovali, že drogy přímo nevymezovaly případné hluboké až spirituální zážitky a pocity sounáležitosti s komunitou, nýbrž je dle nich jen podporovaly. Solidarita podle nich na počátku vzniká v okamžiku účasti, aktivity na taneční party a společným užíváním drog. Dle autorů měla samotná účast na nové a podvrtné scéně větší vliv na emoční prožitek než užívání drog. Účast na scéně představovala narušení rutiny a řádu, což zaručovalo, že taková angažovanost, ve své přirozenosti, byla více než běžná každodenní zkušenost, sloužící k tomu, aby znovu povzbudila společenský život se znovunalezenou vitalitou. Uživatelé také zmiňovali, že rave a s ním asociované drogy pro ně znamenají část jejich odporující a deviantní identity proti mainstreamovým hodnotám. Díky drogám bylo pro ně mnohdy jednodušší navazovat kontakty s ostatními, což bylo posilováno vědomím spolupráce na společném, vlastním „díle“. Tak se drogy podílely na tvorbě hodnot a norem scény, stejně tak jako na vyjádření hranic mezi tím, kdo je „in“ a „out“. Vliv drog ovšem nezasahoval do společenského styku odehrávajícího se na internetu, který byl na této scéně stejně široce rozšířený jako na ostatních rave scénách. Existovalo zde na taneční scénu zaměřené diskusní fórum „Mimir“, díky němuž mnoho participantů našlo nové známé nebo prohloubilo kontakty s lidmi, které znali již předtím. Mimo vliv drog byla solidarita prohlubována také díky společně organizovaným benefičním koncertům či jiným prospěšným akcím

#### **b) Behaviorálně-organizační solidarita**

Tato dimenze se týkala konkrétních aktivit raverů na akcích, včetně tance, zůstávání vzhůru přes celou noc, atd. V souvislosti s extází se ukázalo, že tato droga posiluje solidaritu nejen díky známému psychedelickému efektu, ale také díky svému stimulačnímu

efektu, díky kterému jsou lidé schopni tančit celou noc, nebo být jednoduše bdělí. Participantů popisovali zkušenosti během tance, kdy pociťovali, že jsou na stejné „vlně“ spolu s ostatními. Na rave lidé netančí ve dvojicích, nýbrž každý sám, ale jak popisoval jeden participant této studie, během jedné party, zaměřené na komunitní rozměr scény, tančil jednu chvíli s dívkou, poté s chlapíkem vedle něho, poté se otočil a tančil s Jihoameričanem, a poté s černoškou. Jak se scéna vyvíjela, vznikalo více hudebních stylů, na které se jednotliví Djové postupně specializovali, stejně tak jako pořadatelé a raveři. Scéna se tak roztříštila, vzniklo několik menších, ale o to těsněji propojených „klanů“ (drum and bassový, ambientový, atd.), na kterých se většina mezi sebou znala. Určitý výraz solidarity byl také identifikován při vzájemném napomínání se mezi pořadateli, pokud někdo z nich dosáhl stavu opilosti, kterým nedělal dobré jméno svým „kolegům“.

### **c) Odloučení se a drogy**

Ukázalo se, že v mnoha případech vedlo značné užívání drog k protikladu solidarity – k odloučení či oddělení se ze scény. Někteří například při pohledu zpět zcyničtěli a banalizovali sociálně-emoční solidaritu v minulosti. Svou tehdejší PLUR filozofii dávali poté do přímé souvislosti s užíváním extáze. S komercionalizací scény se také změnil vzorec užívání drog a extázi jako drogu volby vystřídal alkohol a kokain. Efekt kokainu byl dvojitý – na jedné straně stimuloval ravery k celonočnímu bdění, na straně druhé však nebyl vždy akceptován, zejména při větším užívání. Zároveň někteří spatřovali negativa v jeho vlivu na psychiku, egocentrické zaměření kongruentní s lačností po moci a statusu, což bylo rozporu s PLUR. Dlouhodobí uživatelé a uživatelé, kteří zažili a uvědomovali si negativní souvislosti braní drog, měli k této kultuře také později despekt, případně ji zcela opustili.

### **d) Odloučení se, komercionalizace a freagmentace**

Kromě drog mělo na odloučení lidí ze scény vliv její splynutí s klubovým průmyslem a její následná komercionalizace. Scéna se rozrostla, ale ztratila tak na své výjimečnosti a intimnosti, která ji činila pro její příznivce přitažlivou. Účastníci výzkumu uváděli, že dříve daleko raději jezdili do polorozpadlých opuštěných a špinavých továrních hal na amatérské sound systémy se špatným zvukem, nežli dnes do klubů a tanečních hal na profesionální DJské hvězdy a špičkový zvuk. S přesunem do klubů, ve kterých byl alkohol legálně podáván do 3 či do 4 hodin ráno, začalo také docházet k situacím, kdy na rave akce

přicházeli lidé z barů, ve kterých přestali nalévat alkohol ve dvě hodiny ráno. Tím se mnoho věcí změnilo, protože mezi původními ravey mnoho opilců nebylo.

Díky tomu tito raveři začali s příchodem lidí z barů odcházet. Některé větší kluby také začaly své prostory rozdělovat dle jednotlivých žánrů, a tak bylo pod jednou střechou během jednoho večera několik místností s elektronickou taneční hudbou a zároveň v jiné místnosti hip-hop. Tento krok majitelů klubů za účelem získání větších výdělků však vedl ke zvyšujícímu se nepřátelství mezi návštěvníky takových klubů. To vedlo k rozmělnění všeobecného étosu akce a sociálně-emoční solidarity mezi účastníky. S rozšířením scény a její fragmentací na vícero podscén, uvnitř kterých byly těsné vztahy, začalo docházet k rozepřím mezi těmito žánrovými skupinami. Pořadatelé nechtěli zvát na své akce Dje jimi nepreferovaných stylů, příznivci jedné scény se vysmívali fanouškům jiné scény, atd.

## **7.2 RAVING IN TORONTO**

Weber (1999) zkoumal rave scénu v Torontu v Kanadě a jeho širším (200 km) okolí na konci devadesátých let minulého století. Jak sám poznamenává, Toronto je pouze 400km vzdálené od Detroitu, lůna techno hudby. Není tedy s podivem, že tato scéna zde funguje již od raných devadesátých let. V době studie se v této lokalitě nacházelo přibližně 10 000 raverů.

### **7.2.1 Výzkumný plán**

Zdroji dat byla zúčastněná pozorování a semi-strukturované rozhovory. Autor a/nebo jeho asistentka se zúčastnili celkem osmi akcí. Ty zahrnovaly počtem účastníků velké i malé akce, v bývalých továrnách i v klubech. Vzorek 75 respondentů byl vybráno převážně na základě letákové inzerce ve spolupráci s místním informačním projektem zaměřeným na ravey, tedy samovýběrem, a účastníci byli posléze odměněni penězi nebo lístky do kina. Tématy rozhovorů byly demografické údaje, původ respondentů, doba jejich zapojení ve scéně, jejich definice raveu, užívání drog na akcích, pozitivní aspekty přitahující je k raveu a možnosti kterými by mohla být scéna zdokonalena.

### **7.2.2 Vzorek**

Ze 75 účastníků výzkumu bylo 29 žen. Věkové rozmezí bylo od 15 do více než 40 let, s mediánem 22. Více než třetinu tvořili studenti, 17% bylo bez zaměstnání. 79% byli běloši, zbytek asiáté a černoši. 57% bylo zapojeno na scéně po více než 3 roky, 20% více než 5 let, zatímco 16% méně než jeden rok.

### **7.2.3 Výsledky**

#### **a) Pozorování**

Na všech akcích, které výzkumníci navštívili, byly zřejmě legálně pronajaté prostory, ilegálních údajně výrazně ubylo po bližší nespécifikovaném zpřísnění zákonů upravujících pořádání party pro více než 1000 lidí. Na většině zkoumaných party byly stánky s licencí prodávat alkohol, ale byly malé a málo navštěvované. Počet návštěvníků byl v rozmezí 300 až 5000 lidí. Méně než 10% účastníků na všech akcích nebylo bílé pleti.

#### **b) Raveři definující rave**

Klíčové komponenty odlišující rave od ostatních tanečních party byly dle účastníků místo akce, lidé, hudba a drogy. Respondenti zmiňovali, že u techna člověk nikdy neví, co jej čeká – jaké bude místo, jací zde budou lidé, jestli zde budou toalety, jestli zde bude dostatek vody, jestli bude dobře fungovat droga - v kontrastu k návštěvě klubu, kde si jsou jisti, co mohou očekávat.

Někteří zmiňovali starosti s hygienickými podmínkami na party. Někdy byly přítomné přenosné toalety, většina by byla raději za čistší umývárny a větší dostatek vody, s ohledem na lidmi přehřátou halu a konzumaci extáze.

Co se týče lidí, účastníci se shodovali na přátelštější a familiérnější atmosféře panující na rave akcích, než v komerčních klubech a barech. Lidé se cítili být součástí komunity, na jedné vlně, byli na sebe ohleduplní. Pochvalovali si uvolněnou atmosféru, kdy člověk může být pyšný na to, kým je.

Undergroundová hudba byla popisována jako významný prvek táhnoucí lidi na tyto akce a odlišující je od těch konvenčních. Raveři chápali DJe jako kreativní umělce vytvářející hudbu. Drogy byly zmiňovány většinou účastníků. Jednu část lákala dostupnost

drog na této scéně, zatímco druhou tato první skupina lidí, navštěvujících party především pro drogy, iritovala. První skupina upřednostňovala brání drog na party pro jejich bezpečnost – bez rvaček a bez zákonných ohrožení – pro zábavní atmosféru. Charakteristická byla velmi malá nebo žádná spotřeba alkoholu, což bylo všeobecně pozitivně přijímáno. Díky absenci opilců zde také nedocházelo ke rvačkám a obtěžování žen.

### **c) Názory raverů na účastníky parties**

Mezi tanečníky bylo popisováno stejné množství žen i mužů. Většina měla za to, že na rave chodí převážně běloši. Jedinou minoritou, která nebyla na ravech žádaná, byli tzv. „Ginos“ původem z jižní Evropy (Itálie, Portugalska), kterým bylo vytýkáno, že to jsou kluci z posiloven, kteří na rave chodí jen kvůli drogám, v doprovodu svých drobných přítelkyň, a aby celou noc koukali na holky. Nikoliv aby poslouchali hudbu a užívali si atmosféru. Toto byla jediná zmiňovaná výjimka z jinak podtrhovaného principu PLUR. Nejpopulárnějším vysvětlením naprosté převahy bílé populace na zdejších ravech byla rasová preference hudby. Například na akcích, kde byly zastoupeny také styly jungle, drum and bass či hip-hop, bylo přítomno také více černochů. Nejvíce participantů odhadovalo rozmezí věku účastníků parties mezi 15 a 25 lety, přičemž zmiňovali i účastníky mladší 15 let či starší 30 let. Všeobecně byli považováni místní raveři za příslušníky střední třídy, poněkud bohatší děti z předměstí. Někteří chápali rave jako bezpečné místo pro vyvrhele a burany, fyzicky neatraktivní, a poslední dobou i pro homosexuály. Počítačové šílence sem lákala všeobecná spojitost této scény s moderními technologiemi.

### **d) Co lidi přitahuje na ravech?**

Rave byl obecně popisován jako zábavný a „vlnu“, kterou zde lidé sdíleli, nenacházeli na jiných parties. Opět zmiňovali přátelskou atmosféru a otevřenost. Lidé zde nebyli souzeni podle oblečení, tance, vizáže či sexuální orientace. Rave byl někdy vykládán jako spirituální zkušenost. Díky malé spotřebě alkoholu bylo méně rvaček, méně obtěžování žen, větší ohleduplnost mezi tanečníky. Jen malé množství mužů zmínilo, že by rave poskytoval možnost k seznámení. Někteří popisovali, že rave je pro ně malou dovolenou, kdy na minimálně 8-12 hodin zapomenou na problémy všedního života. Jiní si užívali, že se mohli chovat jako malé děti. Hudba a drogy byly poslední dvě lákadla, která byla



zmíněna. Spojení hudby, místa akce a světla může zvýšit rauš těch, kteří jsou pod vlivem drog. Mnoho z respondentů uvedlo, že to hlavní, co je na raveu baví, je kombinace hudby, DJů a tance.

#### **e) Užívání drog**

Většina zpovídaných tanečníků přiznala širokou paletu užívaných drog. Někteří však komentovaly situaci tak, že media nesprávně popsala současnou situaci. Mediální reportáže podle nich zidealizovali a zromantizovali užívání drog na rave a tím udělali publicitu či dokonce podpořili návštěvnost.

Většina připustila, že škála nelegálních drog může být získána a je na ravech užívána. Drogy nejčastěji zmiňované byli: marihuana, kokain, krystal, extáze, GHB, ketamin, LSD a psilocybin. Někteří na party drogy neužívali a někteří pouze marihuanu.

Ze všech látek byly podle nich na raveu neakceptovány pouze crack a drogy užívané intravenózně, u ostatních by dle nich na raveu neměly být žádné restrikce. Někteří věřili, že drogy hrají na ravech tak významnou roli, že si je nedokázali bez nich představit. Druzí tvrdili, že hudba, tanec, družení se starými přáteli a navazování přátelství nových nebo jednoduše zábava byly minimálně stejně tak významné faktory pro navštěvování parties. Mnoho respondentů působilo dojmem, že mají svůj vztah k drogám pod kontrolou, a že to jsou návštěvníci z venku, kdo dělá problémy – tedy „Ginos“, „clubeři“, užívající ve větší míře alkohol a nesdílející vlnu, a „kids“ (pod 18-20 let), užívající drogy extenzivněji a nezodpovědně. Starší raveři tvrdili, že dříve byla kvalita drog na party lepší, jiní si stěžovali, že užívání různých druhů drog poškodilo atmosféru party. Vyskytovaly se prakticky jen extáze (navíc v lepší kvalitě) a marihuana. Téměř všichni se shodli, že alkohol na tuto scénu nepatří a to z důvodu menšího výskytu konfliktů a agresivní nálady.

Marihuanu většina nepovažovala za ilegální substanci, pokud ji na požádání zařadili mezi ilegální drogy, pak ji většina považovala za nejpopulárnější a nejběžnější drogu užívanou všemi typy raverů. Je užívána všemi věkovými skupinami po celý průběh večera, brzy večer těmi co čekají na nástup efektu jiné drogy a těmi, kteří stále „paří“ i další ráno.

#### **f) Pozorované změny torontské scény v minulosti**

Respondenti se shodli na tom, že průměrný věk raverů se snižuje. Party se stávaly většími a většími, zaplněnějšími, komerčnějšími, a přitahovaly více různých typů lidí. Většina nebyla spokojená s postupnou komercializací scény, respondenti tvrdili, že scénu měli raději v dobách, kdy byla undergroundem. Postupem času se na scéně začaly užívat všechny běžné taneční drogy, což respondenti hodnotili negativně. Mnoho nových outsiderů prý chtělo být pouze součástí aktuálně populární scény, bez ohledu na hudbu a bez cti ke přátelské atmosféře. Tím také respondenti vysvětlovali zvyšující se počet krádeží. Povaha braní drog jak již bylo řečeno byla ovlivněna médii, která popisovala rave jako místo, kde se dají lehce sehnat drogy a kde se mohou svobodně užívat, což začalo přitahovat lidi, kterým šlo jen o to na party drogy prodávat nebo je koupit.

Jiná skupina respondentů viděla v postupující komercializaci scény naopak pozitiva – akce se staly bezpečnějšími díky nutnosti splnění zákonných norem, nabídka hudebních stylů se rozšířila a party byly postupně méně často ukončovány policií.

#### **g) Žádané proměny torontské scény v budoucnosti**

Část participantů by chtěla návrat scény k původním kořenům, tak jak byly popsány výše, čemuž by dle nich mohli napomoci především pořadatelé menším důrazem na peníze a šířením správné vlny. Jiní vyzdvihovali důležitost kvalitní hudby, šíření etikety a šíření informací o drogách v duchu harm-reduction.

### **7.3 KANADSKÁ RAVE SCÉNA 2002**

Wilson (2002) sbíral data ke své studii mezi lety 1995 až 1999 v Jižním Ontariu a především v jeho hlavním městě Torontu. Wilson k rave scéně přistupuje jakožto k první postmoderní subkultuře. Teoreticky se opírá o myšlenky zejména následujících postsubkulturalistů.

Přístup McRobbiové je dle něho charakterizován „*optimistickými popisy způsobů, kterými mladí devadesátých let hledají a užívají zábavy jako symbolického útěku ze společenských napětí jejich doby*“ (ibidem, s. 6). Piniová pak dle Wilsona vychází z McRobbiové a dodává, že „*taneční parket je v současnosti jedním z mála míst, která umožňují – a přirozeně také povzbuzují – neskrývané projevy fyzického uspokojení*“, a že

tato uspokojení „*ne zcela splňují standardní, patriarchální definice sexuality a smyslnosti*“ (Pini, 1997, s. 167, in Wilson, 2002, s. 6). Dále tvrdí, že Malbon zdůraznil dočasný, apolitický charakter raveu, při kterém je odolnost jedince nalezena díky ztrátě sama sebe, která vede paradoxně k sebe-nalezení. Thorntonová pak zastávala názor, že technoři se posilují (empower) díky zapojení se do undergroundové scény, kterou není snadné nalézt a proniknout do ní. Inspirovaná Bourdieovým kulturním kapitálem, hovoří pak dle Wilsona Thorntonová o subkulturním kapitálu. Redhead byl ve svém hodnocení pesimističtější, když tvrdil, že kultura mládeže devadesátých let je charakterizována ztrátou svého smyslu, protože již není oddělitelná od mainstreamu, již nešokuje, protože šokování se stalo všedním a neoriginálním. Díky tomu již dle něho nelze mluvit o klasické subkultuře, ale klubové kultuře či post-subkultuře.

### **7.3.1 Výzkumný plán**

Zdroji dat byla zúčastněná pozorování na celkem 13 akcích, v obchodech s techno deskami, v rádiu a na informačním setkání o drogách. Dále autor studoval undergroundové časopisy, letáky propagující nadcházející akce spolu s filozofií pořadatelů, internetová diskusní fóra, apod. Poslední metodou byly podrobné, časově neohrazené rozhovory s 37 účastníky rave scény.

### **7.3.2 Vzorek**

Ze 37 participantů výzkumu bylo 10 žen, většina z dotazovaných měla zaměstnání mimo rave scénu nebo studovala. Jejich věkové rozpětí bylo 18 až 35 let, přičemž většina byla na počátku svých dvacátých let. Většina participantů byla bílé rasy, dále jeden černoch a dva Asiaté. Wilson nespecifikuje přesný výběr vzorku, lze se ale domnívat, že šlo o samovýběr.

### **7.3.3 Výsledky**

Výsledky studie jsou rozděleny do dvou částí. První z nich je popisem tamní scény, zatímco ve druhé autor předkládá 5 tezí interpretujících tuto kulturu. Podotýká, že tyto kategorie si mohou sice být analyticky blízké, nicméně jsou založeny alespoň z části na

interpretacích, které mladí těmto svým činnostem dávají, tím předpokládá lépe zakotvené porozumění.

### **A) POPIS SCÉNY**

Prvním okruhem popisů jsou perspektivy, doktríny a ideály raveu, které autor sdružil do třech témat: PLUR, užívání technologií a futurismus, a konečně hledání a prožívání slasti. Pro rave doktrínu je podstatná víra v pokrok skrze moderní technologie. Nejenže je zde produkována hudba v naprosté většině elektronická, tvořená počítači a specifickými přístroji, zájem o technologie Wilson nacházel také na letácích, často zobrazujících stávající hightech a futuristické technologie. Některé party byly nazvané „Progress Forward“ nebo „Knowledge in a New Dimension“ (Wilson, 2002, s. 15). Rave jako pro-technologickou kulturu také v Kanadě charakterizovaly virtuální ravey, kdy byl DJ natáčen na kameru, video bylo v reálném čase dostupné na webu, kde byla zároveň otevřena chatovací místnost, kde se mohli mezi sebou posluchači bavit. Dalším znakem zde bylo rozšířené používání internetových diskusních klubů. Pro mnoho participantů studie bylo užívání moderních technologií hlavní náplní jejich volného času, nebo i zaměstnání. Ve všech rozhovorech autor zaznamenal zmínky o spojení raveu a excesivního a hédonistického „paření“. Rave party byly obecně chápány jako bezpečné místo k užívání vysoce energetických amfetaminových drog, tančení bez zábran a smělého navazování kontaktů. Popisy divokých party se objevovaly zejména v odpovědích na otázky po typicky vydařené party.

Popis scény pokračuje zaměřením se na tenzi, která zde začala být patrna po masivním rozšíření rave kultury v poslední době. Díky tomu, že na scénu začaly přicházet v rychlém sledu spousty nováčků, neměli dle respondentů výzkumu starší raveři čas a prostor na zasvěcení nováčků do své filozofie a etikety. Kritika padala na hlavy organizátorů a majitelů nových velkých klubů, kteří začali pořádat pravidelné akce se zdůrazněním aspektů zábavy na úkor společné vlny, rozšíření myšlenek a společné jednoty. Tyto tenze vedly u mnoha respondentů během jejich rave éry k úpadku ideálů. Druhý okruh popisu scény se zabývá aktivitami na raveu: tancem, hudbou a drogami. Autor výzkumu zde rozebírá postupy, jakými se nováčci učí či pronikají do těchto aktivit, jakým způsobem jsou tyto provozovány, propojeny mezi sebou a chápány účastníky. Hudba dle autorových zkušeností nikdy neustávala. Obvykle zde byly dvě místnosti, z nichž v první se hrálo techno, hardcore, apod., a nepřetržitě se tancovalo, zatímco v druhé byl chill-out a hrály se

zde mírnější styly, např. ambient. Respondenti uváděli, že na mnoha party jsou DJové, kteří se specializují na jednotlivé hudební styly. Starší raveři s vytříbenějším vkusem prý upřednostňovali oduševnělý house a inteligentní minimal, spolu s extází jako drogou volby. Mladší návštěvníci akcí pak preferovali happyhardcore (přímočarý, rychlý a hlasitý), spolu s amfetaminy. Tyto hranice však nebyly striktní, většina raverů spíše oscilovala mezi těmito styly. Marihuana byla silně oblíbená v chill-outech při poslechu pomalejšího ambientu. Specifickým účinkům drog byly také přizpůsobeny skladby: některé například obsahovaly fázi stupňující se intenzity a rychlosti beatů, následovanou fází plató s konzistentní rychlostí. Tato struktura očividně napomáhala dosažení euforického stavu rauše tanečnickům na extázi. Většina raverů se domnívala, že užívání extáze a marihuany je akceptovatelné, pokud jsou lidé informovaní, například z příruček projektu TRIP (Toronto Raver Information Project). Zároveň zdůrazňovali potřebu věřit svému zdroji. Příkladem uvědomělého užívání byla praxe tzv. E-Matky, čímž se mínilo sledování a provázení někoho, kdo byl poprvé na extázi, někým druhým a zkušenějším. Analýza rozhovorů odhalila 2 protichůdná pojetí tance. Jedna část raverů, ta větší, chápala tanec jako sebezposilující činnost vedoucí k úniku od reality a prozkoumání své vlastní podstaty. Pro druhé znamenal tanec možnost se předvést, někdy dokonce na tom určeném pódiu. Toto druhé pojetí se objevilo dle respondentů v poslední době, jako důsledek popularizace scény. Není překvapením, že se starší raveři s tímto stylem neztotožňovali.

Nakonec se v první části autor zabývá popisem různých stylů oblečení a jejich souvislostmi s identitou raverů. Mezi oblíbenými styly oblečení bylo například sportovní, obnošené, většinou značky Adidas, v retro stylu, oblíbené u raverů preferujících tanec.

Dětské oblečení (return-to-childhood) s dudlíky, šatičkami, obrázky kreslených postav na trikách, apod., a jeho extrémní forma „candy raver“, symbolizující dočasný návrat do dětství korespondující s pojetím raveu jako bezpečného úniku. A nakonec „neo-hippie“ psychadelický styl s batikovanými triky, ztělesňující PLUR filozofii.

## **B) 5 TEZÍ INTERPRETUJÍCÍCH RAVE KULTURU:**

**TEZE Č.1: RAVE JE FORMA SYMBOLICKÉHO „ÚČELOVĚ-TAKTICKÉHO“ ODPORU.**

V sebraných datech byly známky toho, že někteří raveři symbolicky, rafinovaně a účelově vzdorovali hodnotovému systému a kultuře mainstreamu. Kupříkladu lpění na PLUR filozofii a odbourávání komunikačních bariér bylo chápáno jako kritická náprava násilí a odcizení, které v jejich očích reprezentovali status quo. Dále bylo užívání tanečních drog skrytou reakcí na kritický postoj mainstreamu vůči těmto drogám a naopak úcty k alkoholu. Zároveň se ukázalo, že různé efektní formy kultury této mládeže (vzhled či frenetický tanec) nejsou vždy určeny na odiv veřejnosti a zcela jistě ne k šokování. Tento přístup raverů je zcela v protikladu k přístupu členů jiných subkultur – punků či skinheadů. Za aktivitami těchto raverů ze střední třídy nebyl vztek a nespokojenost, jako za aktivitami skinheadů a punků z dělnické třídy. Pro ravery, kteří to takto chápali, byla jejich činnost aktivní formou odporu, konkrétní podobou taktického odporu, což bylo v rozporu s eskapistickým – pasivním pojetím McRobbiové.

**TEZE Č. 2: RAVE JE FORMOU „ADAPTIVNĚ-REAKTIVNÍHO“ ODPORU.**

Ukázalo se, že nadměrné užívání moderních technologií a jejich užití pro formu zábavy, může být interpretováno jako odpor vůči skepticizmu mainstreamu vůči technologickému pokroku, jak byl patrný například při přechodu milénia. Sklony některých raverů k „překonzumování“ a přehnanému sevření technologiemi bylo chápáno jako samo o sobě podvrtné a nepřiměřené, neboli odporování neodporováním. Respondenti studie sice zřídka uváděli tyto přímé výklady, nicméně Wilson tuto troufalou interpretaci chápe v souvislosti s původem většiny zpovídaných raverů ze střední třídy, díky čemuž měli daleko větší přístup k daným technologiím, než subkultury mající původ v dělnické třídě.

**TEZE Č. 3: RAVE JE FORMOU TRIVIÁLNÍHO ODPORU.**

Teorie chápe rave jako formu dočasného útěku před problémy civilizace, jako tichou a depolitizovanou formou odporu schopnou nahrazovat každodenní stereotyp. Nicméně tento výzkum ukázal, že rave doktrína je něco zcela abstraktního, a že zejména PLUR je

dekódován odlišným, často ne-rezistentním způsobem. Wilson zde varuje před generalizovaným chápáním některých teoretiků se sklonem přeceňovat resistivní potenciál raveu. Ten byl v mnoha ohledech mainstreamem neutralizován. Dopomohla tomu strategie inkorporace původního undergroundu do populární kultury skrze kluby (policie rozháněla ilegální akce, čímž pořadatelé přicházeli o peníze, protože investice nemohli splatit u výdělků na party, a čím dál více začali vyhledávat legální prostory, aby přežili), trivializace komunity v médiích (nálepkováním ji jako neo-hippie a zábavu milující skupinu), a morální panika šířená médii (masmedializací obav ze zneužívání drog a smrtí spojených s drogami na ravech). V důsledku toho rave přestal být hegemonní kulturou odporu, která by establishment ohrožovala. Došlo například k tomu, že vznikly dvě skupiny pořadatelů raveů. Jedni zůstali věrni původním myšlenkám a dále pořádali neziskové party nebo výdělky vraceli do scény. Wilson je nazývá „*pro rave*“ a „*ravepromoters*“. Druzí naopak začali inklinovat k mainstreamu zvaním zahraničních DJů, placením jejich letenek, pronajímáním prostorů, zaměstnáváním ochranek, apod. Tuto skupinu autor nazývá „*pro-money*“ a „*promoter-ravers*“, kteří jsou orientováni na peníze, ale určitým způsobem citliví na status scény. Zástupci dominantní kultury tak jsou často nerozlišitelní od příslušníků scény.

#### TEZE Č. 4: RAVE JE FORMOU UVĚDOMOVÁNÍ SI SAMA SEBE A NEDBAJÍCÍHO NEODPOROVÁNÍ.

Někteří respondenti uváděli, že rave je pro ně o hledání příjemných a smyslových zážitků. Rave chápali jako příjemnou možnost setkání s přáteli, užívání drog, užívání si hudby, apod. Tito raveři neinterpretovali své chování jako skrytý, symbolický nebo otevřený odpor, místo toho se soustředili – poměrně prostě – na to, jak je rave dobře stráveným časem. Ukázalo se, že posílení, coping a požitky mohou být analyticky odlišné od rezistence, podvracení či přestupků.

#### TEZE Č. 5: RAVE KULTURA AKTIVNĚ PODPORUJE REPRODUKCI DOMINANTNÍ KULTURY.

V procesu postupného přerodu do mainstreamu a komerce začal rave kopírovat mnoho nerovností a přístupů, které z principu odmítal. Patrné to bylo například na rozdělení

raverů na skupiny či hierarchie dle žánrů, které preferovali. To potvrzovalo Thorntonové vizi subkulturního kapitálu. Raveři byli svým způsobem pyšní na svou menší skupinu posluchačů stejné škatulky elektronické hudby, posilovali tím svou sociální identitu. Nicméně vytrácela se z toho původní jednota mezi všemi.

## **7.4 UŽÍVÁNÍ EXTÁZE NA TECHNO PARTY V NĚMECKU**

Federal Center for Health Education v roce 1996 podpořilo studii s názvem Drug use by young people in the techno party scene (Soellner, 2005) v Německu.

### **7.4.1 Vzorek**

Studie se zúčastnilo 1664 adolescentů a mladých dospělých. Výzkumný vzorek byl získán na místech jako techno kluby, ravy a přes webovou stránku národně distribuovaného magazínu o této scéně. (Tossmann, 1998 in Soellner, 2005) Asi dvě třetiny tvořili muži, věkové rozmezí se pohybovalo od 11 do 43 let s průměrem 20,8 roků. 40% bylo zaměstnáno, jedna čtvrtina 26% chodilo do školy a asi 14% byli studenti.

### **7.4.2 Výsledky**

Marihuana byla nejčastěji užívanou drogou na techno party scéně, přes dvě třetiny respondentů udalo, že ji někdy zkusili. Asi polovina dotazovaných pak alespoň jednou v životě užila extázi.

Celoživotní zkušenosti s drogami byly v tomto výběru celkem vysoké: 44% vzkoušelo speed, 37% halucinogeny, 31% kokain. Podobné vzorce výběru látek jsou viděny vzhledem k současnému užívání (poslední rok a poslední měsíc). Téměř každý druhý participant užil marihuanu za posledních 30 dní předchazejících interview. Ve srovnání s drogovou pevalencí v jiných domácích průzkumech, vzorek lidí v této studii prokázal vysokou náklonnost k drogám.

Více než polovina vypověděla, že neužila žádnou ilegální drogu za poslední měsíc. Extáze není drogou číslo jedna na klubové scéně, spíše je to marihuana. 28% uživatelů drog ve vzorku užívá výlučně marihuanu, 14,4% užívá marihuanu téměř denně. Konzumace různých drog v kombinaci s extází podtrhuje, že uživatelé extáze mají vysoký sklon k užívání marihuany, speedu, a halucinogenů společně s extází. Mezi převažující pořadí užití bylo „marihuana-extáze-speed“ (10%) následováno „marihuana-extáze-speed-



halucinogeny“ (8%). Autor z toho vyvozuje, že exkluzivita extáze na techno party scéně téměř neexistuje.

Aby se prozkoumala proměnlivost, nestálost a stabilita užívání extáze na techno party scéně a aby byl získán náhled do motivace měnících se vzorců chování, Federal Centre of Health Promotion provedla druhou studii nazvanou „Techno Study“, která byla vedena v letech 1998-99. Vzorek byl získán o víkendech během techno party s 500 až s více než 1500 návštěvníky. Celkem bylo vyšetřeno 1412 osob pomocí mírně modifikované verze dotazníku ze studie citované výše. Tento vzorek vykazoval dokonce větší zkušenost s drogami než v první studii. Marihuana je zde opět nejrozšířenější ilegální drogou.

Pro zjištění motivace pro užívání extáze stejně jako pro opuštění od užívání, bylo uskutečněno 19 hloubkových kvalitativních rozhovorů v rámci Techno study. Byli zjištěny tři meta-kategorie: **a) afiliace (sblížení se), b) stimulace a c) relaxace**. Tato zjištění jsou podobná důvodům užívání drog obecně, což může být klasifikováno do 3 hlavních kategorií: sociální motivy, hedonistické motivy a motivy ovlivnění emocí.

Účastníci popisovali jako motiv pro ukončení užívání extáze strach z oslabené výkonnosti (74,5%), strach z poškození zdraví (61,5%) a závislost (36,3%). Dalších 44% tvrdilo, že extáze jim nic nedělá, což znamená, že přestali brát extázi bez nějakého zvláštního důvodu.

## **7.5 UŽÍVÁNÍ DROG NA NA TECHNO PARTY: TERÉNNÍ PRŮZKUM MEZI FRANCOUZSKY MLUVÍCÍMI ÚČASTNÍKY VE ŠVÝCARSKU**

### **7.5.1 Výzkumný plán**

Cílem této studie bylo velmi podrobně prozkoumat zvyky životního stylu účastníků tanečních party, jako jejich „pouto“ s kulturou taneční scény a jejich vzorce užívání drog. Také byly studovány postoje k prevenci a harm reduction a účastníci odpovídali na otázku, na jakého odborníka by se obrátili v případě problému vztahujícího se k drogám čili prostředkům zdravotní péče.

### 7.5.2 Vzorek

Populace byla náhodně získána při vstupu na šesti tanečních akcích, které se konaly mezi červnem a červencem roku 2004 ve francouzsko-jazyčném kantonu ve Švýcarsku s asi 600tis. obyvateli. Do souboru bylo zahrnuto celkem 302 účastníků ve věku mezi 16-46 lety. Dvě třetiny byly mladší 26 let. Vzorek zahrnoval 60,4% mužů a 39,6% žen. Míra odmítnutí byla 0 až 15%. Místa pro získávání respondentů zahrnovala různé typy událostí taneční scény: kluby i open-air akce, akce jednoho nebo více hudebních stylů. Získávání bylo zaměřeno na středně velké party o rozsahu 150 až 500 participantů. Účast byla dobrovolná a anonymní a jako motivace byl nabídnut tiket s možnou výhrou účasti na prominentní taneční party.

### 7.5.3 Výsledky

Celoživotní a aktuální prevalenční hodnoty užití alkoholu a ilegálních látek jsou uvedeny v tab. 1

Celkem (n=293)	Alkohol	Canabis	MDMA/Ecstasy	Amfetaminy	Methamfetaminy	GH B	NO 2	Acid/LSD	Jiné halucinogeny	Kokain	Heroin	Léky
Celoživot. užívání	95,3	68,8	40,4	26,4	20,7	18,8	24,4	22,4	35,6	35,9	11,6	20,3
Aktuální užívání	86,6	53,8	22,7	9,9	8,7	5,1	7,3	9,7	9,1	20,7	2,5	10,0

### Kombinované užívání

Kombinované užívání bylo zjišťováno použitím otázek s možnostmi ano-ne, o tom které látky užívali naposledy, pokud užívali na taneční akci. Mezi 267 účastníky, kteří udaly nějakou látku, 46,8% uvedlo jednu látku, buď alkohol nebo marihuanu, 25,8% zmínilo dvě, 15% tři, 5,6% čtyři a 6,7% mezi pěti až deseti látkami. Nejčastější kombinovanou drogou byl alkohol, marihuana a psychostimulancia jako je extáze a kokain. Halucinogeny a jiné typy

drog byly také zmíněny (těžkými uživateli kombinující látky – ti, kteří užili mezi pěti až deseti látkami na jedné akci).

### **Souhrn**

Míry celoživotního a aktuálního užívání (za posledních 30 dní) byly zvláště vysoké u alkoholu (95,3% a 86,6%, podle pořadí), kanabisových drog (68,8% a 53,8%), extáze (40,4% a 22,7%) a kokainu (35,9% a 20,7%). Mohlo být vysledováno **několik vzorců užívání látek** :

- 52% byli jen uživatelé alkoholu a/nebo hašiše
- 42% byli příležitostní polydrogoví uživatelé a
- 6% byli denní poly-uživatelé.

Nebyl zjištěn významný rozdíl v užívání látek podle pohlaví. Čistě techno a open-air party přitahovaly těžší uživatele. Psychické problémy (jako depresivní nálada, problémy se spánkem a ataky úzkosti), sociální problémy, dentální nemoci, nehody a události vyžadující lékařské ošetření silně souvisely s užíváním drog na party. (Chinet, L., Stéphan, Ph., Zobel, F., Halfon, O., 2007)

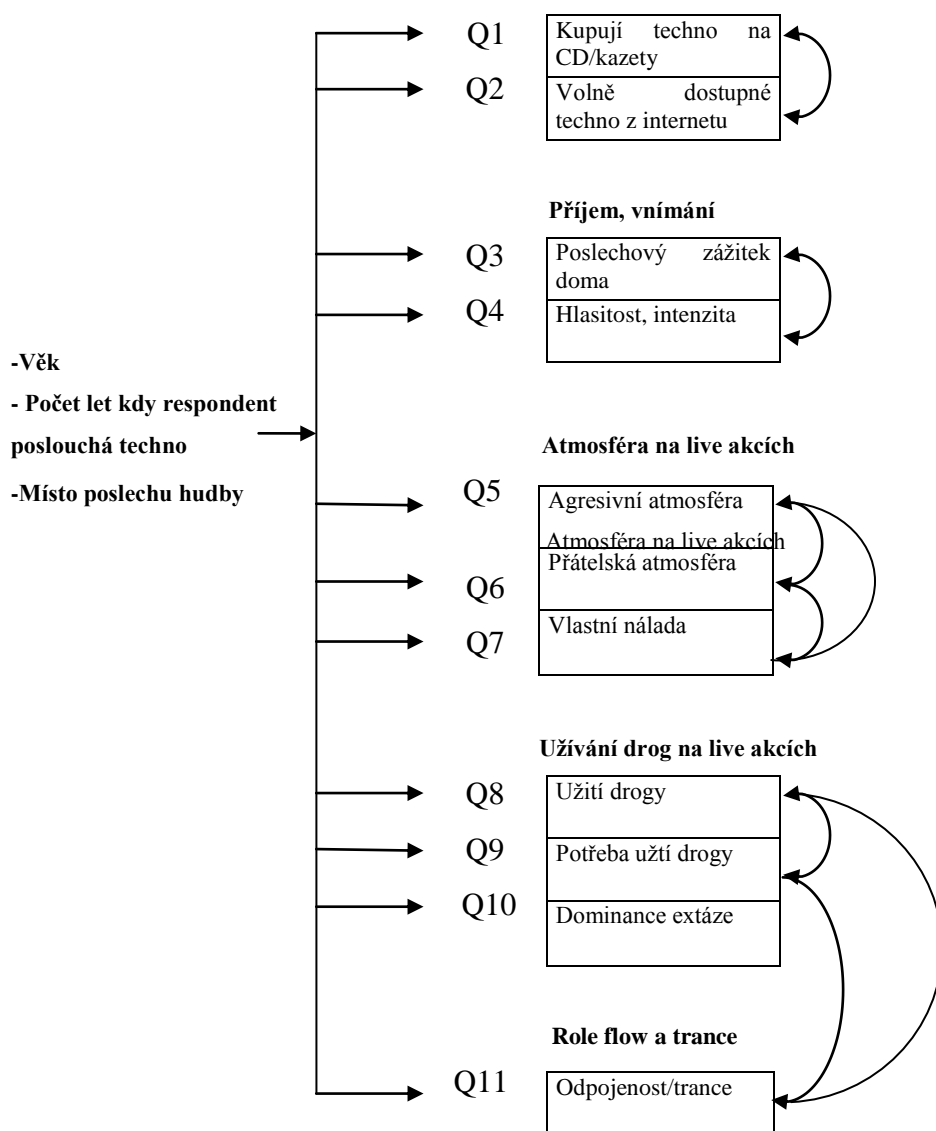
## **7.6 VNÍMÁNÍ TECHNO HUDBY NA LIVE PARTY VE ŠPANĚLSKY MLUVÍVÍCH ZEMÍCH**

Reto Felix (2004) se ve svém výzkumu zabývá fenoménem techno hudby prostřednictvím internetového průzkumu. Techno hudbu vnímá jako globální hnutí, které může být pozorováno ve velkých západních městech, ale zmiňuje i Prahu a Českou Republiku. Zároveň však dodává, že ačkoliv byla tato kultura na počátku zahalena tajností a tajemností, rave se stal masovou záležitostí a byl objeven reklamním průmyslem (viz. Love Parade v Berlíně). Felix naznačuje, že dosud bylo provedeno jen několik výzkumů týkající vlivu techno hudby na účastníka, a proto se i autor musí opírat pouze o anglicky psanou literaturu.

## 7.6.1 Výzkumný plán

Autor identifikoval pět hlavních oblastí zájmu týkající se techno hudby: přijímací vzorce techno hudby, vnímání, atmosféra na live party, užívání drog na live party a role „flow“, tranzu a podobných konstruktů.

Obr. 1 Přijímací vzorce techno hudby



### Atmosféra na live party

Techno party bývají vyhlášeny jako zprostředkovatel pocitu „společného zážitku sdílené zkušenosti“. Pocity jednoty nastávají často a lidé jsou přátelští k sobě navzájem.

(Hilker, 1996 in Felix, 2004). Podle významné webové rave stránky v Jižní Kalifornii, zkratka PLUR pak znamená mír, lásku, jednotu a respekt (Southern California Raves 2002). Techno party se proto obvykle liší od jiných rekreačních událostí jako jsou rockové koncerty nebo fotbalová utkání, obzvláště v Evropě, kde bývá dost často agresivita vystupňována a je zde také uvolňována. Díky této atmosféře společenství, přátelskosti, vlídnosti a harmonie autor předpokládá, že techno hudba se neslučuje s agresivitou a je spojená s přátelskou atmosférou. Proto

*P7: Techno hudba na live akcích je negativně korelována s vnímanou agresivitou a pozitivně korelována s vnímanou přátelskostí a vyjadřuje negativní postoj posluchačů k agresivnitě.*

*P8: Vnímaná agresivita na live akcích je záporně korelována s vnímanou přátelskostí a pozitivně korelována s vlastním stavem agresivity posluchače na live party. (Q5 a Q6, Q5 a Q7).*

*P9: Vnímaná přátelskost na live akcích je negativně korelována s vlastním stavem agresivity posluchače na live akcích. (Q6 a Q7)*

### **Užívání drog na live akcích**

První otázka je, jak účastníci rave party vnímají konzumaci drog obecně na těchto akcích. Neoficiální důkazy nasvědčují tomu, že na živých hudebních techno party jsou konzumovány všechny druhy drog, s převahou extáze (MDMA). Další užívané drogy jsou GHB, "special K" (Ketamin), marihuana a kokain (Rieder, 2000 in Felix, 2004). Tato pozorování vedla k tomuto výroku:

*P10: Na většině diskoték nebo veřejných místech, kde se hraje techno, jsou drogy obvykle konzumovány.*

Na druhé straně je celkem dost důkazů v časopiseckých článcích o tom, že drogy nejsou nutnou podmínkou k tomu, aby účastníci prožili *flow* (splynutí, proudění) s techno hudbou. Takže P11: *Většina jednotlivců má pocit, že drogy nejsou potřebné k tomu, aby si lidé užili techno hudbu v plném rozsahu.*

Pokud jde o převahu extáze na live techno party, je dosud udáváno, že užívání extáze má převážně rekreační charakter a že může dodávat energii a milou veselou přátelskou,

společenskou náladu, která je potřebná k tanci na ravech po poměrně dlouhé časové rozmezí. (Spruit, 1999 in Felix, 2004).

Důkazy vedoucí tímto směrem pocházejí také od jedné autorky, které (v jejím účastnickém terénním výzkumu v Londýnských nočních klubech) byla nabídnuta extáze jako droga „na rozjezd“ jednímz pořadatelů (Thorton, 1995 in Felix, 2004). Tato zjištění jsou potvrzena výsledky rozsáhlé studie vedené v Nizozemí, kde subjektivní účinky uživatelů extáze na techno party zahrnovaly vzestup euforie, energie a zvýšení společenských citů (Van De Wijngaart et al., 1999 in Felix, 2004). Extáze se ukazuje být drogou která nejpřesněji odráží charakteristiku techno party, a tudíž

*P12: Extáze je nejčastěji konzumovanou drogou na live techno party.*

Otázka 8 a 9 jsou obě nepřímé otázky a neptají se přímo na individuální užití nebo konzumaci drog na techno party. Zatímco otázka 8 se ptá, jak časté je užívání drog na live party, otázka 9 se ptá, jestli je konzumace drog nutná k vychutnání si techno hudby. Spojením těchto dvou otázek lze odhalit některé postoje a dokoce jednání respondentů. Felix předpokládá, že jednotlivci, kteří si myslí, že konzumace drog je nutná k tomu, aby si techno hudbu užili zároveň také vnímají konzumaci drog jako normální a běžnou ve srovnání s jednotlivci, kteří nesouhlasí s prvním tvrzením. Proto tedy

*P13: Vnímání konzumace drog na živých party a nezbytnost užití drogy k tomu pro požitek z techno hudby, jsou pozitivně korelovány (Q8 a Q9).*

### **Role flow, tranzu a podobných konstruktů**

Zkušenosti na rave party, kde je techno hráno prostřednictvím DJů o vysoké hlasitosti byly popsány jako "flow", trance nebo extáze. „Flow“ byl v literatuře definován jako průběh nevhodnějšího nejlepšího zážitku (Csikszentmihalyi, 1990 in Felix, 2004). „Flow“ byl také popsán jako skutečně příjemný stav doprovázený ztrátou ostychu, rozpačitosti a posílení sebevědomí. (Hoffman and Novak, 1996 in Felix, 2004). Intenzivní silné zapojení, spoluúčast může být nutnou podmínkou pro zážitek „flow“, protože účastníci ve stavu flow (splnutí) se zdají být tak pohlceni ve svém konání, že na ničem jiném nezáleží. Trance byl popsán Wierem (2002a in Felix, 2004) takto - nastává "Kdykoliv je udržována kognitivní předmětná smyčka dostatečně dlouho, aby způsobila odloučení, oddělení se (disociaci)". Kognitivní objekt v tomto smyslu může znamenat např. slovo, myšlenku, pocit nebo vizuální představu. Teorie „trance“ souvisí s hud. žánrem „trance music“ nebo

„techno trance“, stejně jako s „trance“ jež je navozován hudbou šamanů z Afriky, Střední a Jižní Ameriky a jiných oblastí. Konečně extáze (nehledě na toto označení pro drogu) je mentální stav, který se zdá být v literatuře málo probádaný. Avšak přehled několika souvisejících webových zdrojů o trance a extázi, tvrdí, že obě slova jsou často používána zaměnitelně a někdy jsou dokonce používány výrazy jako "extatický trance". Na základě podstatných charakteristik techno music, Felix předpokládá, že techno je schopné navodit stavy flow nebo trance. Důkazy v literatuře napovídají, že všechny tři koncepty mohou hrát významnou roli v přijímání techna na live party. Například Hilker (1996 in Felix, 2004) uvažuje tak, že ravy jsou srovnatelné s obřady spojené s americkými indiány a šamany, kde je „hudba klíčem k vtáhnutí, navození sebe sama do unikátního emocionálního a psychického stavu, do stavu, ve kterém zážitek smývá vnímání a vidění“. Dále Hopkins (1996 in Felix, 2004) tvrdí, že účastníci ravy jsou popisováni, jako když ztrácejí sebe samotné a přeměňují se skrze "sdílené, multi aspektové vnímání", a účastníci se mohou protančit do stavu extrémního rozechvění, vzrušení nebo přechodného transu, poháněné touhou po více než vrcholných emocích. Díky potenciálu techna vyvolávat trance, jak bylo uváděno jedinci, Felix předpokládá, že

*P14: Když lidé poslouchají techno na live akcích, většina jedinců se „odpojí“ od věcí, které se dějí okolo.*

Dále můžeme předpokládat, že odpojení se od okolního prostředí není pouze doprovodný efekt, ale spíše žádoucí účinek pro většinu jedinců. Užití drogy může být jedním ze způsobů, jak zesílit tento účinek. Proto předpokládám, že konzumace drog bude korelovat s zážitkem „odpojenosti“ na live akcích.

*P15: Vnímaná úroveň konzumace drog a vnímaná role drog jako nutnost pro vychutnání si techna jsou korelovány s pocitem „odpojení“ se na live party.*

Pro shromáždění informací o chování jedinců, kteří poslouchají techno, autor použil veřejně přístupný průzkum na internetu.

### **7.6.2 Vzorek**

Výzkumu se zúčastnilo 65 (2 byli ze vzorku vyřazeni) lidí, průměrný věk respondentů byl 20,4 let. Vzorek byl velmi asymetrický ve prospěch mužů, 18,5% žen se zapojilo a 81,5%

mužů. 69,2% byli studenti, 3,1% pracovalo převážně jako DJ a 26,2% mělo jiné zaměstnání. Analýzou IP adres bylo ujištěno, že 13,8% lidí se připojilo na internet z Mexika, 24,6% z Uruguaye, 49,2% ze Španělska, 3,1% z Peru a 9,3% z jiných zemí (např. Francie, Costa Rica, USA, UK). 80% lidí udávalo, že poslouchá techno velmi často, 10% často a 7,7% občas a 1,5% málokdy. Nejpočetnější skupinu tvořili lidé poslouchající techno déle jak 6 let (46,2%). 20% lidí uvedlo, že poslouchají techno převážně na live party, 21,5% si poští hudbu převážně doma a 53,8% poslouchá techno na live akcích i doma stejně.

Byl použit 20 položkový dotazník, který byl odeslán na internet. Zahrnoval 4 demografické otázky, 12 otázek týkající se konzumaci techna, tři otázky týkající se vztahu techna a drog (speciálně extáze) a jednu otázku na to, jak se respondenti o dotazníku dověděli. Protože neexistuje žádný seznam posluchačů techna, náhodné nebo téměř náhodné výběry by bylo nemožné získat. A zatímco přímý výběr (např. získaný přímo na live akci) může být více reprezentativní, pokud jde o výběrovou metodu, můžou být také méně validní kvůli osobnímu kontaktu dotazujícího se se subjekty. Na internetu položený, samo výběrový průzkum má svá omezení, která jiné metody nemají. Ale na druhé straně to má své výhody oproti jiným výzkumným metodám.

### 7.6.3 Výsledky

#### Atmosféra na live party

Autor se tázal jak účastníci vnímají atmosféru na party (ot. 5 a 6) a jak vnímají vlastní náladu (ot.7). Výsledky ukázaly, že většina jedinců vnímá atmosféru obecně jako **přátelskou a neagresivní** a většinou nesouhlasí s tvrzením, že se sami stávají agresivními. Tyto výsledky silně podporují výrok 7. Silná a signifikantní korelace mezi body 5 a 7 ukazuje, že **vnímání obecné atmosféry na akci je shodné s vlastní náladou jednotlivce**. Z toho důvodu je jasný důkaz, který potvrzuje výroky 8 a 9.

#### Konzumace drog

Byly položeny tři otázky, aby se zjistila situace konzumace drog na live party. Dvě z těchto otázek se vztahují na užívání drog na party obecně, zatímco třetí otázka odkazuje na roli extáze. Odpovědi zkrácené sociální desirabilitou mohou být problém pro všechny tyto tři otázky týkající se drog. Je pravděpodobné, že jedinci uváděli nižší užívání drog, protože konzumace drog není v západní společnosti všeobecně kladně přijímána. Na druhé straně



může být konzumace drog vnímána jako něco "cool" v některých skupinách vrstevníků a to může zase vést k udávání vyšší konzumace drog u některých jedinců. Pro snížení této sociální desirability použil autor nepřímé otázky, jež se dotazovaly na konzumaci drog na hromadné souhrnné úrovni a ne na užívání tykajícího se jednotlivého uživatele.

**53,9% respondentů si myslí, že na na live akcích jsou drogy obvykle konzumovány** (ot. 8), avšak 37,5% si myslí, že to není důvod účasti a tudíž je obtížné tvrdit, že existuje jasný důkaz pro nebo proti potvrzení výroku 10. Pokud se ptáme na nutnost konzumace drog na live akcích, odpověď je více jasná. **81,5% si myslí, že není nutné konzumovat drogy na akcích** a pouze 10,8% si myslí, že je, což jasně zamítá výrok 11. Role extáze jako „drogy štěstí“ na ravech není tak jasná, než bylo předem předpokládáno. **43,1% respondentů si myslí, že extáze je drogou první volby**, ale 26,2% bylo nerozhodnuto a 30,8% si myslí, že to tak není. Zajímavé je, že korelace mezi otázkami 8 a 9 je pozitivní a signifikantní, jak bylo předpokládáno ve výroku 13. Zdá se, že **jedinci, kteří si myslí, že užití drogy je nutné pro to, aby si techno užili, také vnímají vyšší celkovou úroveň konzumace drog na live akcích.**

### **Role flow, trance a podobných konstruktů**

Kvůli opakujícímu se rytmu a monotónnímu stylu autor dříve navrhoval, že techno je schopné vyvolat stav flow nebo trance u jedinců, kteří na hudbu tancují. Aby získal první ukazatel toho, zda to může být pravda, ptal se respondentů, do jaké míry souhlasí nebo nesouhlasí s tvrzením, že „se odpojím“ od dění okolo nich, když tancují na jejich oblíbený styl techno. Odpovědi ukázaly přibližně rovnoměrné rozložení, které nenaznačilo jasnou tendenci pro nebo proti tomuto tvrzení, což vede k zamítnutí výroku 14. Korelace mezi otázkami 8, 9 a 10 o konzumaci drog nejsou signifikantní, což vede k zamítnutí výroku 15. Výsledky naznačují, že **není jasný vztah mezi konzumací drog a získání dosažení stavu „odpojenosti“**, tranzu nebo „flow“ na live party. Z toho plyne, že drogy jsou na live party konzumovány nejspíš z jiných důvodů, než kvůli přání dosáhnout stavu tranzu nebo flow.

## 8. TANEČNÍ SCÉNA A DROGY

### 8.1 Situace v Evropě

Prakticky všechny všechny výzkumy na taneční scéně jsou spojeny s výzkumem konzumace drog. Výroční zpráva EMMCDDA z roku 2006 uvádí, že výzkum za posledních 20 let ukázal, že prevalence užívání drog na taneční scéně signifikantně vzrůstá na rozdíl od běžné populace. Vývoj elektronické hudby v některých částech Evropy během konce 80. a 90. let s sebou přinesl nárůst dostupnosti a také spotřeby tanečních drog jako jsou extáze a amfetaminy.

V Evropské unii se vysoká hustota míst s elektronickou hudbou nachází ve velkých městech, kde je koncentrace mladých lidí s dostatečným příjmem. Navíc díky Schengenské úmluvě se otevřely hranice uvnitř EU a toto, spolu s levnými podmínkami cestování mezi zeměmi EU, se ukázalo být jako podporující rozvoj průmyslu s taneční hudbou.

Zpráva nabízí přehled výsledků výzkumů od roku 1998 spojených s taneční scénou. Metodologie těchto výzkumů se však liší v mnoha ohledech, což musíme brát v potaz při jejich porovnávání. Velikost vzorku se pohybuje asi od 7 respondentů v kvalitativní studii až po 2800 lidí ve 43 různých prostředích ve Francii.

Liší se také druhý settingů. Studie vedené do dnešní doby se zaměřovaly na velké hudební festivaly, které přilákaly až 200 tisíc lidí stejně jako na malé kluby. Některé výzkumy jsou prováděny ve velkých městech, jiné jsou zaměřeny regionálně na určitou oblast země.

Všeobecně lze však konstatovat, že **hodnoty prevalence užívání drog v settingu taneční hudby jsou jasně vyšší než u běžné populace**. Zpráva nabízí srovnání celoživotní prevalence tanečních drog v settingu taneční scény a běžné populace.

### 8.2 Austrálie

Z mimoevropských zdrojů se mi podařilo získat alespoň hlavní výsledky výzkumů vzorců užívání drog na rave scéně v Austrálii. Kvalitativní studie prováděné na rave scéně v Perthu se zúčastnilo 83 lidí, kteří za posledních 6 měsíců navštívili rave party, průměrný věk byl 18,9 let a 53% tvořili muži. Skupina účastníků vypadala zcela běžně či všedně bez ohledu

na jejich užívání drog. Bylo zjištěno, že 90% respondentů aspoň někdy užili LSD, 76% užilo extázi a 69% užilo amfetaminy. Před, během nebo po poslední návštěvě rave party 52% užilo cannabis a 35% užilo amfetaminy a LSD. Bylo také zjišťováno, co nejvíce přitahuje a co se jim naopak moc nelíbí na rave scéně, jejich pohled na místo drog unitů scény a zkušenosti se získáváním a nabízením drog. Osvětlení, hudba, tanec, atmosféra bez násilí, pocit společenské soudržnosti a relativní nedostatek kořistnického mužského sexuálního chování byly hlavními atraktory této scény, avšak bylo poznamenáno, že tato lákadla byla umocněna účinkem tanečních drog, speciálně extází. Studie také podporuje názor, že rave party nejsou „supermarkety s dorgami“, s tím, že většina respondentů získá jejich drogu mnoho dní před samotnou akcí. (Lenton, Boys, 2009)

V podobné studii bylo prokázáno, že taneční drogy užilo 86,8% z 76 respondentů, kteří užili alespoň jednu drogu v souvislosti s jejich poslední rave party. Skoro 80% těchto také užili alespoň jednu jinou drogu při této příležitosti. Marihuana a inhalanty byly drogy nejčastěji kombinované s tanečními drogami, několik respondentů užilo více než jednu taneční drogu současně a 16,7% požilo alkohol. Ukázalo se, že značná část těch, kteří užívají taneční drogy v souvislosti s rave party mixují tyto drogy s jinými substancemi. (Boys et al, 2009)

Zajímavý výzkum byl proveden v roce 1994 ve městě Dundee na 5 jednotných školách a na 5 školách v zemědělské oblasti Perthu a Kinross District v roce 1996. Srovnání byla provedena mezi celoživotní mírou užití legální a nelagální drogy a současným oblíbeným stylem hudby, formou dotazníku. Ačkoliv několik dětí v tomto výzkumu někdy užilo extázi, fanoušci rave s větší pravděpodobností užili drogy než ti, co proferovali jiný styl hudby. Byl tedy zjištěn signifikantní vztah mezi identifikací s rave hudbou a celoživotním užíváním drog. (Forsyth A., Barnard M., Mc Keganey N., 2006)

### **8.3 Stručná charakteristika drog**

Pro kompletní informace a přehlednost uvádím také stručnou charakteristiku účinků nejčastěji zmiňovaných drog. Ta je pak doplněna prevalenčními hodnotami získanými z Výroční zprávy EMMCDDA z roku 2006 a studie Tanec a drogy 2007.

### 8.3.1 EXTÁZE

Extáze svým účinkem spadá na pomezí stimulancií a psychedelik (halucinogenů). Vedle svého stimulačního účinku obvykle vyvolává příjemné, snadno kontrolovatelné emoční stavy s relaxací a bez pocitů strachu, pocitu štěstí a blaha, a toto vše může být někdy provázeno halucinacemi. Chemický název je 3,4-metylendioxy-N-metylamfetamin (odtud její zkratka MDMA). Celoživotní prevalenční hodnoty u **extáze** se pohybují nad 50% ve Velké Británii, Francii, **Česká Republika** a Maďarsku (sestupně).

### 8.3.2 STIMULANCIA

Jedná se o látky s nefyziologickým budivým efektem na CNS. Typickými zástupci jsou pervitin (metamfetamin), amfetamin, kokain, méně typickým zástupcem je extáze, která může mít kromě stimulačního účinku také účinek psychedelický. Hlavním účinkem stimulancií je „zlepšení“ nálady, potlačení únavy a pocitu hladu, celkové zrychlení psychických procesů, zjištěná představitost, zvýšená schopnost vcítit se do pocitu druhých a uvolnění zábran. Vesměs jsou stimulační drogy používány k vyvolání pocitu euforie, jehož mechanismem zřejmě je snížení odbourávání přenašečů nervových vzruchů v mozku. ( Kalina, 2003, drogy-info.cz)

Celoživotní prevalence u amfetaminů je nejvyšší ve Spojeném Království, Maďarsku, Francii, ČR zaujímá 4.místo těsně nad 40%.

Výzkumy také poukazují na vzestup užívání **kokainu**. Nad 60% hranicí v celoživotním užívání kokainu v rekreačním settingu se řadí Francie, Itálie, Spojené království (vzestupně). ČR na hranici 20%. Vysoké hodnoty u kokainu v těchto zemích se dají vysvětlit lokalizací výzkumu ve velkých městech, kde je kokain dostupnější co se týče distribuce i výše příjmu uživatelů. Akceptovatelnost práškového kokainu se u nás také významně zvýšila u zkoumané populace mezi lety 2000 a 2003. (Csémy, Škařupová, Kubů, 2006)

### 8.3.3 HALUCINOGENY

Do skupiny halucinogenních drog patří několik stovek různých látek. Obecně je lze rozdělit do tří základních skupin: přírodní halucinogenní drogy rostlinného původu a z hub (např. mezkalin, durman, psilocybin atd.), přírodní halucinogenní drogy živočišného

původu (např. bufetenin), semisyntetické a syntetické, tj. poloumělé a umělé halucinogenní drogy (např. LSD a PCP – „andělský prach“).

LSD se v současnosti užívá téměř výhradně formou tripů, což jsou malé papírky o rozměrech zhruba 5x5 milimetrů napuštěné jeho roztokem. Dávka LSD na jednom tripu je 30 až 100 mikrogramů. Další formy distribuce LSD, jsou tablety, želatina, roztok a krystal.

U lysohlávek bývají tělesné příznaky výraznější, často spojeny s mírným třesem a neklidem, doprovázeným zvýšeným tlakem krve a tepu. Výjimečně stav může přejít do výrazně neklidného až agresivního jednání. U nižších dávek je charakteristický výskyt iluzí a pseudohalucinací. Typický je výraznější sklon k ornamentalizaci, zvýšené citlivosti k prostorovému vnímání a vnímání barev. Častý je výskyt barevných kaleidoskopických obrazců. V drtivé většině případů je intoxikace doprovázena pocitem mírné euforie, dobrou náladou, někdy přecházející až v nabuzený extatický stav.

Při užití látek je důležitý aktuální duševní stav (set) a okolnosti, tj. jak uživatel vnímá místo a osoby kolem (setting). Pokud jsou set i setting dobré, je výrazně vyšší pravděpodobnost, že i intoxikace proběhne příznivě a naopak (bad trip). (Kalina 2003, dorgy- info.cz, SANANIM, 2007)

Celoživotní prevalence u LSD nad 45% hranicí se nachází v ČR, dále Francii a Maďarsku. U lysohlávky se pohybuje nad 55% Francie, dále Velká Británie a ČR mezi 40-50%. Zpráva OFTD z roku 2005 ve Francii ukazuje výzkum, kde byl výběr vzorku rozdělen na 4 subpopulace – free/rave, party ve velkých městech, kluby a VIP party. Podle charakteristik jednotlivých skupin nejlépe odpovídá subklutuře freetekno v mé práci právě subpopulace free/rave, jejíž členové se nazývají ve Francii teuffeurs. Díky tomu bylo pak zjištěno, že například 8 z deseti freeteknařů a raverů vyzkoušelo lysohlávky, 56,2% z nich v rámci akcí ve městech, dále pak více než třetina tanečníků (37,0%) ve “VIP klubech” a třetina v klubech (35,2%). U LSD je zde situace obdobná, nejvíce experimentátorů bylo v rámci free/rave scény (71,4%) a nejméně naopak mezi VIP návštěvníky klubů (22,8%). Francouzská zpráva ještě uvádí prevalenci za posledních 30 dní, kdy vyzkoušel LSD jeden z deseti „tanečníků“, převážně opět z freetekno scény. Haase (2008) se na základě porovnání množství členů této subkultury u nás a ve Francii domnívá, že za vysokými hodnotami celoživotní prevalence u halucinogenních drog stojí populace návštěvníků freetekno parties.

National Institute of Drug Abuse (NIDA) v Americe zařazuje mezi taneční drogy MDMA, LSD a metamfetaminu také GHB, ketamin a Rohypnol (Club Drugs, n.d.). **GHB a ketamin** jsou méně rozšířené, nicméně jejich užívání stoupl v posledních 5 letech. GHB (gamahydroxybutyrát) je látka, která je (zne)užívána jako tzv. rekreační droga, nejen na tanečních akcích. Je známa pod různými názvy, např. jako "tekutá extáze". GHB má v nižších dávkách mírně euforizující a stimulační účinky, ve vyšších dávkách se jedná o anestetikum. Bývá zneužívána i v kombinaci s jinými drogami a alkoholem. Tyto kombinace mohou být velmi nebezpečné. Obvykle jde o bezbarvou tekutinu, zřídka o bílý prášek, s výraznou slanou chutí, bez zápachu, výjimečně jako bílý prášek v kapslích.

Ketamin je anestetikum používané jak u lidí, tak především u hospodářských zvířat pro veterinární účely. Při intoxikaci jsou popisovány anestézie a disociace. Malé dávky vyvolávají stav popisovaný jako „K-země“ - barevný, krásný svět. Větší dávky vyvolají efekt „K-díra“ - stavy mimo tělo nebo blízko smrti. Právě v tomto případě dochází k disociativní anestézii. Intoxikace trvá většinou hodinu. Uživatelé vysokých dávek referují o schopnosti vidět své okolí ve dvou ostrých obrazech, protože jejich mozek není schopen sloučit dva obrazy z očí do jednoho („Ketamine“, 2008)

Prevalenční odhady u GHB jsou nejnižší ve Velké Británii 5,6% a nejvyšší v Nizozemí 17,4%. V ČR je hodnota 6,7%. Ze sedmi zemí které poskytly data o celoživotní prevalenci užívání ketaminu má nejnižší hodnoty ČR 6,7% a nevyšší Maďarsko 20,9%.

Výsledky mezi zeměmi v hodnotách celoživotní prevalence užívání extáze, LSD a amfetaminu v rekreačním settingu reflektují rozdíly v prevalenčních hodnotách udávaných v průzkumech u běžné populace. Musí se však dodat, že výzkumy zaměřené na taneční scénu nejsou založeny na reprezentativních vzorcích a udávané odhady prevalence se často liší také mezi jednotlivými průzkumy uvnitř země.

Z uvedených čísel můžeme vyvodit, že Česká republika se řadí na přední místa v užívání podstatě u všech výše uvedených drog, kromě GHB a ketaminu v rekreačním settingu.

Rozdíly mezi zeměmi u celoživotní a měsíční prevalence obecně ukazují podobné údaje. Prevalence za poslední měsíc jako poměrná část, procento celoživotní prevalence se různí u každé látky. Z výsledků můžeme konstatovat tvrzení, že extáze je v tomto settingu v současnosti oblíbenější než amfetaminy.

#### 8.4 Výskyt užívání drog v prostředí zábavy v ČR

Na území ČR byly realizovány výzkumy Drogy a taneční scéna v letech 1998 - 2000 (Csémy, Sovinová, Komárek, 2000), v letech 2000 – 2003 Tanec a drogy (Kubů, Škařupová, Csémy, 2006) a 2007 (NMS a Škařupová, 2008), které byly zaměřeny na konzumaci legálních i nelegálních drog a na kontext konzumace drog mezi návštěvníky tanečních akcí, což umožňuje sledování trendů v užívání drog na taneční scéně od r. 2000. Sběr dat v průzkumech Tanec a drogy probíhal prostřednictvím dotazníkového šetření na webových stránkách NMS [www.drogy-info.cz](http://www.drogy-info.cz) (v roce 2003 také na festivalech taneční hudby). Průzkumu se zúčastnilo 1652 respondentů v roce 2003 a 2243 respondentů v roce 2007. Vzorek první studie byl získán oslovením účastníků na 7 tanečních akcích a byly shromážděny informace od 505 účastníků.

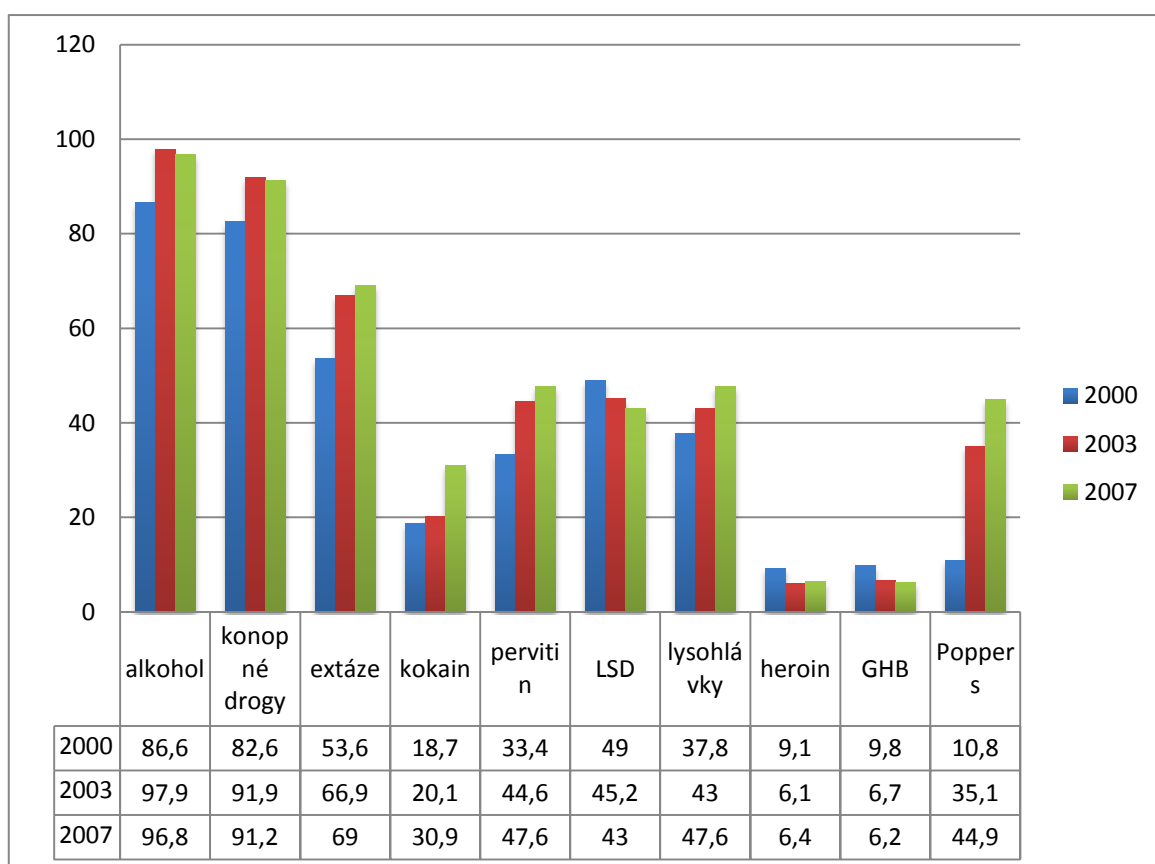
Výsledky z roku 2000 udávají, že nejrozšířenější návykovou látkou je alkohol a tabák, což koresponduje s údaji u běžné populace. Z ilegálních drog bylo nejrozšířenější užívání konopných drog, marihuany nebo hašiše (88% respondentů). Často byly udávány zkušenosti s halucinogeny (48,3% za celý život), pervitinem (45,1%) a extází (37,4%). méně pak už kokain a heroin (okolo 20%), nejméně pak ketamin a sedativa.

V dalších studiích byly mezi hlavní typy drog zahrnuty marihuana, extáze, kokain, LSD, lysohlávky, pervitin, heroin. Prakticky byl zaznamenán mírný pokles prevalence hodnot mezi lety 2003 a 2007 (celoživní, za poslední rok, poslední měsíc) u konopných látek a LSD, zatímco u ostatních došlo k mírnému nárůstu nebo stabilitě, nejvíce však hodnoty narostly u kokainu a pervitinu. Podrobný přehled vývoje prevalence hodnot mezi lety 2000 – 2007 udává tabulka č.2. (Kubů, 2006, NMS, 2008)

Z výsledků studie Tanec a drogy 2007 pak vyplývá, že nejčastěji užívané drogy patří mezi příznivci taneční hudby alkohol a konopí. Následují extáze, pervitin, lysohlávky, poppers a LSD. Mezi lety 2003 a 2007 došlo relativně k nejvyššímu nárůstu celoživní prevalence kokainu a poppers (nitrátů). Klesly naopak roční i třicetidenní prevalence konopných drog a LSD.

Navzdory vysoké prevalenci užívání různých typů drog, včetně pervitinu, je **výskyt problémových uživatelů mezi návštěvníky tanečních akcí nízký**. Podíl osob ve studii Tanec a drogy 2003, které jsou buď injekčními uživateli drog (užili injekčně alespoň jednou v posledním roce) a/nebo pravidelnými uživateli pervitinu a/nebo kokainu či heroinu, a naplňují tak definici problémového užívání, činil 8,1 % (144 osob), v roce 2007

to bylo 8,3 % (203 osob). To potvrzuje i odborný posudek z terénního výzkumu na CzechTeku 2005 týmu DropIn. „Návštěvníci této taneční akce nepatří ve své většině k problémovým uživatelům drog a alkoholu. Z ilegálních drog jsme zaznamenali příležitostnou konzumaci marihuany a po místním šetření i tanečních drog typu LSD a Extáze. Drogová situace nijak nevybočovala z běžného dění, jak jej známe z ostatních festivalů konaných po celé ČR. Prošli jsme celou loukou a nenašli jsme ani jednu pohozenou jehlu nebo stříkačku. Věkové složení účastníků taneční akce bylo nad dvacet let.“(DropIn,n.d.)



Tab.2 Prevalence užívání vybraných drog během celého života mezi návštěvníky tanečních akcí v r. 2000, 2003 a 2007. (Kubů et al. 2006, NMS, 2008)

Ze všech těchto průzkumů ovšem nelze vysledovat specifika konzumace drog na freetekno parties. První studie hovořila o akcích, „na nichž se schází mladí lidé preferující různé směry techno hudby.“ Navíc v té době byly free party spíše ojedinělou a undergroundovou záležitostí a výzkumníkům tak byly těžko dostupné. V dotaznících z průzkumu Tanec a dorgy 2003 měli účastníci na výběr ze 7 hudebních stylů a jejich variant, z nichž asi 62%



vedlo techno, což je ovšem podle mě široký pojem, pod kterým si v současné době můžeme představit i disko, dále drum'n'base (41%) a 33% uvedlo house. I z dalších údajů lze vysledovat, že se spíše jednalo o účastníky klubových party, nehledě na to, že samotní autoři hovoří o „*účastnících klubového života*“ a nebylo zde zkrátka zatím žádné odlišení komerční a alternativní taneční scény. I když předpokládám, že údaje o vzorcích chování ve vztahu k drogám se mezi účastníky komerčních akcí a free party nebudou nijak zásadně lišit, nebyl u nás zatím proveden výzkum týkající se spotřeby a kontextu užívání drog na free tekno parties, se kterými bych mohla svůj výzkum porovnat.

## 9. Výzkum

*„Drogy nejsou cíl, ale prostředek (alespoň pro mě), ale současně bez drog bych neměl tudle kulturu rád, tak jak mám, protože na tripu jsem pochopil o čem to je. Jestli to je dobře, nebo špatně to je otázka“.* (nyx.cz)

### 9.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je prostřednictvím individuálních rozhovorů popsat specifické vzorce chování ve vztahu k užívání drog.

**Výzkumná otázka tedy zní:** *Jaké jsou specifické vzorce chování ve vztahu k užívání drog?*

Drogy se na taneční scéně vyskytují odjakživa a bylo mnohokrát potvrzeno, že spotřeba drog na taneční scéně je vyšší než u běžné populace. Potvrdilo, že preference určitého stylu hudby může determinovat preferenci určité drogy či drog (viz kap. 8.2) *„Ve srovnání s předchozími érami kultur mládeže, vždy užívání určité drogy k určitému stylu patřilo, ale rave kulturu drogy přímo definují.“* (Sanders, 2006, s.3)

Doposud byly prováděny výzkumy na taneční scéně u nás i v zahraničí, kde nebyl seeting zásadně odlišován. Taneční scénu, lze rozdělit na komerční sektor, kam bych zařadila, komerční techno party v halách, komerční techno festivaly (Summer of Love, Creamfields), taneční party v klubech a klasické diskotéky. A na nekomerční (neziskový) (viz. Wimmer, 2006) sektor, kam můžeme zařadit ilegální free party, teknivaly (CzechTek), free party v opuštěných prostorách budov, ale i pololegální party na pronajatých pozemcích – tyto akce se konají většinou v letním období open air. Můžeme (někdy i na první pohled) rozlišit i typy lidí, kteří se na těchto party vyskytují, rozdílní stylem oblékání, stylem účesu a hlavně také stylem smýšlení. Můžeme se domnívat, že je zde vyšší dosažitelnost různých drog díky neexistenci zákonných kontrol a tím pádem i vyšší spotřeba drog. Co lidem přináší tekno party, spojení drog a tekno party a jaký mají pohled na toto téma je součástí mého výzkumu.

#### **Tématem rozhovorů byly tři okruhy otázek:**

- I) Do jaké míry se jedinec identifikuje se subkulturou freetekno a jak by popsal současný stav subkultury?

II) Jaký je jeho pohled na problematiku drog a freeparty?

III) Jaké jsou vzroce užívání drog jedince na freeparty?

Třetí okruh otázek zahrnoval nejvíce podotázek, zahrnující vývoj prevalence viz tab.2 a tato další témata:

- vývoj preference určité drogy na freeparty (FP)
- frekvence užívání drog na FP
- set a setting užívání drog na FP
- motivace pro užití drogy na FP
- prožití FP - jaké situace a fenomény na FP vyhledává, typický průběh večera
- kombinování drog na FP
- FP bez drog
- dostupnost drog na FP
- informace o drogách a možných rizicích
- popis prožitků na FP po požití drogy (pozitivní, negativní)
- spirituální zážitky
- přínos účasti na FP ve spojení s drogami

## 9.2 Výzkumný soubor

Pro výběr výzkumného vzorku studie jsem zvolila metodu sněhové koule (Hartnoll et al., 2003) v kombinaci s metodou prostého záměrného výběru (Miovský, 2006) pro účastníky první vlny interview.

**Metoda sněhové koule** je určena k získávání nových případů na základě procesu postupného nominování dalších osob již známými případy. Vlastní proces výběru začíná u jednoho nebo více jedinců, o nichž se ví, že splňují daná kritéria. Je s nimi provedeno interview, při němž jsou požádáni, aby „nominovali“ další osoby, které znají a které rovněž splňují příslušná kritéria, a zprostředkovali s těmito osobami kontakt. S těmito kandidáty je následně provedeno interview a celý proces se opakuje. (Hartnoll, 2003)

Hlavním problémem je otázka míry reprezentativity získaného výběrového souboru. Figurují zde dva aspekty: výchozí body či „nulté fáze“ řetězců sněhové koule a výběr kandidátů, kteří mají být kontaktováni v každé další fázi nebo vlně sněhové

koule.(Hartnoll, 2003) Díky předchozímu osobnímu kontaktu s několika účastníky výzkumu jsem mohla vytvořit první vlnu participantů a na základě prostého záměrného výběru jsem pokračovala ve výběru dalších participantů. Tato metoda spočívá v tom že, „bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi účastníky výzkumu, toho, který je pro účast ve výzkumu vhodný a současně s ní souhlasí.“ (Miovský, 2006) Kritériem pak pro mě délka navštěvovanosti freeparty – minimálně 3 roky – a určitá zkušenost s drogami na freeparty.

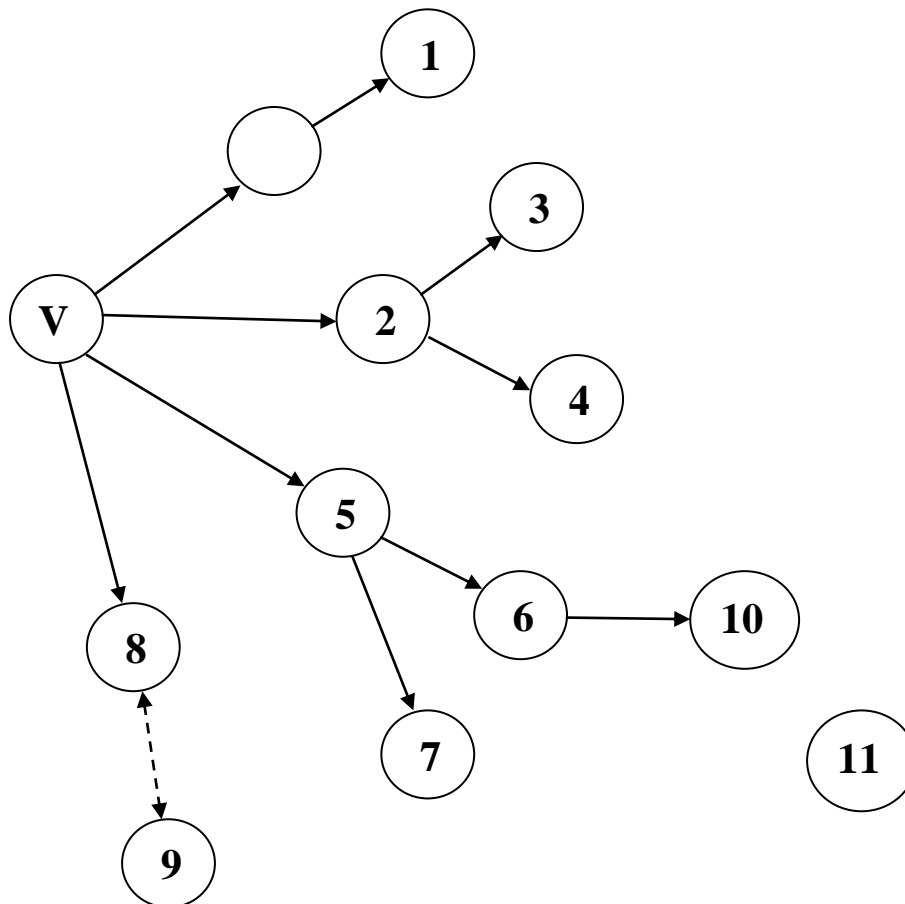
*Základním komponentem, který by měl být průběžnou součástí každé studie využívající metodu sněhové bez ohledu na účel a konkrétní cíle, je sběr obecných informací o příslušné scéně (např. ceny drog, zprávy o nových jevech, změny v distribuci drog atd.).*(Hartnoll, 2003)

### **9.3 Postup výběru souboru**

Jelikož mám osobní zkušenost s účastí na freeparty a jsem v kontaktu s některými dlouhodobými návštěvníky této scény, mohla jsem zahájit výběr souboru právě oslovením těchto osob. Ti, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru, se stali součástí nulté fáze sněhové koule a díky těmto, jsem získala kontakty na další participanty výzkumu. Jeden z prvních oslovených z rozhovorem sice souhlasil, ale pak se z určitých důvodů omluvil a nabídl mi kontakt na další osobu. Jeden z oslovených i po podrobném popisu mého výzkumu odmítl a vyjádřil se jen písemně stručnými odpověďmi.

Nejprve jsem všem vysvětlila účel a stručný obsah svého výzkumu, předběžný okruh otázek, které jsou náplní interview a domluvili jsme si termín setkání. Vzhledem k tomu, že všichni splňovali mnou zvolená kritéria (minimálně 3-letá doba návštěvnosti na freeparties a zkušenosti s užíváním drog) nemusela jsem zpětně nikoho ze vzorku vyloučit. Má představa o velikosti vorku byla patnáct technařů. Nakonec se mi podařilo získat jedenáct účastníků, s tím, že poslední z nich se nominoval do výzkumu sám tak, že se připojil do rozhovoru s jiným účastníkem. Jelikož také splňoval daná kritéria a druhý účastník souhlasil a nijak to nenarušilo otevřenost k odpovědím ani jednoho z nich, do výzkumu byl zahrnut také. S tímto počtem jsem se také spokojila z důvodu opakujících se typů odpovědí, samozřejmě kromě individuálních zkušeností.

Obr. 2 Schématický nákres struktury sněhové koule (volně podle Chravát, 2004)



**Legenda:**  $\textcircled{V}$  = výzkumník,  $\textcircled{2}$  = účastníci výzkumu, čísla označují časové pořadí uskutečnění interview,  $\textcircled{\quad}$  = zprostředkovatelé,  $\nearrow$  = vztah mezi účastníky,  $\nearrow$  = postup sněhové koule

#### 9.4 Popis výzkumného souboru

Výzkumu se zúčastnilo 11 osob, z toho 4 ženy a 7 mužů, nejmladšímu bylo 24 let a nejstaršímu 34 let. Průměrný věk byl účastníků byl 28 let. Průměrná doba, po kterou jezdí na party je 10 let (15 let nejvíce, 5 nejméně). Nejnižší věk první návštěvy je zhruba 18 let a to je zároveň průměr. S výjimkou jednoho účastníka byli všichni svobodní a pracující.

<b>Prevalence užívání drog mezi účastníky výzkumu</b>			
	Celoživotní	Roční	30denní
Alkohol	11	11	11
Tabák	11	11	11
Konopí	11	11	11
LSD	11	10	3
Extáze	11	10	5
Lysohlávky	11	6	2
Amfetaminy	10	7	0
Pervitin	9	3	1
Rajský plyn	8	1	0
Kokain	7	4	0
GHB	6	0	0
Ketamin	5	0	0
Heroin	3	0	0

Tabulka č. 3.: Prevalenční hodnoty konzumace drog mezi účastníky výzkumu (v počtech uživatelů)

Z prevalenční tabulky vyplývá nejčastěji užívanými drogami jsou alkohol, tabák, konopí, které užívají všichni účastníci a vzhledem k vysoké 30denní i roční prevalenci se může jednat o pravidelné konzumenty těchto látek. Dále jsou to LSD, lysohlávky a extáze, které vyzkoušeli opět alespoň jednou v životě všichni účastníci, tyto tři drogy byly také užity několika účastníky za posledních třicet dní, což lze dát do souvislosti s návštěvou party v klubu. Vyšší hodnoty nacházíme u roční prevalence opět u LSD, lysohlávek a extáze, tyto drogy jsou užívány podle respondentů i při jiných příležitostech než je freeparty. V případě lysohlávek je jejich konzumace ovlivněna obdobím sběru v podzimních měsících. Nízké roční prevalence u pervitinu a ketaminu lze přisuzovat později zjištěné neakceptovanosti těchto látek. Heroin byl v tomto případě užit mimo freeparty. Ve srovnání se studií *Tanec a drogy 2007* je celoživotní prevalence významně vyšší u LSD a lysohlávek čili halucinogenů, což je podle mě ovlivněno settingem open-air konání freeparty. Dva z respondentů užili drogu intravenózně, ale mimo freeparty.

## **9.5 Metoda získávání dat**

Pro získání kvalitativních dat jsem si zvolila metodu polostrukturovaného interview, protože se jeví jako nejvhodnější pro práci s cílovou skupinou, která nevykazuje příliš extrémní chování a zároveň není snadné o některých tématech komunikovat. Polostrukturované interview tak nabízí dostatek volnosti, umožňuje přirozenou a autentickou komunikaci, jež je pro získání některých informací důležitá. Nabízí také možnost klást doplňující otázky, a tím se dostat hlouběji pod povrch některých témat a dosáhnout tak větší výtěžnosti.

Téměř všechny rozhovory probíhaly individuálně, kromě již zmiňovaného interview se sebenominovaným účastníkem a jedno interview proběhlo se třemi osobami. Na tuto možnost jsem přistoupila, protože jsem se domnívala, že může napomoci k uvolněnější atmosféře a větší otevřenosti. Tyto osoby se totiž vzájemně dobře znali a motivací pro účast na interview mohla být přítomnost právě jednoho z nich, který už s rozhovorem souhlasil a mohli tak ke mně nabýt důvěry.

### **9.5.1 Průběh rozhovorů a následné zpracování**

Rozhovory byly nahrávány na diktafon a probíhaly v odpoledních nebo večerních hodinách, dvakrát se uskutečnil v bydlišti účastníka, osatní rozhovory probíhaly v restauraci, hospodě nebo klubu, místo rozhovoru si jsem nechala na účastnících nebo proběhla vzájemná domluva. Nejkratší rozhovor trval 20 minut, nejdelší 1h 34 min, průměrná délka rozhovorů byla 60 min. Všichni účastníci byli informováni předem, že se bude interview zaznamenávat.

Všechny rozhovory jsem přepisovala sama. Před samotnými rozhovory jsem si vytvořila schéma okruhů otázek, na které jsem se pak dotazovala. Jádro interview tvořil třetí okruh otázek, který se týkal osobních zkušeností a vzorci chování ve vztahu k dorgám.

Interview začínalo neutrálními tématy, přes otázky identifikace se subkulturou a názor na vývoj scény, srovnání komerční a nekomerční scény atd., postupně jsme se dostali k otázkám osobnějším. Respondentům jsem nechala volný prostor pro vyjádření svých názorů a myšlenek, z nich pak vyústily další asociace směřující logicky k dalším otázkám interview. Tím byla také docílena neformální a uvolněná atmosféra v průběhu sezení.

Během těchto interview jsem měla také prostor pro sebereflexi. Zjistila jsem, že pro některé účastníky bylo možná do určité míry motivující zjištění o tom, s kým jsem

rozhovor už provedla, protože se zde projevila soudržnost a přátelské vztahy v komunitě technařů. Mohla jsem také vyzpozorovat, že většina rozhovorů probíhala se zaujetím respondentů, rozhovor jsem vždy ukončovala já. Myslím si, že skutečnost, že jsem se se všemi účastníky alespoň jednou viděla (ne hovořila) buď na freeparty nebo jiné zábavní akci, usnadnilo odbourání možných komunikačních bariér.

## 9.6 Metoda analýzy dat

Pro analýzu dat byla zvolena **metoda vytváření trsů**, která slouží k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin, v tomto případě podle rozlišení určitých jevů. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd. Společným znakem takového trsu může být například tématický překryv jako v tomto případě, tzn., že vyhledáváme ve výrocih osob všechny takové pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu. (Miovský, 2006)

## 9.7 Verifikace

Co se týče výberů vzorku, snažila jsem se vybírat dle mnou zvolených kritérií popsaných výše tak, aby vorek byl reprezentativní, což si myslím, že je zajištěno především délkou účastnění se na freeparty a dokazuje to dlouhodobý zájem a hlubší poznání této subkultury. To se ukázalo jako výhodné pro první dva okruhy otázek. V průběhu provádění interview mi postupně docházelo, že by bylo vhodné zařadit tzv. negativní případy pro třetí okruh otázek týkající se specifických vzorců chování jednotlivých účastníků. Ale kontakt na tyto osoby mi nebyly schopni respondenti zprostředkovat, jelikož s nimi nebyli ve vztahu.

Setting rozhovorů byl vždy na volbě respondentů, rizikem místa a času uskutečnění interview byla společenská zařízení, kde sice hluk nikdy nepřesáhl nepříjemnou mez, ale jelikož šlo o oblíbená místa respondentů, objevovali se na místě jejich známí, kteří rozhovor v ojedinělých případech na chvíli přerušili, po vysvětlení situace však respektovali soukromí a domnívám se, že informace tím narušeny nebyly.



Za triangulace role výzkumníka může být považovaná moje několikaletá znalost prostředí freetekno party (zhruba od roku 2004). Mohla jsem tak kontrolovat výpovědi účastníků, s některými respondenty jsem se několikrát setkala buď na freeparty nebo při jiné příležitosti, což mohlo velmi podstatné pro uvolněnou atmosféru během interview a pro otevřenost odpovědí probandů.

Domnívám se, že byla zachována i má nestranost a kritičnost jako výzkumníka. Odpovědi respondentů jsem nijak nehodnotila, závěry byly formulovány pouze na základě konkrétních výpovědí a ne mých osobních dojmů a zkušeností.

## 9.8 Výsledky

**I.** První z věcí, která mě zajímala, jak se účastníci mého výzkumu vůbec dostali ke své první freeparty, jakou to mělo souvislost s jejich dosavadním životem a jak si oni vysvětlují důvod, proč je freetekno součástí jejich identity.

**Jelikož bylo výše v textu poznamenáno, že jde o subkulturu a průměrný věk, kdy se respondenti poprvé zúčastnili freeparty byl kolem 18 let, můžu se domnívat, že šlo v té době o způsob určité revolty vůči současnému způsobu života všedních lidí a mainstreamovému způsobu zábavy. Byla vyzdvihována atmosféra, komunita lidí a nálada celé skupiny.**

**R2:** *„Poprvé když jsem byl na takové akci, tak jsem to neznal, myslel jsem si, že je to nějaké techno v nějakém baráku a neznal jsem ty systémy, bylo to pro mě nové a zajímavější než nějaké obyčejné akce...lepší než komerční akce, které byly normálně za prachy např. Dj Tráva apod.“*

**R3:** *„A v těch 90 letech..já jsem vyrůstal vlastně na Beatles a tady té hudbě...a to je vlastně klasické rozdělení refrén – sloka – refrén a vlastně tady ta elektronická hudba i v té době byla tak revoluční, že to byl takový **jakoby vzdor vůči rodičům a nebo té generaci předtím**...jak je v těch 18...každá generace má svoji kulturu a vlastní hudbu....tak my jsme začali poslouchat tady ty revoluční styly v podstatě. No a z toho po těch 5 letech vyplynulo, že jsme začali jezdit na ty freeparty a zjistili jsme, že existuje něco alternativnějšího k tomu komerčnímu proudu, který mě osobně přestal zajímat... Že tam dojedeš, nikdo po tobě nic nechce, každý si hledí svého....Soundsystémy tam mají 10 takových stagi, každá je jiná...bylo to takový kulturnější. Neby to tak striktní...různé druhy hudby...“*

**R9:** (Jak ses k dostala k freeparty?) *“Tak přes známé. Dřív jsme jezdili na ty techna a to mě moc nebavilo takový jako...tam vysmažení všichni. A pak jsem spíš se s těma Zlíňákama seznámila...oni jezdili tady na tyto akce, které mi přišly lepší v tom, že mám radši tu komunitu těch lidí, co to dělají.“*

**R11:** *„Tak to bylo...to jsem vlastně vůbec neznala, ale dostala jsem se k tomu tak, že byla komerční akce ve městě, ve kterém bydlím a kamarád, který to vlastně už znal z dřívějšíka udělal tu akci takovou alternativní, že někde sehnal bedny, koupili jsme si nějaké bečky s pivama a prostě udělal takovou underground akci, na kterou se neplatilo a mohl tam přijít, kdo chtěl...taková bečka, ale hrálo se tam. Tam se mi hrozně líbilo, přišlo mi to fajn, že to bylo venku i ta hudba se mi líbila.“*

**Důvod jednoho z účastníků, proč se rozhodl pořádat vlastní „nelegální“ freeparty menšího rozsahu v okolí svého bydliště, byla neexistence prostor pro alternativní způsob zábavy či kulturního vyžití.**

**R4:** *„No a kde ta myšlenka vznikla (v souvislosti s pořádáním akcí v okolí), to je důležité,že vlastně tady u nás není co dělat. Dřív byl podnik, kde se ti lidi mohli scházet a začít „jammovat“ a ti lidi byli spokojení. Jenomže nastala doba, kdy se všechno začalo zavírat a tady fakt nemáš...pokud nechceš jít na nějakou diskotéku...tak je fakt jediná alternativa na všech tady těch majitelích klubu a doprošování, jestli můžeš dojít k nim „zajammovat“, tak si vzít tu centráličku, bedýnky, najít si nějaký flek, doufat, že tě s nima nevyhodí...Co je třeba takové malé měřítko tady na kopci, prostě mezi stromama taková jáma veliká, je to tam pěkně...schodky jsou tam udělané a mladí lidi z vlastní iniciativy si udělali takový bunkr když to tak řeknu...Takže tam se to řeší stylem, že po tajňačky se tam dojede dodávčka jedna, dá se to tam a večer prostě se „pojammuje“ a ráno s třema promilema naskládá a za dne pašeráckýma cestičkama rychle domů .A taková sranda no...Ale to je jenom fakt kvůli tomu, že **tady není ta možnost zábavy**, že se ji snažíš dělat nějakým způsobem dělat sama. I když to obnáší nějaké rizika, ale většinou když se najde nějaké dobré místo, kde máš jistotu, že jednak i pro tebe je to tam komplikované dojet tam autem nebo tak, tak tím víc máš jistotu, že ta párty neskončí a že ti policajti tam nedojedou...A v poslední době je to docela těžký najít nějaký takový místa a vůbec aby, ta párty proběhla tak, aby tady fízlové nějakým způsobem...to byl taky věčný boj...“*

**Pár respondentů se ke kultuře freetekno dostalo skrze jejich zálibu v elektronické hudbě, kterou se svým způsobem snažili i vytvářet. Freeparty pak pro ně byla, podle**

**jejich slov, místem načerpání nových inspirací a objevování dalších možností v hudební tvorbě.**

**R10:** „Celkově jsem se zajímal o tu elektronickou hudbu. A zkoušeli jsme...v té době to bylo takové ještě moc..nebylo to..jakoby ta orientace byla těžší, kdy ten vkus nebyl nějakým způsobem ještě vybraný zkoušeli jsme všechno možné..začínali jsme s klukama, co dělají hip-hop a furt jsme hledali co nám bude sedět víc.“ (V: A k tomu teknu ses dostal jak?) „Začal jsem poslouchat jungle...drum'n' base...a ty akce nebyly jenom o teknu a nejsou ani do dneška i když dneska je to horší...byly hudebně rozmanitější, takže jsme jezdili na ty akce kvůli hudbě, protože v té době byla nouze o klubové akce...vládlo tady techno s housem a začínal i ten hip-hop a třeba toho junglu tady nebylo hodně...jezdili jsme prakticky na všechny akce po Moravě, ať už to byly kluby nebo freeparty..“ (A na tu freeparty...?) „No my jsme se po tom pídili a bylo nám to clekem jedno...přes léto jsme jezdili ven na akce, protože klubovek se moc nedělá...je to lepší venku, když je ta možnost. Takže jsme seděli u internetu a hledali jsme ty párty a když jsme našli něco venku, tak jsme tam jeli. Nejeli jsme na konkrétní Djje, ale hledali jsme spíš druh té hudby.“

**R6:** „Nejdřív to bylo tak, že mě začala zajímat elektronická hudba, kamarádi ve třídě, tak že jsme vyrazili na nějakou Novestu (pozn. sportovní hala), což bylo takové komerční. To bylo na střední ve druháku, ve třetáku. Měl jsem těch 19-20 roků. Tam jsme zkusili první drogy...extáze a tak dále. A pak další kamarádi, co byli víc alternativní, ti jezdili na Czechtek a tak dále a to mě lákalo víc, protože já jsem nebyl takový klasický návštěvník těch komerčních akcí. Jsem vyčuhoval. Tak jsem s něma vyrazil na ten Czechtek, začalo se mi to líbit. První byl Czechtek a ten byl takový nepovedený. Jsme tam přijeli, někteří tam chtěli jet míň, některý víc...a nevěděli, co mají čekat..dojeli jsme, koupili jsme tripy...ty byly buď slabé nebo nějaké zvláštní, byl to takový placebo efekt. Já jsem si třeba připadal že mi ten trip najíždí a třeba z ničeho nic mi kámoš řekl: „ ty tripy byly poděl, mě to nic nedělá“. Ale toje taková zvláštní látka, že těžko říct, jestli to funguje nebo ne. A ještě když ta skupina začne říkat, že to nic nedělá. Tak jsem byl najednou střízlivý. Podle mě to bylo slabé. Ne že by to nic nedělalo. Tam to vytáhl nějaký borec. Takže to byl takový první Czechtek, borci z tama chtěli už jet dom a já bych tam klidně zůstal.“

Pokud měli respondenti zkušenost s komerčními party, požádala jsem je o jejich srovnání, v čem vidí zásadní rozdíl a proč vlastně tuto scénu opustili a začali upřednostňovat free akce. **Za nevyšší hodnotu byla považována svoboda jednotlivce, místo, kde si člověk**

**mohl v relativním bezpečí bez nějakých restrikcí a omezování užít „zakázaného ovoce“ spolu s pocitem soudržnosti či solidarity s druhými.**

**R3:** *“Že tam dojedeš, nikdo po tobě nic nechce, každý si hledí svého....Soundsystémy tam mají 10 takových stagi, každá je jiná...bylo to takový multikulturnější. Nebylo to tak striktní...různé druhy hudby“.*

**R10:** *„Je to hodně rozdíl. Konkrétně na tom Zlínsku to není tak o těch drogách jako o té hudbě...je to setkávání s lidma, o vstřebávání atmosféry, lidi se rádi potkají. Je to hrozně rozdílné ani ne podle druhu akcí, ale je to akce od akce.“*

**R4:** *„Je to stát ve státě, můžeš si tam dělat, co chceš, kdežto když dojedeš na nějaký komerční festival, tak první co je, tak tě zastaví jeden člověk, řekne ti „musíš zaparkovat tam a tam, chci od tebe tolik a tolik, kolik máš stanů“ a už zapadáš do nějakého systému...pak musíš přejít přes nějaké gorily, jdeš do nějaké rezervace, která je oplocená, aby jim tam nějaký zajíc nevběhl bez zaplacení, stylem „nemáš u sebe nějaký nůž“ ...“tak mám, ty vole, čím si ráno rozřežu špekáček na ohni“ ...Máš u sebe nějaké drogy jo...to už máš dneska zase nějaké motivace....když si koupím nějaký lístek na festival a první, co uvidím, když ho otočím tak tam je list marihuany přeškrtnutý a řeknu „ty vole...a mám jet na reggae párty“ ...a první co dostanu do ruky lístek, který v dnešní době může stát až 500,- a tam už to začíná smrdět pruserem...dojdeš tam free a hnedka tam u vstupu vidíš nějakého plešatého borca v bombru a „ty vole, jsem tady správně?“ A už nad tím začínáš přemýšlet...a tam jakkdyby cítíš ten rozdíl mezi tím, když dojedeš na louku a máš tu volnost, nic tě tam neomezuje.“*

**R6:** *„V té době když jsem tam začínal jezdit před deseti rokama, tak ten rozdíl tam byl v oblečení lidí, v tom že se platí vstupné a že tam hrajou „hvězdy“ nějaké, protože třeba na té párty na Novéště tam byli taky super lidi, ti tam dali zadarmo něco, nějaké drogy, všeci přátelští druhý den ste se jeli spolu třeba někam okoupat. Takže podle mě byli taky přátelští jako na té klasické freeparty, akorát tam hráli nějaké pseudohvězdy, které dostávali peníze za to...zaplatilas vstupné 250,- anis nevěděla pomalu za co. Byla tam ochranka, bylo to všechno uzavřené v halách. Na té technopárty tam to bylo fakt podobné...ta svoboda. To mě lákalo nejvíc. Proto jsem přestal jezdit na ty párty. A časem to bylo čím dál horší a horší na těch komerčních techno párty, takže to lákalo na ty freepárty.“*

**R8:** „...že ta atmosféra, je to tam takové víc strojené...takové není to v přírodě, někde v klubu, uzavřený prostor, spousta upocených těl...a tak. A nemůžeš se v klidu jít někam vyvalit na sluníčko a usnout. Není to o tom kempingu...je to taková akce (myslí se komerční), kde jsme jely zapařit s tím, že si většinou něco dáme.“

**R7:** „Hlavně tam byly i přemrštěné vstupné...i kolikrát litr. A za nic velice...Byli třeba kvalitní Djové...zas měli třeba lepší techniku, vybavení, ale...nedá se to tím vyvážit. Jsou akce, kdy jste v přírodě, ty jedeš prostě na výlet vyložené na celý víkend...poznáváš i ČR, a když se jede na Slovensko...že je to spojené s výletem.“

**R11:** „Záleží na tom, co bereš za komerční akce. Pokud se to týká nějakých těch velkých Novest a Bobby centra, na tom jsem nikdy nebyla ani mě to neláká. Tam se podle mě hodně fetuje pervitin právě, ale neříkám že na freeteknu ne.“ („Neláká tě to proč“?) „Ty lidi se tam blbě oblíkají a nelíbí se mi ta hudba...je to na mě příliš monstrózní, bary jsou tam na žetony snad...nesedí mi to...lidi v kožíškách a hlavně takový přesmažení, takové vyteplené, nevím, jak bych ti to popsala. (V: Můžeš to srovnat i se zahraničím?) „Byla jsem asi na 2 nebo 3 párty v Rakousku...to nebyly venkovní akce, to bylo v nějakých ilegálních garážích někde v centru Vídně a pozorovala jsem tam, že mi přijde, že ta scéna tam teprve roste, že to není ještě tak rozšířené, jak tady v ČR a taky se tam hodně fetovalo jako.... A fetujou se tam trošku jiné drogy než jsou u nás. A byla jsem na dvou...dvakrát na Slovensku na Slovteku, kde mě přišla hrozná represe ze strany policie a speciálně proti Čechům taková hodně vyhraněnost...takže můžu to srovnat. Speciálně když věděli, že jsi Čech...Vím, že tady jeden soundsystem hrál v nějakém klubu v Bratislavě a byla tam hrozná šťára, že je prohledávali a mlátili...ta represe tam byla silnější na tom Slovensku.“

V souvislosti s policejním zásahem na Czechteku 2005 a posledním Czechteku 2006, kam se sjelo velmi nadprůměrné množství lidí a následném zrušení Czechteku jako takového, se u freeteknařů rozvířila diskuze o tom, zda je tato subkultura ještě schopná si udržet své ideály a zda už neztratila hlavní myšlenku „Do it yourself“. **Za hlavní příčinu krize považují účastníci zmasovění těchto akcí díky mediálnímu zájmu a tím pádem příval velmi mladých lidí, kteří nic netuší o původu vzniku této subkultury a chápou podle nich místo freeparty pouze jako vidinu konzumace velkého množství alkoholu se snadnou dostupností drog - to se odráží na jejich chování a nezodpovědnosti. Některé z mých respondentů to odrazuje od účasti na těchto velkých party a vyhledávají akce spíše komornějšího charakteru s lidma, které znají a je to pro ně i zárukou dobré**

**zábavy jak ze strany posluchačů, tak těch, co party organizují. Důležitou roli zde hraje internet, už se nedaří ilegální párty utajovat do poslední chvíle, internetové sociální sítě se zaplňují pozvánkami na tekno party s přesným místem a datem konání, což také odporuje tomu, aby se party zúčastnili jen „zasvěcení“.**

**R1:** *“Určitě už to není to co to bývalo...tam jezdí lidi, co už s tím nemají nic moc společného. Dělají tam bordel a nějak si té přírody neváží...to jsou lidi kteří tam najedou a pak odjedou.“*

**R2:** *„Myslím si, že je to skoro stejné jak to bývalo dřív, akorát že se to zmedializovalo, tak přibývají lidi, i kteří by tam nezapadali...je to ale skoro stejné...ale bývá víc lidí.“*

**R3:** *„Ono aj spousta tady těch lidí jezdí na ty freepárty už jenom z toho důvodu, že to je volný a to bych řekl, že z toho důvodu to začalo i ten konec tady těch freepárty...že to začalo být „in“ a spousta těch technařů začalo jezdit tady na ty freepárty jenom z toho důvodu, že to bylo v té době populární...No ono tím jak se na to začaly nabalovat...začalo to být moderní a ty Czechteky začaly mít 10 000 lidí...tak se to vymklo kontrole. Tam začali chodit lidi, kteří ty myšlenky tady té freepárty jakkdyby absolutně ignorovali...pro ně bylo to, že si tam dovezli vlastní chlást, vlastní drogy, udělali si vlastní párty...Jednak příživníci, ale jednak to publikum nebylo informované...nevěděli, na co v celku jdou...“*

**R6:** *„Určitě všechno se mění...určitě z mojího pohledu k horšímu. Všechno se to mění a přichází strašně moc nových lidí. Dřív to bylo tak, že když neberu Czechtek, kde bylo x tisíc lidí, ale jako párty venku, kde se sjelo těch lidí 100 – 200, tak to byli lidi, kteří se to dověděli třeba přes net nebo přes smsku nebo něco takového, takže přijeli a věděli, za čím jedou. Většina si uvědomovala, že oni sami tvoří tu párty. Že tam nejsou žádní promotéři, kteří to všechno nachystají zařídí...Přijel nějaký soundsystem, lidi mu to pomůžou postavit, tím pivem, co tam propijou, jim zaplatí. Ráno uklidí bordel. Tak to bývalo dřív. Ted'ka pomalu na Facebooku letáky na každou párty, takže kdejaký blbeček, co se chce vyfetovat, tam jede...okrade tam ještě lidi, udělá bordel, soundsystemu zničí bedny, ještě si myslí, jaký není frajer a jede dom. Takže ty párty už jsou úplně o něčem jiném. Je to o těch lidech. Odradilo mě to od nějakých takových větších párty. Záleží to na tom, kdo to organizuje...protože jsou soundsystemy takových těch mladých borců, kde vím, co můžu čekat...vím, že tam bude tisíc děcek, co chocu jenom co nejrychlejší hudbu a nejlevnější drogy...zas vím, že když to budou organizovat lidi z těch starších dob, které znám, tak ne, že bych tam takových lidí moc nebylo, ale bude tam víc těch známých...Ale v dnešní době*

ty internety to už ani nejde. To by musela být nějaká tajná párty. Na jednu stranu to se hlavně nelíbí těm starším...oni říkali, že ty malé děcka jsou dementní a že pro ně to nemá smysl dělat...ale když to srovnám jací jsme byli my, když jsme byli mladí, tak taky jsme se to všechno museli naučit až na té párty, než jsem pochopil jak to chodí...ono je to svým způsobem o těch starších, aby naučili ty mladší, ale je to těžké, když tam dojedou takové masy mladých nenasytých technařů. Dřív když to srovnám aj s tím Czechtekem, když ti punkáči dojeli, tak tam po sobě uklidili. Ve vesnici z nich měli třeba strach, protože takové lidi ani neviděli v životě, ale oni pozdravili kolikrát aj nasekali dřevo babičce, dostali za to buchty a šli zpátky...ale ted' pomalu kradou, kama jdou.“ (V: Jak myslíš, že to funguje, že ti staří by naučily ty mladé?) „Jako já jsem se to naučil tak, že mi nikdo nic neříkal...já jsem si přečetl nějaké třeba úvahy o freeteknu a pak jsem to nějak vypožoroval. Oni to už vůbec nevnímají jako freeparty, jak jsem to vnímal já. Jako jooo párty není to v Golemu (pozn. rockový klub) je to venku někde jinde za kopcem...dřív tam všichni chodili, pomalu to byl nějaký kmen. Potkalas na ulici někoho, kdo měl na kšiltovce napsané tekno a pomalus ho pozvala na pivo a ted'ka si řekneš „proboha to je debil“...Podle mě tento vývoj je ve všem...ať už je to hip-hop...nebo nějaký metal...je to ve všech odvětví stejné. V hip-hopu to začalo třeba před třiceti rokama...Ve freeteknu třeba před deseti...nějakém metalu taky před deseti. To byly prostě komunity lidí, co měli něco společného, ted' už to poslouchá kde jaký debil. Stejně spousta těch mladých to bere taky vážně třeba...A už aj přechází ti starší na jinou hudbu a ta hudba už se zklidňuje...jsou to spíš už takové setkání, než aby pořádali nějaké velké akce.“

**R11:** „Posunulo se to někam kam to všichni...ted'ka momentálně podle mě ta scéna zažívá krizi, kdy to právě už nemá ...hodně lidí si stěžuje na to, že to nemá tu myšlenku, co to mělo dřív.“

Na otázku, zda účastníci vyhledávají spíš rozsáhlejší party nebo ty menší, **se většina shodovala, že preferují spíše menší party a to opět z důvodu větší sounáležitosti s lidma, někteří mluví dokonce o „rodině“, „kmenu“ lidí, kteří se sjedou v jeden den na jedno místo a důvodem k tomu je právě přítomnost těchto lidí a komunikace s nimi a samozřejmě hudba.**

**R2:** „Jezdím spíš na menší akce...co pořádá Moshtek (soundsystém) a tak...Menší akce mám radši, v okolí...víc známých. Chodím i do těch klubů, přes zimu a čekám na jaro, až se to rozjede. Bývá toho moc. Jednou za čas ale. Co chceš jiného dělat v zimě...“

**R3:** „Já mám radši tady ty menší...tady to o čem mluvím, tam kde je ta komunita těch lidí, kteří se znají a když přijde někdo cizí, tak je většinou od někoho pozvaný a je to taková spíš komunita lidí, která se zná a je to o té atmosféře...je to taková větší rodina. A to už právě tady na těch Czechtech, je to o něčem jiném...nějaké ty názory, tady o tom, tam nemůže fungovat...takový ten šamanismus...to tam je, jak kdyby došlo 30 šamanů na jedno místo...tam už to prostě nejde. Takže ono je to tam tak rozházené na určité ty styly a ti lidi jsou tam moc rozpitvaní, spíš taková párty jak na Marsu...úplně v jiném světě. Jako nejdřív tam dojedeš, je tam louka, nic a teďka druhý den tam jsou už ulice vyšlapaný..tady to...tady se prodává to...úplně ulice. Tady zas pro ty travellery byl takový důvod, jak se prezentovat a ovlivnit další lidi, ale zase jako ve finále to byl začátek konce, protože se to začalo medializovat a pak to skončilo tak, jak to skončilo“.

**R6:** „Já radši jezdím na menší akce...já tam teď jezdím kvůli lidem...drogy jsem bral často a poslední dobou drogy už skoro neberu...už mi to nepřináší tolik věcí...už kvůli lidem. Když jezdím tady na ty místní nebo do Zlína, tak tam strašně moc lidí znám a je tam ta atmosféra kolikrát dobrá...protože to jádro těch lidí je dobré. Bavím se tam s těma lidma. Ale zas když třeba vyrazím na nějakou párty, kde znám málo lidí, tak mi nedělá problém strávit u beden většinu času.“

**R5:** „Mám radši venkovní. Je to tam lepší, neutratíš tolik a jsou tam skalní fandové, nejede tam každý.“

**R11:** „Teďka už ty mega akce ani moc nevyhledávám, protože je to právě zvrhlé až moc...že ti někteří lidi už to špatně chápou...ta myšlenka původní byla podle mě o tom, že jsi součástí té párty a máš se tam nějakým způsobem chovat, jenomže dneska už hodně lidí, a nechci to nějak říkat, ať jsou staří nebo mladí nechci. ..prostě někde nadávají na mladé, že to dělají mladí tak si myslím, že to není tím, jak je kdo starý, ale prostě že tam spousta lidí se jede už jenom jakoby se vyblbnout...nechápu, že se tam mají chovat slušně, že oni jsou součástí toho všeho...změnilo se to no, myslím si, že jo...Ale já jsem nezažila úplně nejvíc undergroundové párty, které byly ještě před 2000 rokem, ty byly jakože úplně nejvíc takovéhle, že to tam každý chápal jak to má být.“

**Jiní zase na druhou stranu viděli pozitivum u větších akcí v jejich rozmanitosti, možnosti výběru stylu hudby, poznávání nových lidí, nových míst, nových kultur, velké party jsou pro ně určitým druhem dobrodružství poznávání.**



**R1:** „Mě se třeba líbí víc větší akce, protože si vybereš druh systému. Tam mají dobré reggae, tak se tam zašiješ, dáš si pivko tam a pak třeba máš chuť na tek, skočíš si na tek. Třeba jsme byli na dobré akci, tam jenom jedna stage byla drumík, 6kw zvuk, slabší a hned vedle byla 20kw mega stage...Já nemám rád třeba tekno v klubu. Mě to přijde taková dobrá akce na venek aj taková ta pohoda, že si tam sedneš do trávy, je teplo, ale v tom klubu mi to přijde, že z tama vylezeš a máš v hlavě mega zmatek...ty rány - Prásk prásk prásk.... To nemůžeš srovnávat ale s venkovníma akcema.“

**R9:** „Mě ty hromadné nevadí...je to úplně něco jiného...je to taková ta pravá freeparty, kde je víc těch systémů a chodíš od jednoho k druhému a všude hraje jiná hudba, ale zas ty domácí akce, kde znáš všechny tak ty mají taky kouzlo...většinou se to obejde bez větších problémů.“

**R8:** „Jako já mám právě i tady ty větší akce...jako jedeš někam, kdes nebyla jo...zas poznáš spoustu cizinců, že si procvičíš třeba francouzštinu nebo angličtinu někdy a že je to zas takové...mě se to líbí, že máš i větší výběr té hudby, ale zas ty domácí mám ráda skrz to kouzlo...záleží ale taky na penězích...jako když máš dost peněz, tak se dá jet i někam dál na akci, na kterou si vyloženě našetříš, chceš tam jet, i když víš, že tě to vyjde třeba na těch 1500...a pak takové ty menší jsou o tom, že chceš podpořit ten systém a chceš se vidět s těma známýma...každé má něco.“

**Jedna účastnice si party vybírá i podle toho, které soundsystémy tam budou vystupovat. Především kvůli hudbě, ale souvisí to také s podporou určitého myšlení toho kterého soundsystému, v tomto případě dává přednost soundsystému, který má, dá se říct, dlouholeté jméno, tradici, je její oblíbený a srovnává to s některými nově vzniklými soundsystémy, které podle jejích slov „jsou jen o drogách“, což podle mě taky může odrážet současný stav subkultury.**

**R11:** „Já osobně jezdím převážně na Mayapur akce, což je soundsystém, který spolupracuje s lidma ze Spiraltribe, protože se tam hraje pomalejší hudba, která mi sedí a je tam fajn atmosféra a jsou to lidi podotýkám mezi 30 - 40 lety a ti lidi se chovají trochu jinak, než když tam chodí 18-ti leté děti, které si jedou fakt vymýt mozky..“ Ale myslím si, že jako soundsystémy, jako jsou ... nebo ... to mají hodně o těch drogách a že tam jezdí mladí lidi a je to takové...jsou soundsystémy, které tam jedou vyloženě vysmažit se z perníku a jet prostě několik dní v kuse, ale na ty párty už bych nešla, protože mi tam z toho už není až

*dobře. Je to moc..nesedí mi to. Neříkám že tam, kam jezdím já, že se nefetuje, ale je to jinak.“*

**Snažila jsem se ještě více objasnit, co vlastně lidi na freeparty přitahuje. **Jak už jsem zmínila, je to hlavně svoboda a volnost, svobodnější druh zábavy, pro někoho hudba, kterou jinde neuslyší, ale také jsou to drogy a alkohol, co je láká. Jednoho z účastníků např. zaujalo, jakým způsobem žijí trávelleri, obdivuje jejich styl života, to, že se o sebe umí postarat i bez přímé podpory státního systému nebo naopak kontrast života lidí, kteří v běžném životě pracují na lukrativních postech nebo jako manažeři, podnikatelé atd. a pak na freeparty vedou „druhý život“. Běžně na ulici člověk potká někoho, kdo svým vzezřením nebo chováním nezapadá do běžné společnosti, na freeparty je koncentrace těchto lidí obrovská. Je to přehlídka tvořivosti umělecké (ať už se to týká vizáže nebo dekorací věcí), přehlídka různých vrstev lidí (squatteři, bezdomovci, lidi různých zaměstnání a vzdělání), je to provokující, jiné, pro někoho velmi cizí, co vzbuzuje nejistotu a obavy, ale taky zájem. Pokud se tyto lidi s myšlenkami subkultury identifikují, je pro ně freeparty opravdu autonomní zónou, kde zažívají jakési propojení se všemi ostatními a zároveň se na chvíli odpojí od všedního života a přináší jim to uspokojení.****

**R1:** *„Líbilo se mi, co je tam za lidi...že nic neřeší. Žádní podrazáci...zloději. Lidi, co se chtějí bavit normálně. Nikdo třeba ohledně peněz...někde vidíš problémy... hlavně svoboda. A hlavně se mi líbil zvuk strašně. Jsem vyhledával třeba akce, jsem hledal na internetu, tak vždycky jsem se díval jaký bude zvuk. Třeba když máš 5kw a 30 tak je to mega rozdíl.“*

**R2:** *„Bylo to svobodnější...každý si tam dělal, co chtěl...bylo to úplně free. Tenkrát jsem nevěděl, jací lidi žijou ten život...a pak jsem si to uvědomoval, že žijou takový punkový život...jezdí dodávkou po Evropě, objíždí různé akce... A víš co se mi na těch akcích líbí? Že čumím třeba po těch autech, čím ti lidi dojedou, čím jezdí po Evropě, třeba v rakama...dovezou nějaký ten systém...všechno musí vyskládat. Je to jejich práce. Ale v podstatě z toho nic nemají...prodají drogy, alkohol a tak si vydělají na benzín. Je to rozdělené na víc vrstev, některý systém je chudý a pak bohatý. Třeba borci mají normální práci, manažeři...dovezou si svůj firemní kamion a vybalí tam to nejlepší, co existuje...“*

**R5:** *„Systémy v klubech takové věci vůbec nehrajou. Vždycky se tam sjedu. Ožeru se. Pařím.“*

**R6:** „Byla tam taková strašně uvolněná atmosféra. Tu první návštěvu jsem ani moc nechápal...všechno bylo takové divné, zvláštní nové. Zíral jsem, co se vlastně děje...strašně moc zvláštních lidí. Nových věcí. Jako i jsem se kamarádil s takovýma huličema, kteří hulili třeba od 15. Takže jsem se s týkal s takovýma alternativníma. Dřív to tak bylo, že kdo hulil, tak byl „v pohodě“. Takže mi byli sympatičtí všeci, by se dalo říct, byli tam takový dredatí Francouzi. Bylo to takové šílené...jak kdyby šílený stát ve státě.“

**R7:** „Pro mě to bylo o tom, že je to venku přírodě. Nikdo z toho nevydělává a třeba i ti lidi, co jsou třeba traveleři se tím dokážou uživit...i třeba tím barem. A jsou takové systémy, které prodávají i drogy...kteří se živí prodejem drog a tím barem“.

**R8:** „Jsem tam s lidma, co mám ráda, s výbornou hudbou a o tom, že se pobavíš, zarelaxuješ...nemusíš myslet na to, že se vrátíš po víkendu do práce...neřešíš nic. Mě hlavně zaujalo to, že to je DIY jsou lidi, kteří se dohodnou a není to na žádných autoritách...je to o tom, že ti lidi chtěou něco dělat a dělají to společně a nějak se na tom domluví...“.

**R10:** „Tak mě bavila ze začátku ta hudba a líbilo se mi, že je to něco jiného než v tom klubu...ta atmosféra je tam jiná, nejsi zavřená v prostoru, ale můžeš se pohybovat kolem.“

**R11:** „Co se mi na tom líbilo...asi tak jako když jsem dřív jela na Czechtek, tak jsem se jela vyblbnout do opravdu takového, jakoby to bylo město ze soundsystému, kde to bylo všechno free...nebylo žádné tabu v podstatě...jenomže si myslím, že se to zvrhlo právě moc...“

Snažila jsem se získat také názor na určitou typologii lidí. **V podstatě neexistují žádné speciální výrazy pro konkrétní skupinu lidí, ale určitá snaha o kategorizaci zde je a to spíše ve smyslu „starších umírněných („oldschooláci“)** a „mladých nevybouřených“. Výjimkou byli tzv. ještěři, dokonce na severu nyx.cz je otevřené diskuzní fórum „Ulov si svého ještěra“, kam lidé přispívají fotografiemi lidí, kteří splňují jejich popis a má to vše zesměšňující a ironický kontext. Jde o věkově mladé lidi, pro které je kromě oblečení možná typická konzumace jakýchkoliv drog a alkoholu ve velké míře, nerespektování pravidel a tanec v těsné blízkosti beden. Nikdo z respondentů si však nevybavil žádný konflikt s kýmkoliv na freeparty, což opět potvrzuje přátelskou atmosféru a toleranci k ostatním i v takovém počtu lidí. Celkově by se dalo shrnout,

**že v podstatě záleží na tom, zda tito lidi respektují pravidla a myšlenky freeparty nebo je naopak nedodržují a této volnosti spíše zneužívají.**

**R1:** „*Jsou tam takový ti od těch systému, co mají ten systém a žijou tím, jezdí na ty akce, mají tu dodávku. Pak tam dojedou takový lidi takový ti nájezdníci...ti co najedou, zfetujou se, ožerou se, udělají bordel a jedou dom. Ale nikdo mě tam neotravoval. Třeba takový mladší jsou tam takový nevybouření. Ti starší už jsou rozumější.*“

**R2:** „*Rozdělil bych to na takové ty úplné technaře ze systému, co jezdí s kamionama, dodávkama...pak jsou tam lidi, kteří nejezdí dodávkama, ale jsou technopunkáči...mají dredy, jsou tak oblečení...mají různé hadry s těma technoornamentama. Má díru v uchu...piercingy, pokérovaní. A pak jsou tam lidi, kteří jsou jakkdyby líp oblečení a z nějakého techna z Brna jak tam bývají velké akce.*“

**R4:** „*Druhá věc je ta, že tady ti lidi z těch komerčních akcí jsou zvyklí z reálného života, že dojedou tam, dostanou mapu, tady ví, že mají záchody, tady ví že si dají párek v rohlíku a že tam to sociální zázemí je...ale další věc je, že tady na té smetance, co se přizívou na těch komerčních festivalech, myslím si, že tam se krade mnohem víc, než na tady těch freeparty...a na to se specializují zase bandy punkáčů, kteří si libují v tom, že všichni odejdou ze stanového městečka, který je někde kolem a jdou se bavit a oni mezitím tam mají volno..a dochází tam k mnohem víc krádežím... Ono je to vždycky na té party to začíná být zajímavé nad ránem, kdy začínají dojíždět tvrdé drogy...bud' jdou spat...nebo se z některých stanou prudiči, že tě začnou otravovat.. a nebo jsou lidi, kteří „nenene - ted' to nemože skončit“ a dokrmí to a to jsou fakt rakeťáci...tak to vidím já. Jsou tam lidi, kteří můžou být v pohodě, ale když si dají drogu, tak se láme chleba...ale to je takové, že to je malé procento. Většinou se mu rozumně vysvětlí, ať toho nechá no...Nebo ho necháš být...nikdo si ho nevšímá a on pak padne na hubu a nikdo o něm neví...“*

**R5:** „*Jezdí tam čumilové, konkrétně na ty Czechteky...když jsou tady ty akce, tak tam jezdí lidi, co jezdí na party normálně.*“

**R6:** „*Tak základ je ten soundsystém a lidi kolem něho...to je taková rodina svým způsobem. Lidi, co to tam všechno přivezou a podílí se na tom základu. Pak jsou takový ti příbuzní, to jsem třeba já, ti co přijedou, pomůžou, uvědomují si o čem to je. Pak jsou třeba kamarádi příbuzných, ti co přijeli z někama jinama...taky tam nikoho neznají, jsou členové taky nějakého soundsytému, ale někde jinde. Pak návtěvníci třeba, lidi, co si to*

*přijeli užít...pobavit se. Někdo tam jede jako přítel, někdo si jede pročistit hlavu...mají úctu k těm věcem. A pak jsou tam lidi, kteří se jedou vyfětovat, ožrat se a je jim jedno, kam jedou, jestli do klubu nebo tam někam na louku zadarmo...ale zrovna tady ti tam nejsou nějak žádání. Projevuje se to třeba tak, že když se jim nelíbí, co tam hrajou, tak tam řvou „pusť tam něco normálního“...přitom člověk, co zná ten kód, tak nebude řvat na soundsystem, ať tam pustí něco normálního.“*

**R10:** *„Na větší akce obecně se prostě stahujou hodně i lidi...třeba na tom severu jsou to lidi, kteří chodí krást...pak je tam spousta lidí, kteří tam jedou kšeftovat nebo brát ten perník...spousta lidí, kteří se tam jedou smazat po pracovním týdnu. A pak jsou tam lidi, které ta hudba zajímá...podle mě čím větší ta akce je, tím menší je procento těch lidí, kteří tam jedou vyloženi kvůli té atmosféře a hudbě...čím větší tak ti lidi se jedou spíš bavit. Mají rádi, když je kolem nich spousta lidí. To už bylo třeba před 30 lety...kdy byly velké tancovačky a ti lidi tam dojeli...ožrat se...uvolnit. A pak byly komornější akce, kam jeli lidi za dobrou hudbou.“*

**Chování lidí samozřejmě ovlivňují drogy a i když všichni účastníci mého výzkumu drogy na freeparty užívají, existuje asi určitá hranice, která přesahuje toleranci k ostatním, kteří pod vlivem drog své jednání neovládají a mohou být ostatním na obtíž.**

**R11:** *„Nemám spešl výrazy...jezdí tam lidi, kteří to s drogama přeženou a se vším všudy a jezdí se tam opravdu vypravit...až do agrese, tak že když to není po jejich, tak jsou schopní všeho...ale je tam spousta lidí kteří to berou, ale jezdí si tam taky třeba zafetovat, ale tak nějak v míře...vidět se se s známými, zažít tu atmosféru, že jsi někde víkend na louce a užiješ si to.“*

**R2:** *„Spíš jsem o tom ani nepřemýšlel, že by to tam někdo něco narušoval. Bud' to vidím že ti lidi jsou špatní a dělají bordel nebo jsou tam lidi zfetovaní...někteří tam tančí...nebo baví se. Je to tam trošku drsnější, víš jako. Ti lidi tě můžou podělat. Kámošům se stalo, že mu vzali mobil a zmlátili ho. Já jsem druhý den viděl toho týpka a měl ovázanou držku a měl zlomenou čelist...to byl nějaký boreček z nějaké vesničky, nějaký šmejda, takových lidí je tam právě moc...musíš si dávat bacha...ale najde se tam hodně dobrých lidí. Ale na druhou stranu je to svobodné a může si tam přijít, kdo chce. Jo ale ještě se mi stalo...je tam třeba nějaký mega punkáč a ani není třeba úplně laděný do techna...kalí, vezme si jakoukoliv drogu a neví, o co jde a jde se úplně odrovnat. Chvilku je to třeba dobré a pak*

*už ale není...A jeden takový si lehl ke mě do kufru od auta. Tak jsem ho okamžite musel hned vyhodit.“*

**R11:** *„Vadilo mi...řeknu ti příklad...stalo se to zrovna na severu Moravy, kdy jsem byla na jedné venkovní akci, kdy byly záchody vevnitř a já jsem se šla vyčůrat a dvě holky, kterým bylo 18 tam čekali s tím lepidlem...jak se to jmenuje...toluen...na záchodě...tak to už se mi udělalo trochu špatně, protože to už mi přišlo trochu přes čáru...vadí mi, když fetujou hodně tvrdé drogy hodně mladí lidi, kteří to neumí užívat a potom se tam dějou věci, že ti lidi už jsou moc...“*

**II.** V druhé fázi rozhovoru jsem se snažila získat od respondentů názor na to, které drogy se podle nich nejčastěji vyskytují na freeparty, zda zaznamenali nějaký posun v kvalitě, v druhu nabídky nebo zda vývoj na poli drog mohl ovlivnit subkulturu freetekno. **Mezi nejčastěji jmenovanými drogami bylo LSD, extáze, MDMA jmenovitě a amfetaminy (speedy), pervitn a marihuana a alkohol. Někteří účastníci si všimli, že v posledních letech se k nám hodně začal dovážet ketamin (viz. kap) ze západních zemí, který ale svým způsobem odmítali. Dále kokain, který je pořád dražší záležitostí. Nabídka drog je rozhodně rozmanitější, lidé mají oproti minulým letem možnost výběru i co se týče kvality. Mezi typické dvě drogy, které provází vývoj freetekna od počátku, lze zařadit LSD a extázi. Obě dvě drogy se objevují v různých formách a podobách a jsou spjaté s každou freeparty. Za negativní jev je některými považována kombinace těchto drog s alkoholem.**

**R3:** *„Já už jsem třeba tak rok z těch párty vypadl...loni jsem snad ani vůbec nebyl...ani na Breakfestu myslím. Takže nevím přesně, jak to je. Ted' tak ten kokain hodně...Začlo to téma psychedelikama a končí to téma speedama. Fakt potřebuješ pak ekonomicky fungovat a pak už tam není ta idea toho free umění. Já bych řekl, že toto je na těch akcích destruktivní...Je to i s tím spojené. Ted' co zas přišlo, třeba v Holandsku, tak tam zas šíleným způsobem jako kokain...To už je taky hrozně drahá droga...a možná i hodně komerční, tím jak to lidi užívají...“*

*Tak ted'ka co je tam jako fenomén, já si myslím, že ze začátku ta myšlenka byla fakt jako komunita...jim se to vymklo z rukou ta revoluce, že se z toho stalo rave hnutí...a hrozně moc lidí se do toho zainteresovalo a moc se na to navalilo. I v té Anglii, že oni udělali ten Criminal Justice...tak se to jakkdyby z těch kočkovných soundsystému, kteří vydělávali jako jednak na drogách, na MDMA a na LSD a možná na speedech a ted'ka se to úplně změnilo*

*ta kultura tak z 90' let, kdy jelo to MDMA, LSD a takový psychedelický revival a mělo to tam aj takové...možná, že i téma drogama se to vědomí těch lidí dostalo na takový jako vyšší level...oproti té standartní kultuře, že se to tak vymezilo, pak se na to nabalilo hrozně moc lidí, kteří pocházeli z kultury oficiální jak třeba z ČR, že třeba tady 90% soundsystémů to jsou jako lidi, kteří nikdy nikam nejeli pořádně. Jako koupit si dodávku a jet někam na nějaký Czechtek místo dovolené... No a s tím přišly právě ty drogy s tady tou civilizovaností a tak...ted'ka ve finále hodně ketamin...z Francie...hodně poslední tři roky...což je totální jako oblbovák. Tam vždycky, i když byly ty větší akce, tak tam dojelo pár takových travellerů na půl roku někde. Francouzi mají dodávky a drogy většinou vozili...nebo vozí...jako z Holandska a různě po těch cestách...Italové, Španělé...to je tak namíchaná sebranka...a oni většinou to dovezou. Když přijeli na nějakou párty, kde byl třeba jenom nějaký francouzský soundsystém....a dovezli třeba extázi nebo LSD tak je to úplně o něčem jiném než ketamin...protože Češi se s tím svezou. Jo...kamoši všichni a všichni jim zas dodají, ale je to takové, že se to změnilo jakoby v tom, že ted' je to populární na těch párty ketamin...a speedy. Ale tak speedy možná byly od začátku. “*

**R4:** *Hlavně holandský speed to je levná záležitost.*

**R1:** *„Drogy? Řekl bych že extáze. To bych řekl, že je takové jako...LSD to je tak druhá, co bych řekl. A pak nějaké ty speedy. Co tě nakopne. “*

**R2:** *Tak ty tripy...extáze...extáze. I zeli. I tvrdé drogy...všechno. Drogy všeho druhu, MDMA“*

**R3:** *„Já si osobně myslím, že to začalo...celá tady ta kultura začala s příchodem extáze, že to byla jakkdyby droga, která uvolňuje emoční bloky a stresy a je to takový jakkdyby empatogen, že ty se cítíš jakoby součástí jedné rodiny...že všichni si dají jako extošku, silnou dávku jako a tančí dejme tomu celou noc na nějaké párty, kde je úplně nová hudba a je to vlastně hudba, která je repetitivní, tím pádem je schopná tě dostat do hlubokých transů a v kombinaci tady s tím, ty jsi schopný zažít jakoby takové stavy sounáležitosti, že patříš jako k nějaké skupině, že je to jakoby nějaký kmen a tím pádem ten DJ tam působí, pokud ještě hraje živě a cítí tu atmosféru a je taky pod vlivem dejme tomu tady té drogy, tak jsou všichni na stejné vlně a on tam působí díky těm zvukům jako nějaký šaman, který odvádí ty lidi tou hudbou do určitých emočních stavů...To byl pro mě jakoby začátek tady těch párty a myslím si, že ta extáze je na těch párty nejlepší a když to ti lidi dají ještě tak nějak zároveň...třeba v Holandsku ve squatu jsem zažil párty, že tam třeba nedělají vůbec*

*stres s tím, že začnou v 8-9h ...oni napíšou tam bude párty...budou tam hrát tady tito a tito a pak se tam všichni ...celý den se tam nějak dostávají....někdo tam přijede v noci, někdo den předtím a než to zapojí...třeba se začne hrát až v 1 v noci, ale už tam tak nějak žijete ta komunita spolu a jakmile to začne hrát, tak prostě se to začne tak nějak vyvíjet...že teď ty párty u nás fungují stylem...je taková móda dojet tam autem, dovést si chlast, dovést si vlastní drogy, dojet tam třeba na hodinu na dvě, pak z tama vypadnout, že to není jakoby ta komunita lidí, že ti lidi netvoří tu párty od začátku do konce. Tím pádem narušená komunita a ty se tam nemůžeš cítit, jako že jsi mezi svýma...což je docela důležité pro to, aby ses uvolnil a abys zažil nějaké ty stavy euforie.“*

**R4:** *„Já si třeba myslím, že velké procento lidí všechny drogy kombinuje s alkoholem...jako třeba extáze s alkoholem je docela nebezpečná kombinace, ale myslím si, že je to z prostého důvodu...že člověk je na chlast strašně zvyklý...proto ti lidi v momentě, když se prostě hodně přeplesknutí, tak mají tendence chlastat a pak se ti stane takový ten stav, jak myslíš že se poblížeš z té drogy, ale zároveň tě to uklidňuje...jak působí ten chlast. Tady na těch věcech se pije hodně a do rána, ale takového to odcházení té drogy je mírnější...takže přejdou z toho dojezdu té drogy na opilost, na kterou jsou zvyklí a pak sebou šlahnou někde nad ránem.“ ... „Ono se to tam jakkdyby skupinkuje. Jako lidi kteří používají třeba MDMA, extázi a tady ty věci tak jsou v hloučku spolu...pak tam partička kluků se škodovkou vysednou, sežerou hříbáky se slivovicí, tak si sedí před tou škodovkou a naklepou se před ty bedýnky...pak jsou tam loukaři, co si vezou tripa a čumí na hvězdy...pak jsou kaliči, který jsou furt jak duhy a mají z toho prdel...tak bych to nějak kategorizoval. Je to taky podle toho, co tam aplikuješ...Jako na těch halucinogenech nemáš tu potřebu se seznamovat, spíš se držíš toho týmového hráče, se kterým to dáš a máte takové úzké spojení...“*

**R8:** *„Já myslím že jsou hodně rozšířené tripy...éčka taky, ale to už ne asi tolik, jako teď takové třeba MDMA, pervitin, koks...“*

**R9:** *Já si třeba myslím že to je i tak individuální, protože já co jsem se setkala i na těch komerčních akcích na Czechtecích a tak třeba takový Francouzi hodně sjížděli ten ketamin. Což jsou podle mě úplně největší shity. A oni to tam normálně ve velkém prodávali. A toto je podle mě takové individuální.*

**R10:** *„Dřív jelo hodně LSD...kouřila se tráva...hodně bylo LSD a okrajově byly nějaké jiné věci..možná kecám..možná v tom byly hodně i extáze, ale to byl hlavní rozdíl mezi těma*



*komerčníma akcema...ty jely spíš na těch speedových věcích a na těch freeparty, protože to bylo venku, jelo to LSD. Dnes jsem tak nějak mimo takže nedokážu říct. V posledních letech se docela rozšířil ketamin, který na začátku nebyl a podle mě dneska už si každý dá, co mu vyhovuje...Dřív byl třeba velký problém s LSD, protože extáze byla na každém rohu, ale ty tripy bývaly jakoby návalově...že se někde objevily...pak byly...pak zase půl roku nebyly. Dřív to byl ale celkem velký risk...bylo hodně podělávek. Bylo to hodně nejisté, jak je vývoj třeba u ganji...hulilo se, co bylo a dneska si lidi konkrétně vybírají podle kvality...z kama to je. Ti lidi mají už nějaké svoje ověřené zdroje.*

*Ten ketamin byl i na začátku, ale byl takové tabu..lidi se i báli..nevěděli, co to je. Samozřejmě byli lidi, kteří měli kámoše , kteří dělali na veterině a dalo se to sehnat takhle.“*

**R11:** *„Bere se hodně LSD...s tím to od začátku bylo spojované a bohužel se hodně bere ten pervitin, protože na tom člověk dlouho vydrží...bere se alternativa toho pervitinu, to je speed. To je právě pro takové ty starší, protože to má obdobné účinky, ale je to slabší a takové pohodovější...bere se samozřejmě extáze, MDMA, bere se i kokain, když na to někdo má...a bere se, ale to jsem nikdy nezkoušela....a ani nehodlám takový ti opravdu echt punkeři třeba ze zahraničních soundsystému berou ketamin. Takový ti opravdu echt opičáci, kteří to dělají dlouho a tak ten ketamin jede hodně, ale do toho bych nešla, to už je trochu síla“.*

**Pokud mohli respondenti porovnat situaci na freeparty a komerčních akcích v halách, shodovali se, že na komerčních party převažují stimulatory jako pervitin, speedy a extáze.**

**R7:** *„To rozhodně, protože si myslím že tam si spíš jedou v tom perníku a v těch extázích...ani si nedokážu představit, že by ti lidi tam dokázali dát toho tripa nebo něco takového halucinogeního v uzavřeném prostoru...asi by to nebylo nic příjemného.“*

**R8:** *“Určitě tady ty taneční drogy jsou rozšířenější tady na těch akcích. Vnitřních..a tady na těch venkovních mi přijde, že ten trip se na to víc hodí...To jo no, to si člověk zajde na procházku...tam si zajdeš pryč, ale tam?- kde chceš jít pryč, když jsi ve vnitř. Určitě v tomto je rozdíl.“*

**Zajímavý poznatek pro mě bylo vědomé odmítání pervitinu jako drogy, která je „pod úroveň“, je spojována s problémovými uživateli, kriminální aktivitou a není zkrátka**

pozitivně vnímána, je považována i za nebezpečnou drogu. Někteří účastníci dokonce dospěli k závěru, že severní hranice České republiky jsou mnohem více „prorostlé“ pervitinem, což vysledovali právě na několika freeparty v těchto oblastech. Důvodem je podle nich sociální úroveň některých regionů, spojená z nezaměstnaností, ale také výchovou sociálně slabších rodin, což může předurčovat tendenci k asociálnímu chování a užívání drog a pervitinu speciálně jako celkem finančně dostupné drogy. I na rovině osobní zkušenosti je pervitin odmítán – nepříjemné stavy na „dojezdech“, odstrašující případy závislých v okolí a sociální opora v komunitě, jež drogu odsuzuje. Pervitin je na freeparty zastoupen určitě, ale u mého vzorku, který nelze považovat za reprezentativní, je jeho užívání spíše výjimkou.

**R3:** „*To jsou většinou ti lidi, kteří se na to nabalili až tady s tou mediální popularitou. Pro ně je to zas jednodušší i na tom...zrovna na tom perníku jsou ti lidi ...když s tím máš nějakou zkušenost, tak vidíš jak ti lidi vypadají, jak se chovají, jsou takový jako tiky...a tady ta freeparty je pro ně taková zašívárna...oni dojedou autem nemusí ani vylízt z auta...slyší hudbu, pak někdy nad ránem tam začnou dělat bordel, že tam nejsou většinou ti vyhazovači...a oni se dojeli vyloženě pobavit“.*

**R4:** „*Myslím si, že se to tam pohybuje docela často, ale není to mezi těma lidma, kteří tu párty dělají...Ale zrovna tady ta kategorie lidí dělá největší problémy ...to jsou ti lidi, kteří se nebojí, pak když vidí vedle jammera vykvašeného s otevřeným autem, tak se mu do něho mrknou, čorne ti kilo a má zase na půl dne zábavu...takže si myslím, že to není úplně typická záležitost pro tady ty akce. Nehledě na to, že kdyby tady ti lidi nefungovali na perníku, tak nejsou schopní něco takového dokázat...tady tu zábavu.*

*Ale jako přítomnost tady té drogy na té freeparty je. Jako tady ta freeparty jsou vlastně odraz společnosti - ta prostě agresivita, egoismus, který se tam vyskytuje...tam jsou jakkdyby všechny vrstvy, jsou tam hippieci, stejně jak tam dojedou feťáci.“*

(V: Můžeš říct, žes dřív bral něco víc a teď si vezmeš něco jiného? ) **R5:** „*Ne. Akorát perník nemám rád. (Nebo že sis něco dal a pak se ti to začlo líbit?) „Jo..tripy, extáze nemám problém. To si dám kdykoliv. Ale perník nechci.“ (Proč ne?) „Jsem potom vyhrabaný člověk z toho...strašně na to vždycky chlastám a nejím a je mi blbě.“*

**R8:** „*Jako bavilo mě to, super jako takhle...ale nevim no. Já jsem měla teďka jednou...jako úplně haluzově...to bylo teďka v zimě od kamarádky jsme dostaly třetinovou lajnu, ale spíš*

*takový nakopávák...byly jsme rozjeté, ale nikdy jsem to nezkoušela si sama dat lajnu. Mě to piko vůbec neláká.“*

**R7:** *„Je to taková o ničem droga mi přijde.“*

**R10:** *„Třeba mám kámoše z této kultury po celé republice a vím, že u nás je ten pervitin krájní a odsuzovaný. Pro ty lidi to není jako marihuana, ale je to opravdu okrajovka. I podle zkušeností...na tom severu, když už se to táhne na tu Ostravu, mi přijde, že je to jak dát si pivo. Ti lidi nemají potřebu se tam s tím schovávat...je to tam hodně rozšířenější...Dřív býval drahý a nebylo ho tolik. V lékárně si hlídají kolik čeho prodají. Já osobně s tím mám nějakou zkušenost, ale celkem rychle jsem to opustil, protože mě to neoslovilo.“*

**R11:** *„Já speciálně mám takový poznatek, že je to hodně i geograficky dané, že většinou lidi ze severu, ať už jsou to Čechy nebo Morava jsou mnohem horší. Jako když jedu třeba na sever Moravy na nějakou párty do Ostravy nebo kamkoliv, tak tam se fetuje opravdu hodně a fetuje se tam pervitin, což je tady hodně tabuizovaná věc, že tady, když někdo fetuje pervitin a někdo to o něm ví, tak je to spíš ostuda. Kdežto tam jsou na to ti lidi opravdu hrdí. Stalo se mi tam třeba, že jsem šla na záchod a holka mi chtěla ukazovat občanku a vyložene abych to viděla, jak je dobrá, že si to tam dává.“ (Čím si myslíš, že to je?) „Všeobecně si myslím, že Ostravsko nebo Ústí nad Labem jsou průmyslové regiony, kde žije hodně mladých lidí je to tam takové, myslím si, že je to sociální situací, tím jak lidi vyrůstají, že všeobecně jsou to chudší kraje, dělnické a že tam ta kriminalita je přece jenom vyšší jak tady a to sebou nese tady ty negativní věci, co se týče výchovy těch lidí a způsobu života lidí. Kdybys vzala třeba průzkum alkoholismu, tak třeba fakt zjistíš, že tam se třeba i pije víc...“*

**R11:** *„Poprvé když jsem okusila pervitin jsem pochopila tu sílu té drogy, protože mi přišlo že tam jsou ty dojezdy opravdu až tak špatné, že člověk má opravdu nutkání sjet si to znova a být zase nahoře. Klidně na druhý den, hlavně, ať ti není špatně. A to mi nikdy nic neudělalo tak silně jak pervitin. Je to hodně nebezpečná věc. Já jsem zrovna v takové komunitě lidí, kde je ta věc odsuzovaná a vždycky byla a navíc jsem znala lidi, kteří na to dojeli, takže jsem se toho vždycky bála, i když jsem ji zkusila...poznala jsem její sílu, ale nikdy bych nesklouzla do toho být nějakým častějším uživatelem, protože prostě naštěstí se pohybuju mezi lidma, pro které ta věc je špína.“*

**III.** V třetí fázi výzkumu respondeti hovořili o svých osobních zkušenostech s drogami. Požádala jsem účastníky, aby se mi pokusili popsat jejich typický průběh večera z pohledu konzumace určitých látek a aktivit, které vyhledávají. **Začátek party je nejčastěji spojován s konzumací alkoholu a kouřením marihuany i v průběhu celého večera.**

**R1:** „Znám lidi, co tam jezdí jenom kvůli tomu. Já jsem jezdil na techno, i když jsem jenom klalil...kouřili jsme brka. To jsem zažil hodně akcí. Ale když se něco objeví, je dobrá nálada, hlavně to nedám sám, kolektivně. Ale zažil jsem hodně akcí, kdy jsme jenom klalili...vodku, pívka, třeba...brka...a vydržel jsem do rána a v pohodě“  
„Dojedeš...začínáš takový ten lehký náchlastek, přijdeš k tomu systému, k tomu bar, očihne se bar a pak už jenom klídek, náladička. Já chodím tančit, ale až po půlnoci...to tě pak chytne a nakopne.“

**R5:** „Začne se chlastem a pak se začnu pít po něčem. Nejvíc zkušeností mám s tripem a extází. A nebo „candy trip“. Nejvíc dohromady jsem měl tripa s extází. Stačí jeden trip na extázi.“

(V: Jak probíhá váš typický večer?) **R7:**“Toš akce od akce....samozřejmě se pijou piva...slivovička...nějaké panáky....koupí se třeba nějaká flaška dohromady a pak se vidí...“

**I** když většina účastníků měla zkušenosti s drogami už před svou první freeparty, **zajímalo mě, jak se k drogám dostali nebo co je vedlo k tomu drogu vyzkoušet.**

**R2:** „Extázi. Asi v roku 99' nebo 98'...byla to novinka..stálo to 300,- a bylo to dobré. Neznal jsem ani účinky...ale bylo to dobré. Bylo to jiné, bylo to pocitové. Zpestřilo to hodně tu akci“.

**R11:** „Já speciálně jsem to měla tak...já jsem to měla bohužel tak, že ta marihuana byla ta přestupní droga, ale já si nemyslím že je to přestupní droga, že to každý musí mít jak já...Já jsem začla kouřit trávu pak jsem se dostala mezi komunitu lidí, kteří si dali čas od času tripa, ale to se dávalo tehdy ještě tak, že se sebrala bandička a šlo se třeba celý třeba někam chodit. Bylo to hrozně fajn. A tak nějak sem se k tomu dostala, když jsem měla nejlepší kamarádku a my jsme si řekly, že ty věci vyzkoušíme, že nás to nějakým způsobem zajímá nebo obohacuje a že si to všechno vyzkoušíme spolu a takhle já jsem ještě předtím,

*než jsem jezdila na ty párty jezdit, tak jsem v podstatě ty věci vyzkoušela. Ty základní věci. Měla jsem o tom informace a hlavně jsem měla kolem sebe špatné příklady lidí, kdy jsem věděla jak nechci dopadnout a jak to ty lidi...jak do toho sklouzli a tím, že jsem se pohybovala v určité komunitě lidí, měla dost těch špatných příkladů tak jsem s tím byla poměrně opatrná.“*

Dále mě zajímalo jakou drogu na freeparty preferují, jestli se počase jejich preference výběru nějak změnila a proč. **Nejvíce bylo opět voleno LSD a extáze, amfetaminy a účastníci se rozhodovali spíš podle příležitosti a užívali obě tyto drogy. Zdá se, že účastníci patří mezi rekreační uživatele, takže pravou příležitostí, kdy vzít drogu, pro ně může být právě freeparty, proto nikdo z nich netvrdil, že by s drogami skoncoval, spíše věkem a zkušenostmi, pochopením, co jim drogy mohou nabídnout, dospěli k závěru, že se někdy obejdou i bez nich (nezahrnuje alkohol a marihuanu).**

**R11:** *Když, tak MDA nebo speed nebo kokain. I LSD V malé míře...*

**R8:** MDMA

(V: A na tom freeteku máš nějakou drogu kterou preferuješ?) **R10:** *„Momentálně nic. Ale dřív to LSD.“* (V: Proč už teď ne?) *„Já nevím. Poslední dobou...většinou když se dostanu na párty, tak jsem tam v pozici, že tu akci dělám nebo hraju a mám rád všechno pod kontrolou, nemám rád, že něco zkusím a nějak se to vyvrbí, ale je to dané tím, že tam většinou hraju.“* (V: Když tam hraješ?) *„Pro mě je nejlepší být střízlivý....zelený čaj.“* (V: Takže vůbec?) *„Minimálně.“* (V: Když zrovna nehraješ a jsi tam návštěvník...tak taky jsi čistý?) *„Když už něco tak to LSD nebo občas čisté MDMA, ale nic jiného nemám potřebu ani zkoušet. Párkrát proběhl třeba kokain, ale to mě taky nějak neoslovilo, mám to zařazené do urychlovadel, mě spíš když už tak to LSD nebo MDMA je to takové...více prožitkové. Nepotřebuju být na sílu do rána vzhůru...držet rekordy v nespaní, spíš mě zajímá ten zážitek z toho.“*

**R7:** *„Tak nejvíc jsem měla asi LSD na akcích...současně MDMA, light tripy a houbičky. Ale nejvíc mě skrz to všechno vyhovuje MDMA, ale aj ty tripy mám ráda aj houbičky...to jsou prostě jiné zážitky na všem.“*

(V: Máš pocit, že dřív sis dovolila víc? Změnilo se to? Nebo dokonce, že teď už třeba drogy nepotřebuješ?) **R11:** *„To ne...to já zas jako vždycky jo, ráda, ale já to nějak fakt nehrotím. Myslím si, že tě drogy můžou obohatit v momentě, když s tím umíš zacházet. Můj*

*postup je třeba takový, že když se mi něco dostane do ruky, tak si vždycky dám jenom trošku, uvidím jaké to je a pak si třeba přidám. Dejme tomu když ...já si myslím, že lysohlávky jsou hodně velké zlo, odvaňuje ti to játra, je to podle mě o dost horší než LSD, ale když ti dám příklad na tom - kdyby se mi dostal do ruky ten balíček, tak si dám třeba dvě a vidím jaké to je a pak si dám třeba čtyři nebo nic. Vždycky si dám třeba trochu a pak uvidím. Ale spousta lidí to tak třeba nemá. Spousta lidí třeba dostane 60 hřibů do ruky a těch 60 sežere. Já už to mám právě za ta léta vyzkoušené...hodně se mi to osvědčilo...“*

**R7:** *„Hlavně ono je to už aj...nevím, s odstupem času..nevím...čím víc jezdím na ty akce, tak už tě nemůže vesměs nic moc překvapit. Už to možná není o tom poznávání zkušeností, ale míň už беру ty drogy. Já si tu akci dokážu užít i bez drog. Dřív jsme experimentovali s těma drogama, protože nás bavily ty zážitky,ale čím už jsem starší už nemám potřebu kolikrát.“*

**R1:** *„To nikdy...já jsem nikdy nebyl jako pojídač...já jsem byl spíš na ty tripy. Mě sedí na tu akci...v 8 začneš popíjet kdesi cosi, pak v 10 dám třeba půlku tripa. Nejsem nějaký mega, že bych čuměl...jako v klidu.“*

**R2:** *„Dřív jsem dával pokaždé...ted' poslední dobou už se dokážu bavit i bez toho. Záleží jestli jsem tam s ženskou, které se do toho nechce, mě se do toho chce a tak nakonec si třeba nedám. Ale zas někdy se třeba domluvíme známí a nakoupíme. Ted' jsme byli třeba na Czaroteku a tam prodávali nějakí chlápci s tripama, že mají dva druhy, tak jsme nakoupili.“*

**R3:** *„Pro mě asi ze začátku byla nejlepší extáze, jednak byla dostupná, jednak to vždycky mělo ten kýžený efekt, ale nějak osobně s extází, nevím jestli to je placebo, jsem si nakonec přečetl, že funguje 10 extází a ve finále ten mozek přestane ty endorfiny vyplavovat..že to má nějakou hranici 10 a dost. Na mě to přestalo fungovat, možná věkem, kvalitou...ještě když je to zpochybněný zdroj. Takže ve finále tady toto ne...a ted' už mě zajímají jenom psychedelické drogy. Samozřejmě mám jako nějakou zkušenost s amfetaminem a speedy jsou hodně populární...tady asi náš nejoblíbenější metamfetamin...to je vlastně silnější speed. To používají spíš na západě speed...jako amfetamin, který je přírodního charakteru dalo by se říct...tak u nás je to dvakrát tak nebo třikrát tak, lidi na tom vypadají jinak. To je moc silná droga, toto bych řekl, že to je taky s alkoholem...metamfetamin, jinými slovy pervitin.“*

**R6:** „Toš dřív by se to tak dalo říct. Teď jak jsem starší, tak bych možná preferoval ty stimulanty, protože ty ti dělají svým způsobem dobře, to LSD ne že by ti neudělalo dobře, ale je to fakt takový...jsi jinde, je to změněný stav vědomí. Ty filtry, které si buduješ, tak to stírá...a vytváří ti pohled, který nemusí být příjemný pro některé lidi. Pro mě ne že by to bylo nepříjemné, ale už nemám tu potřebu jak dřív, když jsem to jedl každý víkend. Kdyby tady seděl někdo ztripovaný, tak já si s ním budu rozumět, i když jsem dneska nehulil, měl jsem jedno pivo...dvě. Já si s ním budu rozumět, já už nemám tu potřebu. Takže já bych vyhledal spíš nějakou drogu jako je třeba MDMA nebo klidně i perník. Já třeba nemám proti drogám žádné předsudky, protože to je o těch lidech. Naopak třeba takový perník bych si klidně dal. Ten jsem měl tak 2x v životě na teku.“

**R9:** „Extázi třeba vůbec, to mi moc nedělá dobře...ani ten stav na té extázi mě nebaví. Já ani na tom moc nezažívám takový ten pocit...Já to mám spíš tak, že nejedu tam s tím, že jo, je pátek...něco si dáme...spíš to mám tak, že si dám dvě piva a su nalitá z toho a dokážu tak pařit celou noc bez čehokoliv a když je třeba možnost, tak si něco dám, ale není to taková ta priorita, že tam jedu s cílem, že si tam dám toho tripa a půl večera tam strávím tím, že ho sháním a pak jako jo dám si to...už to teďka mám...jedu se tam pobavit s těma lidma, může byt jedno, jestli je to na tripech nebo na tom..“

**R8:** „Už jsme teď umírněné...když jezdíme v létě ob víkend někam, tak to nejde každý víkend si něco dávat, takže si jedeme na těch brkách nebo maximálně ty houbičky. Že si dám pivka....nepaříš sice až do rána, ale nejedeš účelně za tím, že se zfetuješ. Ale na některé akce jako je třeba Breakfast já jedu za tím, že se zfetuju...to každopádně. To minulý rok už jsme se domlouvaly...Nekombinuju třeba tripa pak éčko nebo naopak...Jako když už nějaká droga tady tak...tak alkohol. Jako nejsem taková ta, že si dám pět éček za noc nebo dva tripy ...to vůbec jako...v takové té rozumné míře,abych ten stav měla pod kontrolou a 2x se mi nestalo,že ho pod kontrolou mít nebudu...A to mě třeba odradilo skrz to množství ne od té drogy úplně, s mírou.“

**R7:** „Vyloženě je to taková megalomanská akce, kde máš spoustu možností, těch drog at už...hlavně je tam fakt super hudba, dobře se tam tančí a ta droga to tam ještě umocní veškré ty prožitky, takže je to super dát na nějaké té párty.“

(V: Zažils toto i bez drog?) **R6:** „Dřív to bylo tak před x rokama že jsem bral drogy na každé párty. Byl jsem mladý a kolikrát jsem aj ty drogy i prodával třeba, takže jsem jich měl u sebe vždycky drog. A tím že jsem je prodával, jsem je měl zadarmo, takže jsem se

tomu nějak nebránil, ale jedl jsem hlavně ty tripy. Ne že bych tam prodával všemožné drogy. Ty tripy jsem fakt jedl každou párty aspoň čvrtku, půlku každou párty. Teďka poslední dobou...kámoši tam něco mají a já si ani nedám. Už nemám tu potřebu. A naopak už zažívám takové věci...už je to ve mně, takže to vnímám i bez těch drog. Jako hulím furt...takže těžko říct, jak to hulení, že. Ale třeba...já si myslím, že zrovna u toho LSD, po prvním nějakém tom silném tripu, je ten člověk na tom tripu už celý život, pokud to nějak nepotlačí. Změní mu to pohled. Ne že by mu to změnilo pohled na svět, záleží na tom, jaké k tomu má dispozice a záleží na něm, co si vyprojikuje...prostě projekce. Tady ten svět je jenom projekce naše. Takže pokud někdo čte knížky různé o šamanech a o energiích a sám tomu věří, pak si dá toho tripa, tak pozná, že si může změnit cokoli chce...sice je to jenom jeho přesvědčení že tady sedí ufoňi s ním...“

**R11:** „Jako ano, ale můžu říct že jsem okusila pár párty, kde jsem byla střízlivá a pochopila jsem že to nemusí být jenom o tom, ale je pravda, že kdybych to možná nezkusila na těch drogách, že to dokážu vnímat dobře, že jsem to poznala na těch drogách. Ale někdy mi připadá, že už jenom ten rytmus, i když jsem absolutně střízlivá, když třeba řídím a ani nechlastám tak si to dokážu užít, ale nevím jestli by to tak bylo, kdybych si tu drogu nikdy nevzala. Ale nepotřebuju to nutně k tomu. V současné době když je ta hudba dobrá, tak si to užiju i za střízliva.“

**U tématu dostupnosti drog** vyplynulo, že sehnat drogu na freeparty je velmi jednoduché a v mnoha případech se droga ani shánět dlouho nemusí, droga „se zde nabízí i sama“. Bud' se zde vyskytuje jedinec, který drogu nabízí nebo je možnost sehnat drogy přímo u soundsystémů nebo respondenti mají někoho známého, který jim drogu nabídne a má ji z různého zdroje. Lidé mohou volně nakupovat i prodávat bez obav. Týká se to hlavně větších tekno party, na menší akce si lidi obstarají drogu spíše předem.

**R1:** „Nikdy se mi nestalo že bych chodil od systému k systému a ptal se, jestli něco nemají. Přišlo to většinou samo. Vždycky za mnou někdo došel nebo mi nabídnul. Ale to aj ti lidi sami...paříš a někdo toto. Třeba jak jsme byli v tom Londýně, to bylo hrozné. Ses třeba jenom o někoho otřela, tak dejte si kokain, MDMA a tak...ale to bylo v klubu aj před klubem. Tam to hlavně vyjde levnějc jak chlast. Týpek mi tam prodával koule...říkám: „ tak za kolik?“ a týpek“ „no tak za 3 libry“...třetinka Stelly (pozn. pivo) tam stála 4 libry...to si jako koupím dvě koule, budu tam lítat jak kokot.“



„...Nabízeli nám tam kotel. Došel týpek: „pojď se mnou do auta“, donesl takový železný kufřík... koule tututu....řekl: „kluci, za dvojku chcete?“. Takový obchodník, mladý týpek.“

**R2:** „Tam není problém to sehnat. Co jsem byl na svém prvním Czechteku, jezdil tam nějaký černoch na babetě a měl obrovský papír a lidi ho zastavovali, pak jsem ho jenom viděl, jak tam uždíbuje a borci mu dávají prachy. Tam je to všechno na očích. A na tom teku máš třeba dodávku, borec tam má stůl, židlu a tam je zástup lidí a jenom borec bere prachy a lidi berou zbožíčko a čau. Všichni to vidí, všichni jsou veselí, vypnout a bavit se... Ale když si nedáš, tak si nedáš, ožereš se. Dá se tam bavit jakýmkoliv způsobem, je to free akce.“

(V: Za tu dobu co jezdíš, musels víc shánět nebo ti to někdo nabídl?) **R5:** „Musel jsem shánět. Když známý měl, tak se ozval a nebo jsme měli svoje vybavení.“

**R8:** „Bud' záleží na tom jestli sháníš, tak to seženeš a když se zeptáš lidí náhodných kolemjdoucích, tak tě třeba k někomu pošlou a nebo u těch soundsystémů. Já teď třeba co mám zkušenost z toho srpna jak jsme byly na tom...od Prahy kousek...a my jsme tam právě dojely s tím, že si něco dáme a nikdo nic neměl. Jo někdo třeba nějaké houbičky nebo takhle a byly tam bary s energetickýmá drinkama...jako žádná škoda, ale byla to tak jedna z akcí, kde tohle byl problém. Vždycky si někdo dá trip...tam k tomu systému si zajdeš, když nemáš moc známých...jak kdy. Nejedem tam vyloženě s tím, že se chceme zfetovat...“

**R10:** „Já jsem byl úplně u zdroje, takže jsme si vozili svoje a věděl jsem, jestli něco bude nebo ne. Byly to tripy, někdy i extáze, ale prakticky kromě těchhle dvou věcí nic jiného.“

**R11:** „Přijedu tam...co je zajímavé tak většinou si říkám, že na co ten večer mám chuť se k tomu většinou nějakým způsobem dostanu. Neřeknu ti jak...třeba někdo mi to nabídne nebo někdo známý za mnou přijde, že něco sehnal a já si to dám s ním, nějak se to ke mně dostane a většinou se tak jako hodně podělím s lidma kolem sebe, že to nenecháváme jenom pro sebe...jako tak, aby nás bylo víc, abychom se všichni dobře bavili...kecám...sem tam si jdu zatancovat...popíjím...dám si panáka.“

Zajímalo jestli a jaké drogy účastníci kombinují. **Obvyklé je spojení jiné drogy s alkoholem a marihuanou. Z dalších je asi nejznámější kombinací tzv. „candy trip“, kterou někteří zmínili, což je extáze a LSD dohormady, dále byla zmíněna extáze s lysohlávkami, pervitin s LSD, nebo větší množství jednoho druhu drogy (např. nejvíce 6 extází v průběhu jednoho večera). Jinak se v tomto projevovali účastníci**

**spíše opatrně a pokud drogy kombinovali, tak postupně po odeznění účinku první drogy.**

(V: Kombinoval jsi někdy nějaké drogy dohromady?) **R1:** „Jako candytrip? Jo kombinovali jsme. Třeba tripa a kouli na to, ale to je šílené pak. Ale jako dá se to... Už je to takové přeplácané ale pak. Když je to třeba mega dobré, tak se jdu projít a pozoruju, co je kolem, třeba čumím na světla. A když do toho dáš třeba MDMA, tak spíš jdeš pařit.“ Ale když tam jedu, tak se napřed chlastá a pak až něco. Každý má tu svoju namíchanou vodku, ten svůj driják...vždycky to tak bylo. Vždycky si vodečku беру sebou...nebo nějaký púllitřík..nějaké pivko.“

(V: Kolik dals teda extázi nejvíc?) **R5:** Šest, to bylo na jedné akci...jenom tady tak se to tahalo ve velkém. Dvacet zadarmo, tak jsme to žrali jak lentilky.

**R6:** „Vím že ty kombinace už můžou být silné, ty interakce...že se to zesiluje, ale dřív jsem to rozhodně kombinoval, i ted'ka, ale malinké dávky. Je to na mě silné ted'ka. Ale kombinace jsou třeba dobrá věc. Třeba taková extáze s houbama, to je úplně nádherná kombinace, protože ty houby jsou takové psychedelikum, protože jsem četl třeba, že ty houby jsou hodně podobné extázi...jako to MDM , že ta struktura je hodně podobná. To MDMA taky, že to už ani není pomalu stimulant, ale spadá to skoro už do těch halucinogenů. Třeba houby z extázi to je jeden z mých nejlepších zážitků. Naopak třeba takový perník se moc nedoporučuje, protože to je fakt těžký stimulant myšlení a tam je člověk schopný se zacyklit do nějakých myšlenek na tripu a do toho si dá perník, tak to už je pomalu jízdenka do blázince. Ale jako lidi to někteří provozují bez problémů. I když třeba extáze s tripem je taky osvědčená kombinace. Ale záleží fakt na pohledu člověka. Já tady třeba vykládám něco o šamanismu a druhý si dá těch extází 5 do toho 2 tripy, pak ještě perník a pak prostě nejvíc. Co člověk to prostě jiná chuť.“

**R8:** „Jak jsem říkala, takhle to nekombinuju. Maximálně s tou ganjou a s tím alkoholem a nebo maximálně houbičky...tripa a extáze ne. Prostě až ti odezní jeden stav tak až pak, na uklidnění...na nakopnutí...“

**R7:** „Já nekombinuju záměrně, možná jsem dala třeba půlku tripa a pak třeba nad ránem extázi nebo nějakou takovou kombinaci, ale aby toho nebylo moc...“

**R11:** „Další den většinou pokračuju, abych vydržela, protože já většinou tam musím nějakým způsobem fungovat nebo chci. Většinou ten první večer je to takové „waaa!“ moc a další den je to takové jenom trošku...ten druhý den je takový udržovací.“

**Na otázku, kterou drogu by si někdy nedali, se odpovědi různily. Ale opět byl odmítán pervitin, ketamin a heroin.**

**R1:** „Perník jsem nedával nikdy. Protože když vidím, co to dělá z lidí. Ani po tom nějak netoužím. Jsou rozhodně lepší drogy než pervitin. Asi ten perník...nikdy bych si třeba nestřelil.“

**R4:** „Asi heroin a piko možná taky ne asi...dal bych si možná nějaký holandský speed, ale nějakou malou dávkou, ale v době, kdy bych věděl, že je moje okolí pod vlivem a věděl bych, že do rána bych s nima nevydržel, tak bych si dal možná nějakou malou dávkou nějakého holandského speedu nebo něčeho, co mám záruku toho, že bych nedělal nějaký bordel nebo bych byl zakřečovanej jak pikaču...Ale jak říkám asi perník a herák.“

**R3:** „Já už bych si nejradši nedal ted'ka nejradši nic kromě hub, sem tam LSD a třeba kvalitního kokainu su schopný si dat, když se to přede mnou objeví zadarmo, ale jinak bych nedal nic....na nic jiného ani nemám náladu...snažím se ted'ka zdržet alkoholu, myslím si, že to je nejhorší droga. Zkusil jsem jako skoro všechno. Už jenom jako z experimentu. Jako já nemám problémy se zbavit závislostí, jakože kouřím tabák, nekouřím trávu a jako pivo...“

**(V: Neřekl sis nikdy toto nechci?) R5:** „Ten perník. To se mi nikdy nechtělo, ale pak jsem byl tak narvaný, že mi to bylo jedno.“

**R8:** „Ten ketamin...durman. Neříkám nikdy, ale takové ty drogy, kdy nevíš...jako ze zvědavosti třeba, ale já myslím, že bych si toho dala tak málo, že bych to ani nezkusila...šalvěje (šlvěj divutvorná) se taky bojím. A heroin bych nedala...“

**R7:** „To já bych heroin dala, ale ne na akci rozhodně... Možná jako zkusit, ale na akcích....durman, šalvěj určitě ne.“ Jako nebráním se tomu vyzkoušet ty drogy všechny, ale nemám ráda, když nad tím nemám kontrolu a tou jsou ty drogy, které nevyhledávám.“

**R10:** „Třeba nikdy jsem neměl ketamin, ani mě to neláká. Já mám rád takové věci, které mám pod kontrolou a to podle mě ketamin zrovna není.“

**R11:** „Ketamin ani heroin bych asi nikdy...“

**Dva z respondentů mi popsali celkem podrobně svůj názor na výskyt ketaminu na party.**

**R6:** „Ten jsem zkoušel jenom tak lehce v malých dávkách ale na jednu stranu je to škoda. Protože tomu se říká psychedelický heroin, protože na tripu nebo na houbách při vysokých dávkách se člověk může zmitat v nějakých svojich problémech... a není to třeba tolikrát tak příjemné, že se nepropracuješ třeba ani k nějakému stavu pořádnému, kdy se oddělíš od těla. Třeba ten ketamin, co jsem slyšel, tak sebevětší blbec bude osvícený... protože dáš si pořádnou lajnu, to tě vystřelí z těla, že během chvilky se díváš třeba z vrchu na celou tu párty. Vidiš sám sebe třeba z deseti metrů vysoko a létáš nad tou párty. Což je u tripu už nějaký pokročilý stav. Zatímco na tom ketaminu to bysme si tady mohli dat lajnu spolu a zničeho nic bysme se vznášeli nad hospodou. Na druhou stranu je ketamin i zabiják, tady na těch technopártych, protože je strašně rozšířený třeba ve Španělsku nebo v Itálii a Češi nemají rádi ty Italské technaře moc, protože oni vždycky dovezou strašně moc ketaminu, to je vlastně anestetikum, strašně moc šňupou toho ketaminu, pak se motají, padají, plazí se po zemi, leží tam mrtvolky úplně zombíci strašní... Není moc žádoucí. Je to dobrá látka, ale není u nás moc rozšířená. Takže mají k němu přístup takový ti pokročilý uživatelé, ale třeba v zahraničí jsou proti němu i kampaně, protože je za prvé levný docela v zahraničí a bere to strašně moc lidí a díky tomu, že je to takové bezrizikové na psychiku na jednu stranu, ne že bys z toho měla nějaké psychostavy... halucinace, ale je to všechno příjemné. Jsi strašně zmatená, ale není to na tu psychiku tak hrozné. Je to takový psychedelický heroin se tomu říká. Je ti strašně dobře v těch halucinacích. Nevím jak je to s návykovostí, ale chceš furt dál a dál, takže to šňupeš třeba celý den a pak je ten člověk z toho úplně mimo, že se s ním nedá bavit a on furt chce být v tom svojem světě a je úplně nepoužitelný. Na tom tripu jsi v té špičce třeba 2-3 hodiny... to se s tebou taky nikdo nedomluví, když si fakt v nějakém stavu těžkém. Ale pak už to končí a začínáš se dostávat do té reality. Zatímco u toho ketaminu může člověk pokračovat strašně dlouho a ten člověk je už jenom chodící loutka. Určitě to může způsobit nějaké poškození... záleží na tom jak je to čisté a tak dál.“

**R11:** „Vím že v Anglii je teďka droga č. 1 ketamin pro takové ty exht punkery a mám kamaradku, která žila s takovým echt starým opičákem, který pocházel z Italie, žil v Berlíně a ten mi říkal, že když dojede na párty do Itálie, tak jsou tam všichni na heroinu nebo

*ketaminu a je to tam už hodně o tom, že v podstatě už všichni umírají...to byl třeba 40cátník a tam mi říkal, že se už necítí moc dobře. Že polovina sedí ve vězení nebo jsou mrtví...a polovina si v tom jede, ale opravdu už na drsno. Nechci říkat, že všichni, ale opravdu hodně lidí díky té svobodě v těch drogách na to dojeli, že se třeba ufetovali. Myslím si, že určitě...a mám i spustu zkušeností že lidi i díky tomu, že začli chodit na párty, začli fetovat i ve všedním životě.“*

**Pokud se rozhodovali účastníci na základě vlastního psychického rozpořezení (set), kterou drogu uřijí, shodovali se někteří v tom, že pokud se necítí zrovna nejlíp po fyzické či psychické stránce, raději drogu neuřijí řádnou, než aby se pokouřeli tento stav pozměnit, protože si uvědomují s tím spojená možná rizika. Zůstanou u popijení alkoholu a/nebo kouřeni marihuany. Roli ve výběru drog hrál i setting - pokud je party v klubu, preferují spíš extázi nebo minimální množství halucinogenu, aby tam „vydrželi“. Na open-air party naopak volí halucinogeny, protože to místo je „pro to stvořené“.**

**R4:** *„Já když jsem si dal na Czechteku LSD, tak jsem to měl tak, že jsem postavil stan...dal jsem si toho tripa, ted' jsem se vydal jakoby na dobrodružství, jakože jdeme do pohádky...a ted' prostě si to obejdeš a ted' tam nějaký světýlka, to tě zajímá, ale pak začneš mít potřebu vrátit se do toho tvýho rodnýho zázemí, do toho stanu, jakkdyby nasosáš tu energii a pak zase stáhneš jakkdyby...a takhle sem to dělal já tam, že vyložene že bych někde hopsal před bednama do rána to ne. Vřdycky jsem měl dobrej pocit, že ta základna tam na mě čeká. Že tam bude voda kterou potřebuješ. Kdeřto u těch stimulantů je ti to jedno. Naopak, prostě když jsem si dal někde MDMA, tak pomalu u cizích lidí u cizího soundsystému jsem dokázal strávit sám třeba pět hodin, stylem že jsem se s nima seznámil natolik, že mi tam postavili takový pódium z řebříků, na kterém jsem tam tančil a nosili mi tam piva zdrama...taková jako...cizí lidi, ale jako bych byl doma. Kdeřto na tom tripu bych nebyl tak odřazaný, že bych tam za nima dořel a takhle si zablbl.“*

**R4:** *„Stoprocentně hraje roli tvoje řipravenost, ale v momentě, kdy máš nějaký problém, dojdeš nasraný z domu, pohádáš se, tak není není nejlepší dojet na párty a hnedka lupnout papíra. A myslim si, že pokud to tak uděláš tak se to i odrazí na tom tvojem výletě, který se ti odehraje. Větřinou když jdu na akci, tak nad tím ani tak nepřemýřlím. Prostě si dám to nebo to...není to povinnost. Větřinou tam právě jsou lidi, kteří to až moc řeší, protože tam nastává ten základní problém, protože přemýřlí tím stylem, „hele jestli já nic mít nebudu,*

*tak já tam ani nepojedu. Jako já nebudu někde běhat a shánět něco“ a to se mi nelíbí. Protože v tomto momentě už to začíná být zábava pod záštitou té drogy. Párty je třeba výborná a on řekne, že ta párty stála za piču a proč?, protože nemaj třeba toho tripa nebo na co si udělali chuť. Takže todlencto jsem vypustil v duchu, ani jsem to tak nikdy neměl...není to pro mě prioritní. Pro mě je prioritní mít u sebe hulení, protože to je droga, která...to není droga, to je bylinka, která může být na každé párty u mě ty jo a vím, že bude dobrá. Udělám si svoji pohodičku, dám si slivovičku, zahulím...“*

**R3:** *„Já to nechám jak to přijde. Nemám kontakty na žádné dealery. Znáám lidi, kteří na ty párty něco vozí a záleží na tom, co na té párty je od důvěryhodných zdrojů k dispozici a nebo podle toho, jaké já mám vlastní naladění. Je to podle nálady. Ale já osobně mám období, kdy se teď zbavuju všech drog...i bylinka už je droga a já se zbavuju i cukru a alkoholu. Jako já su schopný jít na akci a nedat si tam nic a užiju si to stejně. Pro mě ty párty už teď ztratily to kouzlo. Já už tam nenacházím to co dřív. Je to věkem ale...Já jsem se tak možná taky choval, ale tak jak oni se chovají, tak už jsou někde jinde, já jsem někde jinde, už to pro mě nemá to kouzlo. Ale může být pár takových akcí, jako sem tam je, ale jsou to spíš takové ty domácí, kde je pár lidí třeba dvacet, třicet.“*

*„Tady to LSD ti dá vždycky tu perspektivu jiného pohledu a jako LSD ale můžeš dát na chatě sám a tady tu analýzu prožiješ taky...Ale tady to spojení s tím tekem je nejlepší spojení asi ta extáze...teďka poslední dobou mi přijde i jako nízká dávka, že to není tak silné...na to abys nebyl schopen pohybu a nějaké základní komunikace a zas je to tak dobré, že když je dobrá atmosféra mezi lidma tak je to v pohodě. Ale většinou to musí být venku...ty psychedelika musíš mít jako možnost uniknout. To je prostě v uzavřených prostorách..jako aj na LSD nejsou na tekno ty uzavřené prostory dobré...“*

*Já jsem říkal že extáze 10x a dost...*

*Extáze jsem přestal dávat protože mi to párkrát neudělalo dobře, protože fakt tam nemáš tu jistotu, co v tom je...Když jsem měl nějaký koláček z Amstru, tak jsem měl radost, ale ot je hodně hodně dávno...ale pak už jsem z toho neměl tu potřebu, nenaplňovalo mě to. Už to nebylo úplně ono. Ale klasické MDMA na mě funguje, třeba teď jak jsem to dal naposledy, tak to fungovalo, nicméně mě to nenaplňovalo, protože jsem byl v klubu a připadal jsem si tam jak v králikárně. Je to úplně něco jiného, než když si to dáš venku a úplně mi nesedla hudba, možná je to taky tím, že mám radši ten jamming. Nicméně přišlo mi to strašně pózerské ,jakkdyby že i ti lidi se nedokážou uvolnit, každej se kontroloval, aby něco*

*neposral a aby byl in...ale to bylo taky prostředím. Tam to byl samý nagelovaný blbec se zlatým řetězem a to nemá tady s tou free komunitou nic společného, tady ty kluby co jsem navštívil já. Takže ve finále jsem z toho neměl dobrý pocit. Nehledě okololí mě zklamalo jakkdyby svoji nenasytností, protože ta látka má poměrně krátký účinek a 4x za večer to aplikovat s tím, že jedeš za chvíli dom...a do trolejbusu...tak to mi přišlo jako mrhání...*

*To je neznalost..to nefunguje.“*

**R1:** *“Když mi třeba není nějak dobře tak si nedám vůbec nic...dám si radši pívko. V klubu si dám radši extázi...trípa ani ne...třeba půlku, to se dá vydržet. Ale jako celý to je jako...jako někdo zvádne celý, ale zbytečně se tam trápit.“ Ani špatný trip jsem nezažil. Já preferuju takový názor, že na trip musíš byt uvolněná, vyspaná připravená, uvolněná ne unavená, rozstřelená...a nakopnout se tripem...to ne.*

**R2:** *„Nerozhodoval jsem se...to, co bylo. Někdo třeba za mnou dosel „zajdi si tam a tam kup“ nebo „vemeš si ode mě?...mam něco“. Většinou jsem si dal toho trípa, hulil jsem zeli a pívka do toho. Když tam jedu, tak všechny problémy hodím za hlavu, už tím jak tam jedu, na nic nemyslím, nic neřeším. A v klubu normálně chlast...a zahulit si. Trípa ani moc ne, houby třeba jenom ze pět, abych tam vydržel. Zavřený v nějaké místnosti, to není moc na takové drogy. To je spíš na ty venky. Že ten Czechtek bývá v takové lokalitě, že tam jsi pro to stvořená...musí to být fakt nějaký šílený vojenský prostor, nějaké hangáry od ruské armády, zdevastovaná krajina.To je na trip ideální.“*

**R8:** *Né já si dám 4 pívka a su v pohodě.*

**R7:** *„Já jsem předtím měla jenom extázi a všechno ostatní jsem vyzkoušela jenom skrz tu párty...chtěla jsem to zkusit...je si z čeho vybírat...zeptáš se, co to dělá, ale stejně to musíš zkusit....Já k těm drogám přistupuju tak, že si o tom člověk nesmí vytvářet špatné věci, jít do toho s tím, že ti bude blbě...dávám to kvůli tomu, aby mi bylo dobře, tak si nechám na sebe působit pozitivní věci a ne ty negativní...Ale je pravda, že já jsem nad tím kolikrát uvažovala, že mám blbou náladu, trip by mi nemusel udělat dobře, tak šáhnu po něčem jiném...nebo po ničem ideálně.“*

Jedna účastnice popisuje své nepříjemné zážitky, které byly ovlivněné situací, kdy zůstala sama a získala z toho obavy a ještě navíc se jí v tom projevilo zranění ramene a u lysohlávek se projevilo její psychický stav i nevhodné okolní prostředí. **Tyto prožitky ji vedou k tomu, že preferuje spíše jiné látky než halucinogeny.**

**R8:** „Ale třeba u té želatiny (LSD) mi to nešlo...bylo to samozřejmě tím alkoholem...to je tím...že ten trip bude v pohodě, lidi si dají ještě něco jiného a ty tam zůstaneš sama. Cítla jsem se odstrčená a to mi udělalo mega halucinace...pak jsem měla mega haluz...měla jsem ortézu na rameni...dala jsem si jako málo, ale i tak to stačilo. Jako nepříjemný zážitek jenom tohle.

A ty houbičky pak...že mi to dvakrát nesesdlo, když jsme si jich dali víc...a to bylo tím, že jsem to dala ve vystresovaném stavu, druhý den do práce, šli jsme do jakéhosi industriálu, což na mě působilo dost negativně, potřebovala jsem si spíš vykládat někde chodit tak...To ovlivňuje i to, že si dám radši to MDMA...ale neměla jsem nikdy strach dat si trip...nikdy bych nedala celý, bojím se třeba dat si celý...“

(V: A vybereš si podle toho co si dáš? Jestli cítíš, jak se chceš třeba bavit?) **R10:** „Mě spíš vždycky bavilo to LSD a spíš ten zážitek a nepotřeboval jsem být na akci, abych s někým dovedl mluvit nebo abych si odboural nějaké zábrany v sobě. Ale určitě lidi to berou (extázi), pro mě se to třeba degraduje do nějaké vesnické zábavy, protože určitě jsou lidi, kteří vyhledávají nějaké vztahy, chtějí se seznámit s druhým pohlavím a určitě ta extáze odbourává nějaké zábrany a bloky které ti lidi mají.

Nikdy jsem to neměl podle toho, že potřebuju vydržet. Spíš podle nálady jestli ano nebo ne, ale asi to nikdy nebylo kvůli tomu, že bych potřeboval vydržet. Vždycky, když mi nebylo dobře, ať fyzicky tak psychicky, tak jsem to spíš pouštěl. Je to hlavně o tom co máš v hlavě. Ten stav se pak umocní, takže pokud není ta osobnost nějak vyrovnaná, tak bych se určitě bál nějakých stavů. Souvisí to s tím, že každý by si měl zhodnotit, jestli je to vhodné nebo ne.“

**V** popisu nejsilnějších nebo nejlepších zážitků se odráželo to, co vlastně účastníky láká na freeparty, k čemu se vlastně stále vrací a co chtějí opakovaně prožívat. Odráží se tam drogy ve spojení s hudbou, s prostředím, s lidmi a to vše dává dohromady nějaký celek smyslového i mimosmyslového vnímání, které je jiné, než v běžném životě. Pro někoho je to únik, pro někoho odreagování nebo objevování nových zážitků nebo experimentování s vlastním tělem a myslí. Jeden respondent nabídl mírně náboženské přirovnání, kdy člověk v jednu chvíli dospěje k takovému stavu, že se začne reálně zymýšlet nad sebou samým, nad svým životem a dojde mu jakéhosi „rozhrěšení“, zda dělá dobře a může být sám se sebou spokojený nebo se objeví varovný signál, který nasměruje život člověka jinou cestou.



**R1:** „Mě se vždycky líbilo na tom Czechteku. Tam ten rok zrovna byly ty želatinové tripy a to bylo boží. To byl velký zážitek, tos tam chodila úplně týdý světla....cirkus jak sviňa...jsem to celé neprolezl za ty tři dny, jak to bylo velké. Ses vždycky sekla někde, tam bylo to, tam bylo to. To se mi líbilo. V každém systému bylo něco jiného, všichni měli svoje vychytávky, světla. A u těch Zlínáků ti to měli úplně boží, padáky navěšené, podsvícené dobře, dým.

Tady ten zvuk právě..když je fakt dobrý, tak cítíš každý orgán v těle, jak ti tancuje, nechce tě to pustit a čekáš na další beat až tě to nakopne.“

**R2:** „Je to tak, že ti lidi se dojedou pobavit a chtěou z toho mít zážitek a tím je ten zážitek velká událost, pak je to velká show...velká světelná show, obrazce jejich, ty grafické bludy i s tím, co dokážou ti grafici vytvořit. Je to krásné. Nejlepší kombinace s tou drogou a hudbou. Ta hudba tě pohltí, tančíš, strašně dobře se bavíš. Jsi úplně jiný člověk, lepší člověk. Děláš věci, které si normálně nedovolíš. Odvážeš se, je to úlet. Je to zážitek.“

**R4:** „Já jsem byl třeba na Slovensku a třeba, co se týče tady těch největších vibrací, jsem se cítil ne tak u tekna jako u psychedelic trance nebo gotcha trance...tak tam jakkdyby mění různé frekvence zvuku, které dokáže mozek různě vnímat a pod vlivem, měl jsem LSD crystal a můžu říct, že na ty frekvence, které se měnily - tak neuvěřitelně příběhová záležitost...kdy vlastně oni využívají nejenom těch sluchových efektů ale i vizuálních hlavně....ty fosforové barvy a nasvícení různých psychedelických obrázků, které spojením s hudbou ti ještě víc otevírají...tu bránu...“ Konkrétně na psychedelikách jsem měl vždycky po tom zážitku ráno takovou jakoby rekapitulaci. Měl jsem pocit, jakkdyby mě něco chytlo za dread v průběhu toho a mohl se na to dívat z vrchu jakkdyby...jsem hodnotil svůj život...nebo aspoň ten den nebo pár minut zpátky a byl jsem vždycky strašně spokojený. Myslím si, že buď tě to vyliská a nebo ti to řekne: “Tak v pořádku, sice trošku růžky, ale nic špatného, můžeš to tak dělat dál...tím, že je to takové rozhršení...tak, jak když farář dává piškotek, tak tady ti dá piškotek, který ti otevře tvý ego...to je právě to kouzlo na těch drogách. Potom jsou vlastně ty případy lidí, kteří to nedají...Protože si myslím, že pod vlivem tady těch frekvencí hudby a tady toho se ti může stát, že když je hodně silná ta látka, tak se ti začnou promítat nějaké ty situace a rekapitulace z života...Stalo se mi někdy v roce 2000, když jsem byl úplně smrádek ještě na Hradhousu...byla před hradem nějaká projekce...Mutaphone nebo tak něco...nechtěli mě tam pustit, tak jsem začal vidět na plátně můj život, jenom úsekama, ale fakt výborná vizualizace...reálné halucinace. Musíš

*nad tím přemýšlet co to je...jakou to má podstatu, myšlenku. Neříkám, že vždycky na to přijdeš, ale když jo a nebo aspoň trošku a máš z toho dobrý pocit, tak to je moc dobrý...“*

**Následující zážitek jsem ponechala celý. I po velmi nepříjemném zážitku s otravou z muchomůrky červené, to účastníka neodradilo od experimentování s dalšími drogami. Respondent tvrdí, že po této zkušenosti je přecitlivělí na některé drogy, že mu stačí jen malé množství pro maximální účinek.** (Kromě nepříliš významného obsahu muskarinu obsahuje muscinol, který způsobuje poruchy vědomí a vyvolává halucinace. Muchomůrka červená byla v historii používána k navození stavů opojení nebo halucinací. Bylo však prokázáno, že užívání muchomůrky červené narušuje zdraví a ve vzácných případech vede i ke smrti a např. u sibiřských kmenů měla nejvyšší postavení při šamanských praktikách a někdy se označuje jako za jeden z jestarších halucinogenů, (Muchomůrka červená, 2010, Rostlinné drogy, 2005))

**R6:** *„Byl jsem třeba na párty v Londýně a tam byla klasická párty v klubu, ale byly to narozeniny nějakého psytrancového soundystému a já jsem byl nějaký nemocný. Teď jsme tam jeli, kluci vytáhli nějakou extázi, dal jsem si jenom trochu, nějaká whiskey kolovala...dojeli jsme tam, tam jsem si v nějakém stánku koupil hříby, to byl nějaký ten smartshop, to tam bylo takové pololegální. Jmenovalo se to „fly aganitra“. Ptám se jí „pro kolik je to lidí“ pro jednoho v pohodě, tak jsem to jedl, chutnalo to hrozně dobře, protože to bylo nasušené...to bylo jak sušené jabka. Ještě známým jsem to dával chutnat. No pak jsem si tam chvíli tančil a už jsem se cítil trochu přiotrávený, tak jsem si sedl ke stěně...a pak už jsem byl v takovém stavu ponořený do sebe...a zničeho nic se mnou třepe kámoš: „Jsi v pohodě? Pojd' radši ven...ty jsi úplně v ...“. Tak mě vytáhli ven a tam už jsem cítil, že nejsem schopný komunikovat nic, jsem padal na zem, v nějakém těžkém rauši. Dokonce aj pěna u huby a nějaké lehčí zástavy srdce, zavolali záchranku radši hned a od té doby už si nic nepamatuju a co mi pak říkali, že tam dávali masáž srdce a takové věci. Probudil jsem se druhý den v jedné z největších nemocnic v Londýně. Na oddělení pro předávkované, kde jsem ležel napojený na tisíc různých přístrojů, vedle mě týpek za záclonou, který byl asi na nějakém těžkém speedu, protože tam byl úplně připoutaný, furt tam sebou škubal, řval, rodiče tam seděli. No a já když jsem se probouzel, tak to bylo úplně zajímavé. Jsem se probouzel fakt z nějaké nicoty. To nejde ani popsat slovy. Já když jsem se probudil viděl jsem vedle sebe setřičku, doktora. A oni úplně: „Jé dívejte, on se probudil!“ A zase jsem si připadal jakdybych se topil. Jakkdybych se vynořil z vody utopený a úplně jsem natahovat ruce a: „chytněte mě a už mě nenechte potopit zase!“ ...a*

*přítom jsem se vůbec nehýbal. Já jsem ani nemohl říct žádné slova. Já jsem třeba neznal slova žádné. A pak jsem se zase potopil do nějakého spánku. Těžko říct, jestli mi dali něco na uklidněnou a jestli to nebylo, že jsem se probudil a zase usl. Každopádně za chvíli jsem se probudil zase a začali si se mnou povídat něco. Ted' já jsem nebyl schopný vůbec mluvit. Já jsem fakt neznal slova jakkdyby a ted' se mi začly vybavovat věci, jakože v Londýně dělám v pekárně, že se jmenuju ... tak jsem začal říkat úplně jak malé děcko které umí pár slov, tak jsem říkal ty slova na které jsem si vzpomněl...tak jsem jim tak začal vykládat úplně děkuju, že jste mě zachránili. Jako to bylo ráno. Ležel jsem tam třeba od 4 od večera do rána. Ráno jsem se probudil, jsem tam s nima zakomunikoval...a ptám se paní doktorky, jestli můžu jít na záchod a ona „jo šak běžte pohodě“. Ted' jsem se posadil a zjistil jsem, že mám na sobě milion přísavek, tak jsem to pozdělával všchno. Zjistil jsem, že nemůžu hýbat nohama ani pomalu. Tak sem si to zdělal, říkám ty vole takové finty tady na mě tady....a šel jsem přes půlku oddělení, já jsem ani nevěděl, kde je záchod, sem si říkal: „ted' vylezu někde na ulici, jsem nemohl chodit, jsem se tam potácel a šel jsem zpátky. Sedím na posteli a doktorka říká: „jestli chcete tak běžte domů“. Říkám: „jo, tak dobré tak, já jdu dom“, sem myslel, že tam zůstanu. Oblečení jsem tam měl, samozřejmě mi všechno prohledali. A věděli to, protože ti kámoši jim to řekli a věděli, že měli houby. Pak tam došla aj ta ženská, co to prodávala...ta z toho byla úplně v ...,protože si myslela, že mě zabila ...a tak dále. No pak sem šel dom...v kapsi gram skéra, co jsem nezahulil. To mi vůbec nezabavili nic, trávu mi nechali v kapse...tak jsem šel dom přes půlku Londýna pěšky. Byl jsem docela zhříbovaný, bylo mi úplně nádherně. Ted' dojdu dom, kámoši někteří to nevěděli tak úplně „Kdes byl vole celou dobu? My sme tam na tebe čekali celou dobu...ty si uplný idiot, jsme tam na tebe s bundou čekali.“ Říkám: „hej chlapi uklidnete se...nic jsem neřekl, jenom sem si vyhrnul tričko tam ty cucfleky od těch přísavek. Uplně, co to máš, kdes byl...vytáhni ten skunk, cosme kupovali... No a pak sem si zjišťoval, co to bylo za houby, protože to jsem neznal. No a pak jsem zjistil, že se to jmenuje amanita muscaria a to už na internetu šlo najít...a zjistil jsem, že je to muchomůrka červená. No a když jsem si četl různé účinky, tak svým způsobem jsem neprožil nic neobvyklého, protože účinek je takový, že upadáš třeba do několikahodinového komatu, kdy tep je skoro nehmatatelný a pak se zas probudíš z toho většinou. Takže já si myslím, že kdyby se mi to stalo někde v lese a nechali mě tam ležet, tak si myslím, že bych se z toho ráno probudil třeba. Jako všechny drogy jsou jedy. Vím, že mi tam dávali aj snad šoky. Dvanáct a půl gramů toho bylo...silná droga je od 5g nahoru...to byl úplný odstřel. Ono to bylo třeba aj spojené s tím, že jsem předtím měl nějakou horečku. Po tomto zážitku jsem přecitlivělý na drogy...stačí mi dát kousíček*

*něčeho. Třeba si dám 1 houbu a jsem úplně zhřibovaný a oni říkají, že jim to nic nedělá....jako zvládnou třeba aj těch 40...Ale ani se nebojím. Jako když jsem z tama odcházelm tak doktor mi říkal jako už žádné houby....Vtipkoval...Tak já jsem si vzpomněl, jak v Ostravě chodíme na houby skoro každý druhý den...říkám no jasně zdar...jako neměl sem pocit nějaký, že bych si už nikdy neměl něco dat. Jako měl jsem pocit... muchomůrku už bych prostě nedal. Možná nějaký vývar, ale to bych se musel vyloženě připravit na nějaký rituál.*

*....Dřív jsem vyhledával ty psychedelika. Protože když mi někdo tam něco nabízel...a oni ani moc nenabízeli třeba perník nebo tak, hledal jsem ty psychedelika, co mění stav vědomí, ne nějaké stimulanty.“*

**Dále jsem zjišťovala, jak účastníci vnímají propojení vlastního stavu podpořeného drogami s hudbou a tancem, jestli je tento prožitek výjmečný, zda to mohou nějak popsat, popř. jejich stav mysli, představy atd.**

**Někteří vnímali určitou podobnost s šamanskými rituály a dostávali se do stavu transu.** (V: Proč zrovna na tom technu si dáváš trip? Když si dáš toho tripa celého, tak máš halucinace...) **R6:** *Mě to přišlo, že je to podobné, jak když nějakí indiáni si dají sraz u ohně, tam popíjí nějaký čajíček, začnou bubnovat a v transu tam poskakují...do toho ta hudba...atmosféra těch lidí..Pokaždé to tak nevnímám, ale když jsem začínal, tak třeba přišlas na párty, kde bylo třeba stopadesát a tam na tom tripu byla většina, tam to nebylo tak, že někteří perník, někteří extáze. Tam to bylo tak, že přijeli lidi a věděli, že týpek doveze tripy, všeci pak šli za ním...většina lidí byla na stejné látce a připadal jsem si, tím jak nikdo nic neřešil, že jsem ztripovaný. Jako na jiných párty taky byli zdrogovaní lidi, ale říkali si třeba, dívej se tam ten je úplně vyjetý a tam ten to...tam to prostě nikdo neřešil a připadal jsem si, jak na nějakém šamanském rituálu. Do toho ta hudba. Někdo ti třeba řekne, že to je monotóní hudba, ale o tom to právě je, že ta monotóní hudba tě uvede do toho transu...*

**Stejný účastník popisoval stav, kdy stojí před soundsystémem a vnímá zcela hudbu, je jí pohlcem a tato hudba ho v myšlenkách někam posouvá, cestuje ve vědomí, pokud se to tak dá říct a když se octne mimo toto centrum dění, kde na něj už tak nepůsobí rytmus hudby, ponořuje se hlouběji do svých představ a více se zaměřuje na sebe samého. Mluví také o vnímání energii těla a mysli, na kterou podle něj působí právě hudební vibrace.**

**R6:** „*Ono je to tak nepopsatelné slovy, že jako těžko takto říkat, ale zažil jsem už nějaké průlety úplně, kdy jsem nevnímal nic kolem sebe a úplně nevím...nejde to popsat. Ale abych třeba vyloženě na té párty, abych to zažil jako v centru té párty...to se mi spíš stalo u těch beden, třeba když jsem tančil tak, že mě ten zvuk úplně pohltil a na té hudbě jsem odlítal úplně někam, nevím kam. Takže takový pocit, ale když jsem pak odešel někam dál, třeba si lehl do trávy, tak tam už pak jsem se napojoval pomalu na mimozemšťany nějaké...to už bylo šílené věci. To bylo spíš bokem, kde se člověk může hodit do klidu a ponořit se sám do sebe. Přímo v tom centru to bylo spíš o té hudbě...to propojení, že ta hudba tě pohltí, ten soundsystém jak je silný, tak to úplně cítíš. Já to vnímám hodně třeba i přes energii...všude kolem nás je třeba všechno tvořené jenom energií...když to vezmeš z pohledu fyzikálního, kdy jsou to protony, neutrony, elektrony nebo z pohledu nějakého jogína, který tady pozitivní energii vdechuje, jenom čakry se mu otáčejí, tak to je prostě jenom druhý pohled na tu samou věc...stejně tak jsem to vnímal já, že prostě ta hudba to je rozvibrovaná energie, kdy membrána rozvibruje jenom ty atomy...na tom tripu jsem to takto vnímal. Stejně tak když jsem seděl s lidma okolo ohně, tak jsem vnímal, jak ti lidi se tváří, co z nich vyzařuje, někdo že má nějaké problémy, je tam nasraný, někdo se usmívá jak měsíček na každého...toto se mi na tom fakt líbilo.*

**Dále popisuje, jaký na něho má účinek LSD ve srovnání s lysohlávkami. U LSD popisuje, že je schopný skrze energie vnímat pocity nebo problémy druhých - transcendentální prožitky. O téma psychedelických drog a jejich účinků se zajímá prostřednictvím četby literatury a má pocit, to co z teoretických informací načerpal, do sebe pak v praxi logicky zapadá a dává mu to smysl.**

**R6:** „*Spíš jsem o tom četl už předtím. Hlavně mi připadne...ne že bych si dal tu drogu a pak to všechno viděl. Spíš to, co jsem četl, tak mi to začne zapadat všechno do sebe a uvidím ty souvislosti v tom. Ono i záleží na tom, jaká je to droga. Třeba LSD nebo houby, se kterými mám největší zkušenosti. Tak LSD je takové krystalické, to je pro mě taková energie, že já to úplně cítím v sobě, ať mám jakýkoliv problém já to najednou cítím, že mě bolí tady třeba žaludek se poblíží prostě všechno cítím prostě. Ti lidi...kdybych tady seděl na tripu, tak se podívám na ty lidi a budu muset třeba odejít, ne kvůli tomu, že budu mít psycho z těch lidí, ale že třeba uvidím, jak se kdo cítí, ty jejich problémy...že třeba někdo je fakt úplně zničený, že má nějaké problémy..tak na mě to bude dopadat ten jeho..ta jeho aura...já to prostě cítím na lidech. Stejně tak, když si dám houby, tak to až tak necítím sice,*

*ale zase su schopný stát třeba hodinu v lese...takže ono každá ta droga má podle mě takový určitý náboj...*

*(Prožil jsi někdy ještě něco podobného?) „Tak jsem zkusil třeba šalvěj, to jsem koupil na czechteku shodou okolností, už předtím jsem o tom četl, že je to jedna z nejsilnějších magických rostlin a tak dále...ono to netrvá dlouho, to je krátký stav. Na Czechteku to borci donesli, říkám :„ty vole šalvěj to jsem chtěl vždycky zkusit“. Měl jsem z toho respekt, protože borci říkali, že byly silné zážitky. Oni mi to hned strčili do pusy před stanem, když jsem ráno vstal, tak jsem si dal šluka jednoho a připadalo mi to, jak kdybych byl trochu zhulený a někdo mě držel tady zezadu za krk a táhnul mě furt dozadu. Tak jsem si říkal, že to bylo divné a že už to nechcu ted'ka...ale vzal jsem si od borců dom, protože jsem jim na to aj přispěl potom no a o týden pozdějc jsem seděl doma na balkóně, vytáhl jsem si železnou fajku, nabuřil jsem si to a věděl jsem, že máš dat co největšího prda jednoho - co největšího, co nejsilnějšího a co nejvíc to držet...Držím to pět sekund říkám budu držet ještě a položím tu fajku tady a už když jsem tu fajku pokládal, tak jsem se začal ztrácet, fajka už mi vypadla z ruky, ani jsem ju nestačil položit. A zničeho nic prostě se celý balkón cihlu po cihle se začal odpojovat, jak nějaká skládačka a začal odlétat pryč jak nějaká vesmírná loď...a to trvalo strašně dlouho...cihla po cihle. A ted' zpoza balkónu, jak máš tu hranu, tak tam byly nějaké opeřené entity. Byla tam nějaká taková starší žena, jak se popisuje, že šalvěj to je žena...taková mocná čarodějka nějaká, tak tam byla opeřená žena, něco jak pták indián. Byl to člověk, ale z peří indiánských a s ňou tam bylo tak pět takových malých entit, prostě menší děcka a ty na mě furt řvaly „Poojd', rychle pojd' s náma..honem..nebraň se tomu..!“ Ted' já jsem se tam začal plazit po té zemi. Já jsem tam chtěl ty cihly skládat zpátky rychle, ať se to neodpojí a ať to neodpuje...a ta ženská ta byla jenom tak na pozadí furt, tak stála a ty děcka na mě „Rychle rychle honem pojd', pojd', to už nestihneš!!“ Ted' já úplně jsem byl na rozpolcení, jestli mám jít s něma, protože jsem věděl, že ten balkón se utrhne, že spadnu nebo já nevím...to právě byl souboj toho lega které se bránilo a nechtělo ztratit samu sebe, o nic jiného tam nešlo. No a ted'ka se to začalo odpojovat a už to odplouvalo a já jsem byl rozhodlý, že zůstanu na tom balkóně a doma, takže ten stav v tu chvíli přešel a oni zmizeli a zničeho nic jsem byl zase na balkóně, fajka se ještě kutálela po zemi, jak spadla takže to fakt byly vteřiny, ale to trvalo. Okamžitě jsem byl normální. A říkal jsem si v duchu „Ty vole...Tak toto si ted'ka, bud' si ze mě někdo dělá prdel nebo ted'ka musí někdo přijít a normálně mě zabit, protože to, co jsem ted' viděl, tak já ted'ka půjdu a všude to každému řeknu, že jsou kolem nás. Já to prostě řeknu, že jsou*

*tady. To přece nemůžou lidi tady normálně žít, když kolem nás žijou tady zrůdy.“ Jako to bylo úplně reálné. Tak jak se ty na mě díváš, tak tak oni tam byli. Tak sem si říkal ,ty vole tak to co sem teď viděl, tak teď nemožu žít, jak normální člověk. Protože to je jak kdyby tě teďka vzal někdo pryč z Matrixu a ukázal ti, že nás tady vysávají. A teď ses vrátila zpátky. Říkám já tady teď jako normálně budu žít a chodit do práce? tak přesně takový jsem měl pocit. Tak jsem se vrátil zpátky do bytu hned, kdyby chtěl zas balkón upadnout...a říkám ty vole...to není fakt normální...já jsem byl úplně strážlivý a říkám „kdo ví co všechno kolem nás je...co mam teď dělat?“ No tak nějak to přešlo a od té doby jsem to nehulil moc. Jednou kdysi trošku, ale mám z toho respekt, protože vím, že je to jedna z nejmagičtějších bylin...že tě to protahuje úplně nějakým sítím...Lidi co se dostali za to, tak říkali, že byli úplně třeba v paláci té šalvěje, ona tam seděla na trůně, a ptala se ho proč za mnou přišel, co tady děláš, co ode mě chceš...proč mě voláš?. Jako ti šamani dřív zachraňovali celé vesnice když za ňou šli. A teďka si to tady nějaký debil zahulil...proto třeba vůbec nemám žádnou potřebu to hulit. Je to bylina...ale něco na tom asi bude.*

**Někteří neprožívali vyloženě duchovní zážitky, ale mluvili o propojení s lidma, bytí „na jedné vlně“, které lidi více sblíží a zvyšuje sebehodnocení, pocit sounáležitosti - „je mi dobře s vámi, jsem jako vy a vy jste jako já, jenám dobře společně“. Prožívají propojení nebo prostoupení hudby tělem, rytmus hudby, řídí pohyby těla, je to pro ně uvolňující a přináší to pocit potěšení.**

**R8:** *„Já jsem zažila akorát na tripu, co jsem byla s kámošem taky na nějakém venku...moc jsme se neznali, dali jsme si spolu tripa, byla strašná prdel, byli jsme ale na stejné vlně, užili jsme si to, že na tom tripu je to takové, že to ty lidi to víc sblíží, když jsou na stejné vlně, kdežto na éčku miluješ všechny, na tom tripu ti fakt musí někdo sednout...ale nějaké spirituální nebo osvícení něco takového, tak to vůbec ne...“*

**R7:** *„Spojení s hudbou je pokaždé...to je repetitivní...to je tlukot srdce. To valíš v tom rytmu...hudbu si můžeš pustit doma, ale ty zážitky...fakt to porozumění mezi lidma...to zažiješ jenom na těch akcích.“*

**R4:** *„Hlavně tady ta síla ve spojení s těma decibelama s tím se neseťkáš na žádné klasické diskotéce, tady na těch freepárty kde mají ty soundsystémy třeba 10 15 20 kw a seš před těma bednama tak to i bez jakékoliv drogy tě nenechá chladným...to ti prochází tělem a ty třeba ať seš absolutní taneční antipoleno tak ti začne podupávat noha, ale úplně sama, protože ten zvuk tebou prochází a je to úplně snažší...A tady todlencto spojené s tou*

*hudbou..hodí tě to do jiné reality...nikde se s tím nesetkáš..spojené plus s vizuálními efekty...“*

**R8:** *„Co nejvíc se sžiju s tou hudbou a pak vnímám každý ten pohyb, každý ten pohyb spojený s tou hudbou...na to se zaměřím a pak na ty lidi. Je to součást těch akcí ty drogy, už to tak je, to už asi nikdo nezmění...aj kdyby chtěl. Jsou lidi, kteří jezdí vyloženě jenom kvůli hudbě, že si to užiješ jenom takhle. Já si to užiju taky i takhle, ale občas si to chci užít víc.“*

(V: Stalo se ti někdy že by ses dostala do spojení s tou hudbou?) **R11:** *„V tu chvíliku myslím, jak je to dobré, jak je to hrozně fajn. Směju se...a je to hrozně fajn. Já to fakt zažívám. Nejradši ze všeho mám festival, který se jmenuje BreakFest a tam to je přesně o tom. Tak jak moc nejsem tancovací, tak tam jsem schopná protancovat celou noc. Tam jsou lidi, kteří jsou hodně cizinci o hodně starší, paří a smějou se. Není to jak na těch halamrdech, kde ti lidi se válejí v hovnech a jsou jako moc..“*

**R11:** *„Jako spirituální zážitky nemám ale je to celé o takové té jedinečnosti okamžiku..to opravdu tam cítím..oni tomu říkají „spirit“. To je hodně takové slovo, které taková ti staří technaři...na internetu se rozebírá, že ty akce už nemají spirit a tady ti ex, co to zažívali dřív jsou na to nasraní: „jaký spirit??.viš, co to vlastně je?“ Můžu ale říct, že opravdu speciálně ty staré Czechteky, kdy vyrostlo město z těch soundsystémů, tak tam jsem chodila a připadala jsem si, jak na jiné planetě...to bylo neskutečného něco. Jak teď dělají ty nové Czechteky, tak to už není ono. Ale dřív tam najelo lidí z celého světa...všichni tam měli to své a já jsem tam chodila dejme tomu i na těch drogách...právě tím to bylo umocněné a přišla jsem si, jak kdyby nás opravdu odřízli ten kousek toho světa a byli by jsme úplně někde jinde. Ale je to hodně o tom, jak to udělají ti lidi...Loni jsem byla na párty v Klokočově, což je sever Moravy..tam se hrálo tvrdé tekno, což teď já už teďka moc nemusím, jako když je dobré, tak proč ne..ale tam se to hrálo neustále a bylo to už hodně o takových přesmažených lidech a nebylo mi tam dobře. Jako můžu říct že na tohle už moc nejsem. V současné době jezdím spíš na menší akce, kde se třeba i platí za vstup, ale vím že mě tam bude zajímat hudba, vím že tam budou lidi kolem 30 a budou se chovat normálně..a to mě baví v současnosti mnohem víc...a taky je tam hodně dávají si důraz na tu vizuálnost, mají tam různé dekorace a to mě baví.*



**Dále respondenti přímo odpovídali na otázku: „Co ti účast na freeparty přináší?“ Shodovali se, že je to pro ně forma odpočinku, relax, únik před realitou všedního dne nebo očista, katarze mysli, obohacení o jiné nové nevšední zážitky.**

**R1:** „*No pracuju. Je víkend a pustím tam všechno z hlavy..zakalím tam, povykládáš s lidma, které dlouho nevidíš. Jezdím tam hlavně se odreagovat. Nemusíš být jako u systému, můžeš být třeba 500m vedle u táboráku. Odreagovat se.*“

**Jelikož člověk na freeparty prožívá i extrémní zážitky a může se ocitnout i ve stavu nouze a může si tak ověřit kvalitu přátelských vztahů.**

**R8:** „*Nové zážitky, seznámení s novými lidma...prožitý víkend naplno....a ten relax...na chvíli vypneš úplně...ten stereotyp, co máš v práci a přes týden...a poznáš aj spoustu lidí, jako jaké mají vlastnosti tady na těch akcích, jak se chovají, jací jsou ti praví kámoši kteří, tě nenechají ve štychu, víš, na koho se můžeš spolehnout, to v těch některých situacích poznáš, kdežto když tě tam někdo nechá ležet...““*

**Jeden účastník vnímal freeparty jako šamanský rituál, který mu přináší duchovní zážitky a inspirovalo ho to k tomu, že se jednou vydal no Jižní Ameriky, kde v pralese prožil pravý rituál pod vedením šamana určitého kmene a pod vlivem ayahuascy.**

**R3:** „*No ze začátku to byl určitě únik z reality i s tím relaxem, že tam zažiješ jiné reality, buď téma drogama nebo tím prostředím. Jako s tím tancem a tou hudbou se dostaneš do takových stavů, že tam tančíš pět minut a připadá ti to jak hodinu. Nebo tančíš dvě hodiny a připadá ti to jak týden...máš tam deformovaný čas...a že ten mozek tak formátuješ a prožíváš alternativní stav mysli...že se to dá přirovnat k nějakým euforickým stavům, určitě ne jako meditace...ale určitě to na ten mozek má vliv. Mě právě...vyloženě..tady toto byla část z toho, ale mě to od začátku tady to techno ta elektronická hudba pro mě znamenala novodobý šamanismus, nic jiného. To je to, co těm lidem současné kultuře chybí. Jim chybí nějaký duchovní zážitek...duchovno..si můžu zajít do kostela a tam mě prostě bude dochovní něco duchovníhoříkat, ale oni nebudou mít nějaký duchovní zážitek, pokud na sobě nebudou nějak extra pracovat, ale 99% tady západní kultuře chybí ty duchovní zážitky...i s téma drogama i s tou hudbou. Ta hudba prostě pro ty šamany...je to prostředníkem k tomu, aby se dostali do tady těch hlubokých stavů. To byl jakkdyby přirozený vývoj a jak už jsem se začínal zajímat o to techno, tak už mě zajímal šamanismus a to už byl jenom vývo,j že jsem to chtěl vidět, jak to tam funguje...Taky s tím*

*pracuju...Tam jde fakt nejvíc o to, aby to byla jedna skupina lidí, kteří dají tu drogu v určitý moment a prostě jsou tím Djem nebo šamanem provádění tím příběhem, že on jim udělá ten příběh, to je jakoby nejzávažnější duchovní zkušenost. Je to takový rituál...toto si myslím, že je budoucnost freeteku, že se to dostane do takových komunit, kteří si dají vědět a bude to víc jako organizované a víc nepřístupné tady té veřejnosti, která jako tu ideu...čím víc lidí na tom je, tím víc to je bez té myšlenky...Nemůžu říct třeba ‚ten člověk mi vadí‘, každý má svoji cestu, ty lidi to taky láká, ale možná je to udělané tím mediálním zpopularizováním. Ale ten rok 2005 to byla taková absolutní tečka, ale mám z toho jako úplně perfektní zážitky. Když je dobrá párty tak je to takové resetování.Ale já už jsem teďka dospěl....to je tím stářím...dospěl, to je všechno vyrovnané, že ta extrémní euforie potom přejde do takové né extrémní deprese, ale že to je všechno tak vyrovnané...nějak to jako honit nemá smysl..ted'ka su třeba fakt schopný jet na párty a dat si tam tři piva a jointa a jet dom nebo tam zůstat. Ale ty drogy už nejsou pro mě tou podmínkou abych na tu párty jel.“*

**R7:** *„Žiješ fakt tady a ted' na těch akcích a podnikají se různé věci...“*

**R11:** *„Vidim tam staré známe...a vyhledávám si i vyloženě akce, kde mě zajímá i hudba, tančím, kecám se známýma, je to taková pohoda. Jako vymyju si mozek...jednou za čas.“*

### **Nové drogy**

**R1:** *„Ale ted'ka jsme zkoušeli třeba to 2CB, je to myslím z Holandska (pozn.: Účinky 2C-B mimořádně silně závisejí na užití dávce. V nízkých dávkách tato látka působí zejména jako stimulant, případně vyvolává pocity sounáležitosti s ostatními a potřebu se jich dotýkat (působí tedy podobně jako MDMA (extáze) jako empatogen a entaktogen). S tím patrně souvisejí i její někdy uváděné afrodisiakální účinky. Ve vyšších a vysokých dávkách ovšem 2C-B působí jako typický halucinogen a entheogen. Velmi výrazná přitom bývá smyslová složka zážitku (zvýraznění barev, zvuků, pseudohalucinace), zatímco vrcholné psychické prožitky (např. mystické pocity) nejsou patrně tak časté jako např. u LSD. Akutní intoxikace trvá 3 až 6 hodin a někdy ji doprovázejí nepříjemné tělesné účinky jako třes, nevolnost nebo pocit chladu) A říkají že je to něco mezi extází a tripem. Je to takový lehký stávek...jak když na tripu. Taková pohoda a jsi taková nakoplá. Taková malá tabletky zelená. A Booster...přírodní extáze. To je taková kapsle, v tom je nějaký kajenský pepř, přírodní povzbuzovadlo. A my jsme to dávali v hospodě a nic velice mi to neudělalo.“*

## 9.9 Souhrn výsledků

### I. Identifikace se subkulturou, názor na vývoj freetekna, srovnání s komerční scénou a typologie lidí

Účastníci výzkumu se své první freeparty zúčastnili průměrně ve věku 18 let. Jejich cesta vedla skrze přátele, kteří už měli zkušenosti s pořádáním nebo návštěvou tohoto typu akcí a společným důvodem bylo vyhledávání zábavy, která byla alternativní a z hlediska teorie subkultury by se dalo vyvodit, že je k tomu vedla potřeba se odlišovat od většiny a potvrdit si tak sounáležitost ke skupině sdílející stejné názory a přesvědčení. Formou odlišení se od většiny bylo také vyznávání v té době nových revolučních stylů elektornické hudby, která ve srovnání s předchozími generacemi subkultur byla provázena odporem a protestem ze strany rodičů a starších generací (bez ohledu na to, že se postupem času stal tento styl mainstreamem). I když se účastníci nehlásili k žádnému konkrétnímu soundsystemu, někteří se částečně podíleli na konání freeparty občasnou výpomocí a přinášelo jim to uspokojení. Jeden z účastníků se dokonce sám rozhodl organizovat nelegální party malého rozsahu z důvodu nespokojenosti a nedostatku možností kulturního vyžití ve svém okolí a skupinová koheze se projevila tím, že jeho přátelé mu v realizaci dosud pomáhají a podporují ho. Ti, kteří zpočátku vyhledávali zábavu a elektornickou hudbu na komerčních party v halách, později začali preferovat freeparty, kde pro ně prioritou byla větší svoboda a uvolněná atmosféra, neomezenost v chování a pohybu a možnost setkávání s přáteli, ale také nulové vstupné.

Za negativní rys současné situace subkultury považují účastníci přemrštěnou návštěvnost technivalů, která vznikla popularizací (negativní i pozitivní) v médiích. Následkem toho je i přítomnost lidí, kteří nechápu celkový kontext subkultury a jejich účast je „konzumní“ – přijedou, zkonsumují, vyhodí, odjedou a dál se nad tím nezamýšlí. Dříve bylo cílem party udržet v jakémsi undergroundu, dnes se to i díky internetu přestává dařit. Všechny tyto vlivy podle respondentů nabourávají původní myšlenky freetekna a některé to vede k tomu, že si vytvořili určitou selekci osvědčených party nebo soundsystemů a nebo vyhledávají party menší, kde je prvořadá blízká komunita lidí. Pozitivní aspekt velkých technivalů pak někteří shledávali v seznamování se snovými lidmi, poznávání nových míst, kultur a větší hudební rozmanitosti. Lze vysledovat určitý odstup od nově nastupující generace freeteknařů (soundsystemů), jejichž účast bývá spojována hlavně s konzumací drog.

Hlavními důvody, proč respondenti party vyhledávají a navštěvují je uvolněná atmosféra, komunita lidí, ve které se cítí dobře, svoboda, dobrá hudba a nadšení všech zúčastněných, kteří pořádají party. Svým způsobem obdivují styl života travellerů, jejich svobodomyšlenost, baví je pozorovat kontrasty a zvláštnosti jedinců i celých soundsystémů.

Freeparty může navštívit kdokoli, proto je náročné hledat nějakou striktní typologii lidí. Můžeme nalézt odlišnosti podle vnějších charakteristik, tzn. oblékání, doplňky, celkově vizáž, kde lze podle některých rozpoznat, zda jde spíše o typického návštěvníka komerčních technoparty, vyznavače punku nebo klasického teknaře. Někdo rozlišoval podle věku a smýšlení – ti, co jsou starší a rozumější a ti mladí, nevybouření. Ale zásadní rozdělení bylo na ty, co ctí a respektují pravidla a ideu freeparty a na ty, co mohou svým chováním narušovat atmosféru party. Z hlediska konzumace drog jsou respondenti tolerantní k ostatním, pokud není překročena hranice osobní svobody, kdy jeden druhého obtěžuje.

## **II. Výskyt drog na freeparty a jeho vývoj**

Z výpovědí lze konstatovat, že nejběžnějšími drogami jsou alkohol, marihuana v kombinaci LSD, extáze, MDMA, amfetaminy a pervitin. V posledních letech byl zaznamenán vyšší výskyt ketaminu a kokainu. LSD a extáze jsou nejtypičtější tvrdší drogy spojované s freeparty. Podle respondentů na komerčních party převažují spíše stimulatory jako extáze, speedy a pervitin. Respondenti měli negativní postoj k pervitinu, vnímali ji jako drogu spojovanou s problémovými uživateli, kriminálním chováním. Vyšší výskyt někteří zaznamenali na freeparty konané v sevreních regionech ČR, což spojovali s nízkou sociální úrovní.

## **III. Osobní vzorce užívání drog na freeparty a jejich vývoj, zážitky a zkušenosti**

Začátek party je nejčastěji zahájen konzumací alkoholu a kouřením marihuany, tyto jsou konzumovány často v průběhu celého večera. Většina účastníků měla zkušenosti s drogou před svou první freeparty a drogy příležitostně užijí i jindy, jde o rekreační uživatele. Drogou první volby bylo nejčastěji LSD a extáze nebo MDMA, popř. speed, jež kombinovali s alkoholem a marihuanou. Čas na freeparty trávili povídáním s lidmi a tancem v pozdějších hodinách. Někteří věkem nebo zjištěním, že už jim drogy nedávají, to co dřív, dospěli do stádia, kdy freeparty prožijou i bez drog. Minimálně byly kombinovány

zároveň dvě nebo více drog (mimo marihuanu a alkohol) z obav zráty kontroly. Hlavním důvodem k užití drogy bylo zesílení prožitků, souznění s lidma, získávání nových zkušeností s drogou nebo experimentování s vlastním vědomím. Dostupnost drog na freeparty je snadná, většinou ji účastníkům někdo nabídne a nemusí ji shánět. Nejčastěji odmítanými drogami byl pervitin, heroin a ketamin. Pokud se rozhodovali účastníci na základě vlastního psychického rozpoložení (set), kterou drogu uijí, shodovali se někteří v tom, že pokud se necítí zrovna nejlíp po fyzické či psychické stránce, raději drogu neužijí žádnou, než aby se pokoušeli tento stav pozměnit, protože si uvědomují s tím spojená možná rizika (např. bad trip). Zůstanou u popíjení alkoholu a/nebo kouření marihuany. Roli ve výběru drog hrál i setting - pokud je party v klubu, preferují spíš extázi nebo minimální množství halucinogenu, aby tam „vydrželi“. Na open-air party naopak volí halucinogeny, protože to místo je „pro to stvořené“.

Z popisu vlastních prožitků vyplývá, že užití drogy na freeparty přináší účastníkům únik od reality, odreagování, nevšední zážitky nebo experimentování s vlastním stavem mysli a těla. Někteří vidí spojení freeparty a užití drog jako prožitek „šamanského“ rituálu, který je „posouvá dál“, umožňuje hlubší sebepoznání a následné zhodnocení svého života.

Jiní mluvili o propojení s lidma, bytí „na jedné vlně“, které lidi více sblíží a zvyšuje sebehodnocení, pocit sounáležitosti. Prožívají propojení nebo prostoupení hudby tělem, rytmus hudby řídí pohyby těla, je to pro ně uvolňující a přináší to pocit potěšení.

## **10. Diskuze**

### **10.1 Diskuze nad výsledky**

Dosažené výsledky byly do jisté míry ovlivněny výběrem vzorku a jejich dlouhodobou návštěvností freeparty. Nelze tedy uvažovat o výsledcích jako o typických vzorcích užívání drog na freeparty, ale to si ani tento výzkum za cíl nekladl. Skupina respondentů by se dala zařadit do kategorie „old schoolers“, kteří ovšem nejsou členy soundsystému, ale mají široký okruh známostí z této subkultury. Já osobně bych je označila jako „starší a umírněné“. Tato umírněnost se u některých projevuje jak ve výběru „pomalejších“ stylů hudby, tak v užívání drog, na druhou stranu mají zkušenosti s širokou škálou drog. Výhodou však bylo, že mi tento výběr poskytl možnost srovnání situace na freeparty téměř od počátku až po současnost. Svými dotazy jsem mohla účastníky do jisté míry ovlivnit, na

druhou stranu semistrukturované interview umožnilo mě i probandům věnovat se tématu, která byla pro obě strany důležitá.

Co se týče výběru vzorku původně jsem uvažovala o 15 respondentech, někteří však rozhovor odmítli a v průběhu výzkumu jsem dospěla k názoru, že mi postačí 11 probandů. Při zpracovávání a analýze dat jsem dospěla k přesvědčení, že další data by nepřinesla zřejmě do výzkumu zásadně nové informace a saturace tudíž bylo dosaženo.

## 10.2 Srovnání výsledků s dřívějšími výzkumy

Někteří z mých respondentů explicitně hovořili o tom, že tekno party je pro ně jako šamanský rituál, který jim pomáhá pozvnést se nad svými problémy a chtějí zažívat stavy změněného vědomí. V souvislosti s Hutsonovou teorií o ravech jako duševní léčbě, lze nalézt shodu v tom, že někteří respondenti opravdu popisovali, že jim spojení repetitivního rytmu, tance a drog přináší uvolnění, relaxaci a spokojenost. Umožňuje jim to nahlížet na sebe sama, otevírá se jejich ego a zpětně jsou schopni hodnotit svůj život. Drogy jim umožňují otevřít bránu do nevědomí. Řekla bych, že i když někteří nepopisovali spirituální zážitky, přece jenom zažívali stavy euforie, štěstí a dokázali snít v bdělém stavu, cestovat ve své mysli. Někteří se také shodovali, že drogy nejsou nutnou podmínkou k tomu, aby toto všechno prožili. Někteří v souvislosti s tancem a hudbou hovoří o pohlcení, splynutí (flow) a hudba samotná je pro ně zdrojem zážitku.

V návaznosti na typologii raverů McCaughana (2005) lze konstatovat, že respondenti shodně rozlišovali podskupiny, které se odlišovali a) časem, po který byli jejich členové zapojeni do subkultury, b) stylem oblečení a výběrem doplňků, c) filosofií, d) typickými vorci užívání drog. Stejně tak bychom mohli definovat skupinu „chemi-kids“, o které se respondenti vyjadřovali jako o těch, co se přijeli jen „*zřetovat a vymít si mozek*“ a nebo se to týkalo i názoru na novější soundsystémy, což by také mohlo symbolizovat úpadek subkultury. Skupinu respondentů bych podle této typologie mohla zařadit do skupiny „old schoolers“, vzhledem k tomu jak, dlouho se na scéně pohybují, jsou schopni porovnat vývoj scény téměř od jejich počátků u nás a zároveň u nich převládá názor, že na scéně je stále více nováčků, kteří nejsou schopni přijmout od starších původní ideály a myšlenky a to je taky jeden z důvodů vedoucí ke krizi subkultury. Dále je zde skupina „Junglists“ a i zde nacházím podobnost skrze podobné vzorce užívání metamfetaminu čili u nás pervitinu. Stejně jako v McCaughanově výzkumu, byli uživatelé těchto látek spojováni např. s krádežemi, lhaním, byla k nim projevoována spíše antipatie.

Anderson a Kavanaugh (2008) ve svém výzkumu identifikovali 2 dimenze solidarity na scéně. Sociálně-emoční solidarita ve vztahu k drogám se u mého vzorku projevovala tak, že drogy přímo nevymezovaly případné hluboké a spirituální zážitky a pocity sounáležitosti se skupinou, ale tyto pocity drogy podporovaly a umocňovaly. Stejně tak pro ně byla důležitější samotná účast na party s komunitou lidí sdílející podobné normy než užívání drog. Sociálně emoční-solidaritu dále umocňovaly společné sdílené zážitky pod vlivem drog. Někteří respondenti uváděli, že drogu dávají zásadně v kolektivu, ne sami a nebo se vždy o drogu podělí.

Behaviorálně-emoční solidarita byla popisována výroky typu „bytí na stejné vlně spolu s ostatními“ při tanci nebo pouhým zjištěním (pohledem) a vědomím, že jsme společně pod vlivem drogy vytváří pocit jednoty a souznění.

U některých respondentů bylo také výrazné odloučení se od scény. Dlouhodobými zkušenostmi s drogami a jakémsi „prohlédnutím“ respondenti zjistili, že k tomu, aby si party užili už drogy nepotřebují a dokážou se bavit i bez toho. Někteří se pak uchýlovali ke konzumaci pouze jedné oblíbené drogy. S odloučením se od scény souvisí i její postupná komercializace. Respondenti vyjadřovali nespokojenost se současným vývojem scény a proto raději vyhledávali menší freeparty.

Shodně s Weberovým (1999) výzkumem si respondenti mého výzkumu pochvalovali uvolněnější a příjemnější atmosféru než na komerčních klubových party, byli přitahováni hudbou, která byla alternativní k mainstreamu. Pro rave party ve Weberově výzkumu byla charakteristická nízká konzumace alkoholu, což bylo velmi pozitivně přijímáno. V mém výzkumu se ukázalo, že alkohol je konzumován běžně a to v kombinaci s jinými drogami, i když dva z respondentů projevili na toto téma negativní názor, uznali, že naše kultura je na alkohol „zvyklá“ a patří ke každé zábavě.

Souhlasně s toronským (1999) výzkumem respondenti popisovali, že freeparty je pro ně malou dovolenou, výletem, únikem od všedního života. Hlavním lákadlem byla atmosféra, přátelé, hudba, zážitky i drogy. I v mém vzorku všichni působily, že mají svůj vztah k drogám pod kontrolou. U Webera jsou „kids“ označováni jako ti, co užívají drogy extenzivněji a nezodpovědně, já bych našla přirovnání s tzv. ještěry, jejichž charakteristika je výše popsána.

Naprosto identický je pak náhled na změny jak na torontské scéně, tak u nás. Snižování věku návštěvníků, větší, zaplněnější, komerčnější party, atd. Popularita v médiích přitáhla lidi, kteří chtěli pouze využít snadnou dostupnost drog nebo snadný odbyt a prodej. Jedna

účastnice viděla pozitivum v částečné komercializaci z toho důvodu, že se vytvoří jakési síto, kterým neproستoupí právě ti, kterým nezáleží ani na hudbě ani na atmosféře, má tím pádem také větší pocit bezpečí a party probíhá bez problémů.

Pro většinu mých respondentů znamenal rave dle Wilsona (2002) formu uvědomování si sebe sama tzn., že jej chápali jako příjemnou možnost setkání s přáteli, užívání drog, užívání si hudby apod., ale zároveň formu triviálního odporu jako dočasného útěku před problémy civilizace, jako tichou a depolitizovanou formu odporu schopnou nahrazovat každodenní stereotyp. Wilson však varuje před přeceňováním resistantního potenciálu rave. Ten byl podle něj oslaben inkorporací původního undergroundu do populární kultury skrze kluby (policie rozháněla ilegální akce, organizátoři začli vyhledávat legální prostory, aby přežili), trivializací komunity v médiích (nálepkováním ji jako neo-hippie a zábavu milující skupinu), a morální panikou šířenou médii (masmedializací obav ze zneužívání drog a smrtí spojených s drogami na ravech). Tento popisovaný vývoj kanadské scény před 8 lety je vlastně předpovědí osudu české freetekno subkultury.

Pokud se se vrátíme ke studii „Techno Study“ byly definovány tři metakategorie motivace užití drogy na techno party a to afiliace, stimulace, relaxace. Dle mých respondentů je kromě těchto ještě další motivací experimentování s vědomím a objevování nových smyslových a tělesných prožitků.

Felixův (2004) výzkum byl bezpochyby také zajímavý. V otázce vnímání atmosféry na party i mí respondenti o ní hovořili jako o přátelské a neagresivní. Ve srovnání s Felixovým výzkumem si však všichni účastníci myslí, že drogy jsou na party užívány, ale na druhou stranu si také většina myslí, že drogy nejsou nutnou podmínkou pro to, aby si party užili.

Psychologické konstrukty jako flow a trans jsou těžko uchopitelné a pojem trans může být zavádějící, proto mí respondenti o transu jako takovém nehovořili. Ve Felixově výzkumu se nepodařilo potvrdit jasný vztah mezi konzumací drog a stavem „odpojení“, transu nebo flow a drogy jsou na party užívány i z jiných důvodů, což by odpovídalo i pojetí odpovědí v mém práci.

### **10.3 Možné další využití vzkumu**

Poznatků pro další výzkum je hned několik. Jestliže existuje určitá typologie členů (podle věku, filosofie,...) této subkultury, bylo by zajímavé porovnat jejich specifické vzorce užívání drog z hlediska prevalence, preference či odmítání. Někteří respondenti se zmínili, že si povšimli určité preference typu drogy podle regionu. I když se na freeparty sjezdí lidé s různých koutů České republiky i světa, domnívám se, že nabídka drog je ovlivněná i



místem konání, což by mohlo přinést zajímavé výsledky v porovnání s regionálními hodnotami užívání drog u běžné populace. Subkultura freetekno je velmi rozmanitá ve smyslu zastoupení typů osobností, proto je nesnadné získat reprezentativní vzorek a užívání drog je také zcela individuální záležitostí, přesto bych se pokusila o získání dalšího pohledu na tuto problematiku prostřednictvím internetového průzkumu (např. přes server nyx.cz).

Doufám, že tato práce nabídne širší pohled na motivaci freetaknařů k účasti na freeparty a k užívání drog, které je s tím spojené, popř. napomůže k překonání předsudků, jež jsou na vině některých medií. Mojí snahou bylo také získat co nejvíce vědeckých výzkumů zabývajících se touto tematikou a rozšířit tak teoretické poznání problému, které se může stát podnětem pro další výzkum v této oblasti.

## 11. Souhrn

Ve své diplomové práci jsem se zabývala tématem užívání drog ve specifickém prostředí freetekno party. Podnětem k výzkumu bylo mé skryté zúčastněné pozorování na několika typech freeparty, včetně posledního oficiálního CzechTeku v roce 2006. Specifičnost tohoto prostředí, variabilita lidí a vstřebávání názorů na tuto subkulturu z médií či blízkého okolí mě vedli k tomu, abych se pokusila o lepší objasnění některých fenoménů, které s freeteknem aktuálně souvisí.

**V teoretické části** jsem věnovala prostor popisu základních pojmů pro pochopení základních souvislostí. Stručná část je věnována historii vzniku toto hudebního stylu. Ideály a principy, na kterých je kultura postavena jsou popsány v další kapitole, kterou pak dokresluje výklad znaků a symbolů freetekna. Teorii dále doplňuje výzkum komunikace subkultury a pokusy (vědecké i nevědecké) o typologii jejich členů. Přehled výzkumů drog na tanečné scéně pak přináší poznatky z různých zemí především z Kanady, USA Německa i Švýcarska. Kapitola drogy a taneční scéna pak přináší stručnou charakteristiku některých tanečních drog a jejich prevalenční hodnoty ve srovnání s běžnou populací v Evropské unii.

**Základní výzkumná otázka zněla:** Jaká jsou specifika užívání drog na freetekno parties? K této otázce se pak vázaly 3 okruhy témat s dalšími podotázkami. Tato témata se týkala identifikace členů se subkulturou jejich pohledu na vývoj, typologii lidí a možné srovnání

s komerčními akcemi. Dále účastníci popisovali, jak se podle nich vyvíjejí drogy na taneční scéně, vyjadřovali se k toleranci, preferenci a odmítání konkrétních drog. Jádro otázek tvořili osobní zkušenosti s drogami, důležité (ne)příjemné zážitky a jejich vliv na volbu drogy, vývoj prevalence a zda a jaký má pro ně spojení drog a freeparty osobní přínos.

Jako **metodu pro získání dat** jsem si zvolila polostrukturované individuální interview. **Výzkumný soubor** byla získán metodou sněhové koule v kombinaci s metodou prostého záměrného výběru. Záměrný výběr byl orientován na splnění kritérií, kterými byla minimálně délka účasti na freetekno scéně (3 roky) a alespoň minimální zkušenost s ilegálními návykovými látkami. Výsledný soubor pak tvořilo 11 osob, z toho 4 ženy a 7 mužů ve věku 24 let až 34 let ( $\bar{x}$  28). Průměrná doba, po kterou jezdí na party je 10 let (15 let nejvíce, 5 nejméně). Nejnižší věk první návštěvy je zhruba 18 let a to je zároveň průměr. S výjimkou jednoho účastníka byli všichni svobodní a pracující.

**Nejdůležitější výsledky jsou tyto:** Respondenti se ke své první freeparty dostali prostřednictvím svých přátel a společným motivem bylo vyhledávání zábavy, která byla alternativní. Hlavním motivem tedy mohla být potřeba se odlišovat od většiny a potvrdit si tak sounáležitost ke skupině sdílející stejné názory a přesvědčení. I když se účastníci nehlásili k žádnému konkrétnímu soundsystemu, někteří se částečně podíleli na konání freeparty občasnou výpomocí a přinášelo jim to uspokojení. Ti, kteří zpočátku vyhledávali zábavu a elektornickou hudbu na komerčních party v halách, později začali preferovat freeparty, kde pro ně prioritou byla větší svoboda a uvolněná atmosféra, neomezenost v chování a pohybu a možnost setkávání s přáteli, ale také nulové vstupné.

Za negativní rys současné situace subkultury považují účastníci přemrštěnou návštěvnost technivalů, která vznikla popularizací (negativní i pozitivní) v médiích. Současná subkultura tak podle nich ztrácí původní myšlenky a některé účastníky to vede k tomu, že si vytvořili určitou selekci osvědčených party nebo soundsystemů a nebo vyhledávají party menší, kde je prvořadá komunita lidí. Pozitivní aspekt velkých technivalů pak někteří shledávali v seznamování se snovými lidmi, poznávání nových míst, kultur a větší hudební rozmanitosti. Lze vysledovat určitý odstup od nově nastupující generace freeteknařů (soundsystemů), jejichž účast bývá spojována hlavně s konzumací drog.

Hlavními důvody, proč respondenti party vyhledávají a navštěvují je uvolněná atmosféra, komunita lidí, ve které se cítí dobře, svoboda, dobrá hudba a nadšení všech zúčastněných, kteří pořádají party.

Pokud jde o typologii lidí, můžeme nalézt odlišnosti podle vnějších charakteristik, tzn. oblékání, doplňky, celkově vizáž, kde lze podle některých rozpoznat, zda jde spíše o typického návštěvníka komerčních technoparty, vyznavače punku nebo klasického teknaře. Někdo rozlišoval podle věku a smýšlení – ti, co jsou starší a rozumější a ti mladí, nevybouření. Ale zásadní rozdělení bylo na ty, co ctí a respektují pravidla a ideu freeparty a na ty, co mohou svým chováním narušovat atmosféru party. Z hlediska konzumace drog jsou respondenti tolerantní k ostatním, pokud není překročena hranice osobní svobody.

Nejběžnějšími drogami jsou alkohol, marihuana v kombinaci LSD, extáze, MDMA, amfetaminy a pervitin. V posledních letech byl zaznamenán vyšší výskyt ketaminu a kokainu. LSD a extáze jsou nejtypičtější tvrdší drogy spojované s freeparty. Někteří respondenti měli negativní postoj k pervitinu, vnímali ji jako drogu spojovanou s problémovými uživateli, kriminálním chováním.

Alkoholu a marihuana jsou nejčastěji konzumovanými drogami a tyto bývají kombinovány i s jinými látkami. Většina účastníků měla zkušenosti s drogou před svou první freeparty a drogy příležitostně užijí i jindy, jde o rekreační uživatele. Drogou první volby je nejčastěji LSD a extáze nebo MDMA. Čas na freeparty trávili povídáním s lidma a tancem v pozdějších hodinách. Minimálně byly kombinovány zároveň dvě nebo více drog (mimo marihuanu a alkohol) z obav zráty kontroly. Hlavním důvodem k užití drogy bylo zesílení prožitků, souznění s lidma, získávání nových zkušeností s drogou nebo experimentování s vlastním vědomím. Dostupnost drog na freeparty je snadná, většinou ji účastníkům někdo nabídne a nemusí ji shánět. Nejčastěji odmítanými drogami byl pervitin, heroin a ketamin. Pokud se rozhodovali účastníci na základě vlastního psychického rozpoležení (set), kterou drogu užijí, shodovali se někteří v tom, že pokud se necítí zrovna nejlíp po fyzické či psychické stránce, raději drogu neužijí žádnou. Roli ve výběru drog hrál i setting - pokud je party v klubu, preferují spíše extázi nebo minimální množství halucinogenu. Na open-air party naopak volí halucinogeny.

Z popisu vlastních prožitků vyplývá, že užití drogy na freeparty přináší účastníkům únik od reality, odreagování, nevšední zážitky nebo experimentování s vlastním stavem mysli a

těla. Někteří vidí spojení freeparty a užití drog jako prožitek „šamanského“ rituálu, který je „posouvá dál“, umožňuje hlubší sebepoznání a následné zhodnocení svého života.

Jiní mluvili o propojení s lidma, bytí „na jedné vlně“, které lidi více sbližuje a zvyšuje sebehodnocení, pocit sounáležitosti. Prožívají propojení nebo prostoupení hudby tělem, rytmus hudby řídí pohyby těla, je to pro ně uvolňující a přináší to pocit potěšení.

S předchozími výzkumy se výsledky shodují především v popisu zážitků podobných šamanským rituálům, nebo pocitům souznění a bytí na jedné vlně (flow). Dále v popisu přátelské atmosféry a určitou podobnost lze najít v typologii technařů. Ve výzkumech drog byla shodná vysoká kombinace marihuany a alkoholu. Další výsledky nelze porovnávat, jelikož šlo o rozdíle metodologie výzkumů zahrnující také odlišný vorek.

Tato práce může být užitečná pro lepší pochopení toho, co tekanře na freeparty přitahuje a jaká je jejich motivace pro užití drogy. Zajímavé jsou také jednotlivé popisy neobvyklých prožitků.

## 12. Závěr

Mezi hlavní výsledky patří, že v současnosti subkultura freetekno zažívá krizi v podobě přívalu mladých nováčků, kteří nerespektují hlavní principy freetekno kultury a do určité míry zneužívají svobody, která je pro freeparty v mnoha ohledech jedinečná. Toto může mít vliv na rozporuplný mediální obraz kultury. Některé tak přestávají přitahovat velké technivaly a upřednostňují malé party, kde se projevuje solidarita a soudržnost s ostatními.

Mezi nejčastěji konzumované drogy obecně lze zařadit marihuanu a alkohol. Freetekno scéna je od svých počátků spojována především s extází a LSD jako drogami první volby. V posledních letech se k nám začal ze západních zemí přivážet ketamin a kokain. Ketamin kvůli svým účinkům nebyl příliš akceptovanou drogou, stejně jako pervitin, který byl spojován s problémovými uživateli a kriminálním chováním. Kokain je stále považován z finančního hlediska za nadstandrad.

U vzorku respondentů byli nejčastěji konzumovanými drogami alkohol a marihuana. Nebyla zaznamenána výlučnost jediné látky jako drogy první volby. Účastníci se rozhodovali většinou podle příležitosti a dostupnosti a volili mezi extází (resp. MDMA) a LSD, popřípadě holandským speedem. Kombinace drog byli výjimečné z obav ze ztráty

kontroly. Dostupnost drog na freeparty je vysoká, zejména u větších typů party. Nejvíce lidi na freeteknu oceňovali svobodu jednání, přátelskou atmosféru, komunitu lidí, hodnotili pozitivně způsob, jakým je party pořádána a byla vyzdvihována kreativita soundsystémů i jednotlivých lidí. Převládali pozitivní zážitky posílení podobné šamanským rituálům a souzněním s lidmi. Hudba a tanec ve spojení s drogami přinášelo lidem potěšení a formu relaxace. Celkově uváděli respondenti důvod účasti na freeparty jako odpočinek, únik od reality každodenního života a možnost zážít nevšední situace a stavy vědomí.

## Literatura:

### Publikace:

Collin, M., Godfrey, J. (1998). *Altered state: the story of ecstasy culture and acid house*. London: Serpent's Tail.

Csémy, L., Sovinová, H., Komárek, J. (2000). *Drogy a taneční scéna*. Praha: Státní zdravotní ústav.

EMCDDA (2006). *Annual report 2006. Selected issue 3. Developments in drug use within recreational settings*. (Elektronická verze) Získáno 20.11. 2009 z <http://ar2006.emcdda.europa.eu/download/ar2006-en.pdf>.

Franěk, M. (2005). *Hudební psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, UK v Praze.

Graham, St John. (2004). *Rave culture and religion*. London: Routledge.

Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.

Hartnoll, R. (Ed.) (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: Snowball sampling*. Praha: Úřad vlády ČR.

Kalina, K., et al. (2003). *Drogy a drogové závislosti 1, mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády ČR.

Kolektiv autorů sdružení SANANIM. (2007). *Drogy – otázky a odpovědi*. Praha: Portál.

Miovský, M (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

OFDT (2005). *2005 National report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point, France, New Development, Trends and in-depth information on selected issues*. Paris: OFDT, (Elektronická verze) Získáno 30.10. 2009 z <http://www.ofdt.fr/BDD/publications/docs/efnaoflb.pdf>.

Sanders, B. (2006). *Drugs, clubs and young people*. England: Ashgate publishing limited.

Saunders, N. (1996). *Extáze & Techno scéna*. Brno: Jota.

## Články:

Alef (2003, 30. 10.). Co to je "Do-It-Yourself Culture"? Jak mohou média veřejné službypřispět k veřejné službě. *Britské listy*. Získáno 20.1.2010 z <http://www.blisty.cz/art/15798.html>.

Anderson, T. L., Kavanaugh, P. R. (2008). Solidarity and drug use in the electronic dancescene. *The sociological quarterly*. 49. S. 181–208.

CzechTek2005 (n.d.). Získáno 15.3.2010 z [http://www.dropin.cz/fotografie.shtml?x=357906&als\[PID\]=b326b24ade692abf48248f0159db5a06](http://www.dropin.cz/fotografie.shtml?x=357906&als[PID]=b326b24ade692abf48248f0159db5a06).

Feřtek, T. (2004). CzechTek plný překvapení. *Reflex*. Získáno z 15.12.2009 z [www.reflex.cz/Clanek3771.html](http://www.reflex.cz/Clanek3771.html).

Fish, L. P., (2009, 3.4.). Techno jako životní styl. *Literárky*. Získáno 4.12. 2009 z [http://www.literarky.cz/index\\_o.php?p=clanek&id=299&idpodrubrika=&rok=&cislo](http://www.literarky.cz/index_o.php?p=clanek&id=299&idpodrubrika=&rok=&cislo).

Forsyth A., Barnard M., Mc Keganey N. (2006). Musical preference as an indicator of adolescent drug use (Abstract). *Addiction 10*.

Holec, P. (2004). *Tekno sobě*. [Elektronická verze]. *Reflex*. Získáno 20.11.2009 z [www.reflex.cz/Clanek17049.html](http://www.reflex.cz/Clanek17049.html).

Hutson, S.R. (2000). The rave: spiritual healing in modern western subcultures.

*Anthropological quarterly*. 73/1, S. 35-49.

Charvát, M. (2004). Problematika výběru účastníků kvalitativního výzkumu z řad uživatelů nelegálních drog. In Miovský, M., Čermák, I., Řehan, V. (Eds.) (2004). *Kvalitativní přístup ve vědách o člověku III. Sborník prací ze III. ročníku celostátní konference o kvalitativním přístupu a metodách*. Olomouc: FF UP. S. 77 – 86.

Chinet, L., Stéphan, P., Zobel, F. et al. (2007). *Party drug use in techno nights: A field survey among French-speaking Swiss attendees*. *Pharmacology, Biochemistry & Behavior*(2). S. 284-289.

Kajanová, A., Pešek, M. (2009). Řeč symbolů freetekno komunity. *Psychologie Dnes*. 7/2009. S. 32-37.

- Kubů, P., Škařupová, K., Csémy, L. (2006). *Tanec a drogy 2000 a 2003 – výsledky dotazníkové studie s příznivci elektronické tanení hudby v České republice*. Praha: Úřad vlády České republiky. (Elektronická verze). Získáno 6.9.2009 z [http://www.drogyinfo.cz/index.php/content/download/10235/60178/file/tanec\\_drogy\\_web.pdf](http://www.drogyinfo.cz/index.php/content/download/10235/60178/file/tanec_drogy_web.pdf).
- Lenton, S., Boys, A., Norcross, K. (2009). Raves, drugs and experience: drug use by a sample of people who attend raves in Western Australia (Abstract). *Addiction* 10.
- Lenton, S., Boys, A., Norcross, K.(2009). Polydrug use at raves by a Western Australian sample(Abstract). *Drug and Alcohol Review* 3.
- McCaughan, J.A., Carlson, R.G., Falck, R.S., Siegal, H.A. (2005). From “Candy Kids” to“Chemi-Kids”: A typology of young adults who attend raves in the midwestern United States. *Substance Use & Misuse* 40, S. 1503–1523.
- Němec, J. (2003, 31.7.). CzechTek 03: One tribe, One vibe. *Britské listy*. Získáno 6.1. 2010 z <http://www.blisty.cz/art/14905.html>.
- Pavleček, L. (2005, 21.8.). *Technorebelové. Vznik techno scény a její vliv na českou alternativní kulturu*. Získáno 13.1. 2010 z <http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?apc=zkvv1-502621&x=467245&s=t>.
- Reto, F. (2004) Understanding Youth Culture: Techno Music Consumption at Live Events in Spanish Speaking Countries *Journal of International Consumer Marketing*, 16(4).
- Rychetský, L. (2005, 22.9.). *Podstat freetekna je nakonzumní*. Získáno 2.2.2010 z <http://www.darius.cz/jankeller/cl26p.html>.
- Simon, L., Davidson, P. Raves, drugs, dealing and driving: qualitative data from a West Australian sample (Abstrakt). *Drug and Alcohol Review* 2.
- Slačálek, O. (2005, 14.12.). Současný anarchismus. *Britské listy*. Získáno 13.2.2010 z <http://www.blisty.cz/2005/12/16/art26133.html>.
- Smolák, J. (2007, 25.7.). Buď free. *Britské listy*. Získáno 5.1.2010 z <http://www.blisty.cz/2007/7/25/art35445.html>
- Soellner, R. (2005). Club Drug Use in Germany. *Substance Use & Misuse*. 9-10, S. 1279-1293.



- Šolc, V. (1999). Technokultura – návrat k rituálu. *Psychologie Dnes*. 10/99. S. 12-13.
- Thibault, S. (2005). Free-Party: The Negative Radiance of Sign. *Societes*. Issue 90, S. 89-97.
- Vepřek, K. (2007, 23.6.). Počátky a duchovní pozadí techna. *Český rozhlas*. Získáno 1.3. 2010 z <http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rokenrol/zprava/359513>.
- Weber, T.R. (1999). Raving in Toronto: peace, love, unity and respect in transition. *Journal of youth studies*. 2 (3). S. 317 – 335.
- Wilson, B. (2002). The canadian rave scene and five thesis on youth resistance. *Canadian Journal of Sociology*. 27/3. S. 373 – 412.

### **Bakalářské a diplomové práce:**

- Brooks, Ch. (2001). *Forevre young: Consumption and Evolving Neo-tribes in the Sydney Rave scene*. Unpublished Bachelor's thesis. University of Sydney, Department of Geoscineces. Sydney, Australia.
- Haase, J. (2008). *Subkultura freetekno*. Nепublikovaná diplomová práce. Olomouc: FF UP, Katedra filosofie.
- Houdková, A. (2008). *Komunikace subkultury freetekno*. Nепublikovaná bakalářská práce. Brno: FSS.
- Hrouda, J. (2004). *Freetekno: historie, charakteristika a kontext hnutí*. Nепublikovaná absolventská práce. Praha: VOŠ publicistiky, kulturní zaměření.
- Kočandrlé, V. (2008). *Freetekno a travellerství*. Nепublikovaná bakalářská práce. Plzeň: FF ZČU, Katedra antropologie.
- Mikolášová, D. (2009). *Anarchismus a kultura*. Nепublikovaná diplomová práce. Praha: FF UK, Katedra teorie kultury.
- Wimmer, L. (2006). *Freetekno & CzechTek 2005*. Nепublikovaná diplomová práce. Praha: FSV UK.
- Winkler, P. (2006). *Rituál, LSD a freetekno, aneb proč se dělají teknoparty a proč se na nich bere LSD*. Nепublikovaná bakalářská práce, Praha: FF UK, Katedra sociální práce.

### **Sněmovní tisk:**

Ministerstvo vnitra ČR (2005). *Zpráva o příčinách, průběhu a důsledcích událostí na technoparty CzechTek 2005*. In Sněmovní tisk č. 1126/0, rozeslaný dne 14.9 2005, na základě usnesení vlády ČR č. 1158 ze dne 7. září 2005.

### **Internetové zdroje:**

2CB. (n.d.). In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Získáno 20.3. 2010 z <http://cs.wikipedia.org/wiki/2C-B>.

DIY (2010, 8.1.) In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Získáno 9.1. 2010 z <http://cs.wikipedia.org/wiki/DIY>

*Do it yourself*. (n.d.). Získáno 7.1.2010 z <http://diy.freetekno.cz/>.

*Freetek klutura* (2008, 8.1.). Získáno 4.12. 2009 z [http://www.gamepark.cz/freetek\\_kultura\\_18939.htm](http://www.gamepark.cz/freetek_kultura_18939.htm).

Freetekno soundsystém (2009, 11.11.). In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Získáno 12.11. 2009 z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Freetekno\\_soundsyst%C3%A9m](http://cs.wikipedia.org/wiki/Freetekno_soundsyst%C3%A9m).

*Freetekno.cz*.(n.d.). Získáno 4.12. 2009.

Ishkur's guide to electronic music. (n.d.). Získáno 1. 2. 2009 z <http://www.ishkur.com/music/>.

Ketamine (2008, 11.3.). In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Získáno 1.3. 2010 z <http://en.wikipedia.org/wiki/Ketamine>.

Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. (2008, 11.3.). *Tanec a drogy 2007*. Získáno 10.1.2010 z [http://www.drogyinfo.cz/index.php/content/download/56755/251327/file/NMS%2020080310\\_Tanec%20a%20drogy%202007\\_souhrn%20hlavn%EDch%20v%FDsledk%F9\\_def.pdf](http://www.drogyinfo.cz/index.php/content/download/56755/251327/file/NMS%2020080310_Tanec%20a%20drogy%202007_souhrn%20hlavn%EDch%20v%FDsledk%F9_def.pdf)

National Institute on Drug Abuse (NIDA) (n.d.). *Club drugs*. Získáno 24.8.2007 z <http://www.nida.nih.gov/DrugPages/Clubdrugs.html>.

Nepřizpůsobivi.fnf.cz (n.d.). *Všichni jsme nepřizpůsobiví (prohlášení)*. Získáno 15.1. 2010 z <http://nepřizpůsobivi.fnf.cz/>.

PLUR (2009, 3.11.). In *Wikipedia, The free encyclopedia*. Získáno 3.11. 2009, z <http://en.wikipedia.org/wiki/PLUR>.

*Reporty.cz*. (n.d.). Získáno 20.11.2009 z [www.reporty.cz/content/view/386/49/](http://www.reporty.cz/content/view/386/49/).

Stiens, E. (1997). *On Peace, Love, Dancing, and Drugs, a sociological analysis of rave culture*. Získáno v českém jazyce 13.12.2009 z <http://matt.jinak.cz/texty/rave-1250.html>

*Symbols.com* (n.d.). Získáno 16.1.2010 z <http://www.symbols.com/encyclopedia/14/1410.html>.

Taneční drogy – souhrn. In *Drogy.info.cz*. Získáno 2.2. 2010 z [http://www.drogyinfo.cz/index.php/info/ilegalni\\_drogy/tanecni\\_drogy/tanecni\\_drogy\\_souhrn](http://www.drogyinfo.cz/index.php/info/ilegalni_drogy/tanecni_drogy/tanecni_drogy_souhrn).

Techno (2009, 11.11.). In *Wikipedia. The free encyclopedia*. Získáno 11.11. 2009 z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Techno>.

*Undergroundcity.cz* (16.6.2009). *Historie freescény*. Získáno 15.1. 2010 z <http://www.undergroundcity.cz/clanek/1621/historie-freesceny-2-dil---tajemstvi-cisla-23--spirala/>

### **Sekundární zdroje:**

Csikszentmihalyi, M. (1975). *Play and intrinsic rewards*. *Journal of Humanistic Psychology* 15(3). S. 41-63.

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper and Row.

Eliade, M. (1960). The yearning for paradise in primitive tradition. In *Myth and mythmaking*. New York: Braziller.

Gabrielsson, A., Lindström, E. (2001). The influence of musical structure on emotional expression. In: Juslin, P.N, Sloboda, J.A. (Eds.). *Music and emotions. Theory and research*. New York, Oxford University Press, S. 224 – 248.

- Grof, S. (2004): *Psychologie budoucnosti*. Praha: Perla.
- Hilker, Ch. (1996). Rave FAQ. *Youth Studies*, 15 (2), 20.
- Hoffman, Donna L. and Thomas P. Novak (1996), "Marketing in Hypermedia Computer-Mediated Environments: Conceptual Foundations," *Journal of Marketing*, 60(3), 50-68.
- Hopkins, S. (1996). Synthetic Ecstasy. *Youth Studies*. 15 (2), 12-17.
- Katz, R. (1982). Accepting "boiling energy." *Ethos* 10(4). S 344-368.
- Lee, R. (1967). Trance cure of the !Kung Bushman. *Natural History* 76(9). S. 31-7.
- Lévy, P. (2000). *Kyberkultura*. Praha: Karolinum.
- Neher, A. (1962). A physiological explanation of unusual behavior in ceremonies involving drums. *Human Biology* 4. S. 151-160
- Pini, M. (1997). Women and the early british rave scene. In A. McRobbie (editor), *Back to reality: Social experience and cultrural studies*. Manchester: Manchester University Press.
- Reynolds, S. (1998a). *Generation ecstasy: Into the world of techno and rave culture*. Boston MA: Little, Brown and Company.
- Reynolds, S. (1998). *Rave culture: living dream or living death?*. Oxford: Blackwell.
- Rieder, Michael J. (2000). Some Light from the Heat: Implications of Rave Parties for Clinicians. *Canadian Medical Association Journal*, 162 (13), S. 1829-1830.
- Rouget, G. (1985). *Music and trance*. Chicago IL: University of Chicago Press.
- Rushkoff, D. (1994). *Cyberia: Live in the Trenches of Hyperspace*. London: Flamigo.
- Spruit, I. (1999). Ecstasy Use and Policy Responses in the Netherlands. *Journal of Drug Issues*, 29 (3), 653-677.
- Szabó, C. (2003). *The effect of monotonous drumming on subjective experiences*. Referát přednesený na 5th Triennial Conference, Hannover, 8.-13.9. 2003.
- Thornton, Sarah (1995), *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*, Cambridge: Polity Press .

Tossmann, H. P. (1998). Drug affinity of young people in the techno-party scene. *Ecstasy Use and Prevention—Empirical Research Results and Guidelines*. Federal Central for Health Education (FCHE): Cologne 1998, S. 59–76.

Van De Wijngaart, G.F., Braam,R., Dick E. de Bruin, Fris, M., Maaisté, N.J.M and Verbraeck, H. (1999). Ecstasy Use at Large-Scale Dance

Events in the Netherlands. *Journal of Drug Issues*, 29 (3), S. 679-702.

Veselý, K. (2008, leden).

Walter, V.J. a Walter, W.G. (1949). The central effects of rhythmic sensory stimulation. *Electroencephalography and Clinical Neurophysiology 1*. S. 57-86.

Wier, Dennis R. (2002a), *A Gentle Introduction to Trance Theory*. Retrieved May 20,

2003, from the World Wide Web: <http://www.trance.ch/intro.htm>.